

Fejes Erik

A véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi korlátai a fegyveres és rendvédelmi szervezetekben

A legfőbb ügyész által 2010. évben, Kozma Sándor emlékére meghirdetett tudományos pályázat ifjúsági tagozatának I. helyezett pályaműve büntetőjogi témakörben.

Budapest
2010.

TARTALOM

Tartalom	1
Rövidítések	2
Bevezető	3
ÁLTALÁNOS RÉSZ	6
I. A véleménynyilvánítás szabadságáról és annak korlátozhatóságáról általában	6
II. A szabad véleménynyilvánítás korlátozhatóságának jogi alapja a fegyveres és rendvédelmi szervezeteknél	8
A.) A Hjt. vonatkozó előírásai	9
B.) A Hszt. vonatkozó előírásai	10
III. A fegyveres és rendvédelmi szervezetek működését biztosító tényezők	12
A.) A fegyelem.....	12
B.) A szolgálati rend	12
C.) A függelmi viszony.....	13
D.) Az előmeneteli rend	13
E.) A parancs, illetve a parancsadás joga.....	14
F.) A függelem	15
G.) Összegzés.....	16
IV. Nemzetközi kitekintés	17
A.) A fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozó személyek véleménynyilvánítási szabadsága a nemzetközi joggyakorlat tükrében.....	17
B.) A katonák véleménynyilvánítási szabadságának korlátozhatósága a Német Szövetségi Köztársaságban	19
C.) Az Amerikai Egyesült Államok vonatkozó jogi előírásai.....	20
D.) Összegzés.....	21
V. Az egyes alapjogok korlátozásának ellentételezése	22
KÜLÖNÖS RÉSZ	24
I. Szolgálat megtagadása	27
II. Zendülés	29
III. Parancs iránti engedetlenség	36
IV. Szolgálati tekintély megsértése	41
V. Bujtogatás	46
VI. Alárendelt megsértése	54
VII. Harci szellem bomlasztása	58
VIII. Jogesetek a véleménynyilvánítási szabadságát korlátozó egyéb, nem katonai deliktumok köréből	61
A.) Rágalmazás.....	61
B.) Becsületsértés	61
C.) Közösség elleni izgatás.....	62
D.) Politikai beszéd.....	63
IX. Nemzetközi kitekintés	65
ÖSSZEGZÉS	68
Bibliográfia	71

RÖVIDÍTÉSEK

1855. évi Kbt.	<i>Das Militär-Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen vom 15. Jänner 1855. für das Kaisertum Österreich.</i> In: Az 1855. évi január 15-iki Katonai Büntető Törvény a büntettekről és vétségekről két függelékkel. Magyar Királyi Honvédelmi Ministerium, Budapest, 1901.
1930. évi Kbt.	a katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk
1948. évi Kbt.	a katonai büntető törvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény
1961. évi Btk.	a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény
AB	Alkotmánybíróság
Alkotmány	a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény
BH	Bírósági Határozatok
Be.	a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
BJD	Büntetőjogi Döntvénytár
BKB	Budapesti Katonai Bíróság
BKÜ	Budapesti Katonai Ügyészség
BRFK	Budapesti Rendőr-főkapitányság
Btk.	a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
BvSzSz.	a büntetés-végrehajtási szervezet Szolgálati Szabályzatáról szóló 21/1997. (VII. 8.) IM rendelet
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága
Egyezmény	az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény
Egyezségokmány	Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
Hjt.	a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény
Hszt.	a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény
Ítéltábla	Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa
KBJD	Katonai Büntetőjogi Döntvénytár
LB	Legfelsőbb Bíróság
MCM	<i>Manual for Courts-martial United States</i> (Az Egyesült Államok katonai büntetőjogának kézikönyve) U.S. Government Printing Offices, Washington, 2000.
MHSzSz.	a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet
RSzSz.	a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 62/2007. évi (XII. 23.) IRM rendelet
SG	<i>Gesetz über die Rechtstellung der Soldaten</i>
UCMJ	<i>Uniform Code of Military Justice</i>
US Code	az Egyesült Államok Törvénytára
WStG	<i>Wehrstaftgesetz</i>

„Vagy ne adj Isten, hogy eszedbe jusson panaszkodni valamire te rohadt, amikor inspekció jön. Ha jön az inspekció és megkérdi: 'Van valami panasz?' akkor te haptákba állsz büdös, szalutálsz és azt feleled: 'Alázatosan jelentem, hogy nincsen, hogy teljesen meg vagyok elégedve.'”
(HASEK J.:Svejk)

BEVEZETŐ

A fegyveres és rendvédelmi szervek sajátos életviszonyai között szolgálatot teljesítő személyek általános emberi jogainak védelme az elmúlt évtizedekben egyre hangsúlyosabbá vált, azon nemzetközi tendenciáknak köszönhetően, hogy

- az egyén emberi jogainak fokozott elismerése, illetve bővítése előtérbe helyezte annak felülvizsgálatát is, hogy a katonai életet meghatározó fegyelem, szolgálati rend, illetve a függelem érvényesülése érdekében alkalmazott alapjogi korlátozások léte, illetve mértéke megfelel-e a hadviselés átalakult követelményeinek,
- a demokratikus jogrendekben egyre erősebb a hadseregek polgári felügyelete, melynek eredményeképpen lépések történtek a katonák¹ emberi jogait szükségtelenül korlátozó intézkedések eltörlése érdekében,
- a mind komplikáltabb katonai eszközök használata immáron jól képzett, sokoldalúan tájékozott személyeket kíván, akik nyilvánvalóan sokkal kevésbé használhatóak eszközként és egyre tudatosabbak jogaikat illetően.²

A fenti jelenségek természetesen hazánkban is éreztették hatásukat, főként a demokratikus átalakulást követő években, de általánosan elfogadott tétel maradt továbbra is, hogy a fegyveres és rendvédelmi szervek hatékony működésének érdeke továbbra is megköveteli a katonák emberi jogainak bizonyos mértékű korlátozását, amely érvényesül – egyebek mellett – a véleménynyilvánítás szabadsága, mint alkotmányos alapjog vonatkozásában is.

A korlátozás legradikálisabb, azonban – meghatározott feltételek teljesülése esetén – alkotmányos eszköze a büntetőjog, de emellett egyéb lehetőségek is rendelkezésre állnak.

A dolgozat témájául választott jelenség, vagyis a katonák véleménynyilvánítási szabadságának büntetőjogi korlátozása az elmúlt években szinte egyáltalán nem képezte a közbeszéd tárgyát, azonban 2008. tavaszán számos újságcikk foglalkozott a témával, azt követően, hogy a Budapesti Katonai Ügyészség (továbbiakban: BKÜ) bujtogatás vétségének elkövetése miatt vádat emelt az egyik rendőrszakszervezet főtitkára ellen.

Az irányadó tényállás szerint a vádlott a szervezet honlapján, illetve egyéb nyilvános fórumokon kemény kritikát fogalmazott meg a rendőri vezetők alkalmasságát illetően, akik – véleménye szerint – politikai érdekeket szem előtt tartva, a hatályos jogszabályokat semmibe véve irányítják a testületet, miközben folyamatos jogsértéseket követnek el a végrehajtói állomány kárára és kétes kapcsolatot tartanak fenn bűnözői körökkel.³

A vádemelést követően számos társadalmi szervezet, illetve magánszemély adott hangot – a különböző érvekkel alátámasztott – aggályainak, sőt az érintettek egyenesen

¹ A Btk. 122. § (1) bekezdése értelmében – büntetőjogi értelemben – *katonának minősülnek* a Magyar Honvédség tényleges állományú, valamint a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai.

² KARDOS G. 1997. 5-7. old.

³ BKÜ B. XVI. 747/2007.

konceptiók eljárásnak minősítették az ügyet. Annak ellenére, hogy számos jogi végzettséggel rendelkező közszereplő, köztük egy nyugállományú bíró is felszólalt az eljárás ellen, egyikük sem jogi érveket sorakoztatott fel álláspontjának alátámasztására, hanem hatásvadász módon, a vonatkozó jogi előírások elhallgatása, vagy ismerete nélkül nyilatkozott, negatív hangulatot keltve ezáltal az eljáró hatóság ellen, egyúttal szimpátiát ébresztve a vádlott iránt.

Döntően azzal érveltek, hogy miért ne lenne joga egy rendőrnek, aki ráadásul szakszervezeti tisztségviselő is, felhívnia a figyelmet a rendőrség működése kapcsán az általa tapasztalt vélt, vagy valós visszasságokra, amelyek a Magyar Televízió székházának ostromakor, illetve a 2006. október 23. napján rendőrök által elkövetett súlyos törvénytelenések kapcsán egyébként is visszavonhatatlanul a felszínre kerültek.

A sajtóvisszhang eredményeként laikus ismerőseim, de a civil, sőt egyes katonai ügyészségeken szolgálatot teljesítő kollégáim is érdeklődtek, mert nehezen volt érthető számukra, hogy miért kell felelősségre vonni valakit, aki adott esetben az igazságot fogalmazza meg, valamely, a közvélemény szemében is visszásnak tetsző jelenséggel összefüggésben.

A válaszadás során – a konkrét ügyre vonatkozó részletek említése nélkül – vázoltam a fegyveres és rendvédelmi szervezetek működésének alapelveit, példákkal világítva meg, hogy miért lenne káros, ha a szolgálati jogviszonyban állók szabadon hirdethetnék politikai nézeteiket, illetve bírálhatnák testületük működését, illetve az előjáróik intézkedéseit. Az általam elmondottak alapján az ismerőseim is belátták, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának részleges korlátozása nélkül elképzelhetetlen lenne ezen szervek hatékony működése.

A kialakult gyakorlatnak megfelelően az ügyészség ezúttal sem bocsátkozott vitába a vádlottal, illetve az általa képviselt, vagy támogatott társadalmi szervezetekkel, valamint a hozzájuk közel álló körökkel a büntetőeljárás törvényességét illetően, azonban felmerült bennem a gondolat, hogy érdemes lenne tudományos igényességgel feldolgozni a kérdéskört, amely által az érdeklődőknek lehetősége adódna, hogy mélyebben belelássanak a témába.⁴

A kérdéskör aktualitását pedig mi sem jelzi jobban, mint hogy 2010. februárjában két rendőrt is felelősségre vont a bíróság bujtogatás vétségének elkövetése miatt, ami azért is figyelemre méltó, mert ezen bűncselekmény miatt utoljára 1997-ben rendeltek el nyomozást (!), illetve hoztak aztán bűnösséget megállapító ítéletet.⁵

Dolgozatomban tehát arra teszek kísérlet, hogy a fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományában szolgálatot teljesítők véleménynyilvánítási szabadságának, a dolog természetéből adódó szükségszerű korlátozásának mibenlétét kifejtsem, különös tekintettel a bujtogatás törvényi tényállására, illetve az azzal kapcsolatos joggyakorlatra.

Írásom általános részében a katonai életviszonyokat jellemző azon alapvetéseket kívánom megvilágítani, amelyeket dióhéjban ismerőseimnek is vázoltam. Tekintettel arra, hogy ezen tényezők egyben a katonai bűncselekmények közvetlen jogi tárgyai is, így a különös részben tárgyalt tényállásoknál már csak utalni fogok ezekre.

Ezen részben tárgyalom a fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozó személyek véleménynyilvánítási szabadsága korlátozásának jogi alapjait is, különös tekintettel annak alkotmányjogi vetületére.

⁴ A közvélemény széles körű tájékoztatása véleményem szerint szükségtelen, hiszen egy olyan területről van szó, amely jellegéből adódóan nem tarthat számot jelentős érdeklődésre, de a tájékoztatás terhelt központú torzulása ellen, a témában született szakmai jellegű írásokra történő figyelemfelhívás megoldást jelenthet a problémára, feltéve, hogy a közvéleményt döntően tematizáló újságírók a szakmai szabályaik előtérbe helyezésével működnek és igyekeznek megfelelni a tényszerű tájékoztatás követelményének.

⁵ BKÜ B. XII. 156/1997.

Mindezekkel összefüggésben, rövid nemzetközi kitekintés keretében ismertetni fogom egy kontinentális jogrendszerrel bíró országot, a Német Szövetségi Köztársaságot, valamint az Egyesült Államok *common law* jogrendszerén alapuló, jogi előírásait, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: EJEB) joggyakorlatát is.

Ezt követően a különös részben kerülnek ismertetésre azon törvényi tényállások, amelyek a fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozó személyek véleménynyilvánítási szabadságának tényleges korlátait jelentik. A tényállások ismertetése mellett, konkrét eseteket is feldolgozva elemzem a kialakult joggyakorlatot, kitérve a jogtörténeti előzményekre, a dogmatikai alapokra, a bizonyítás gyakorlati nehézségeire, illetve az alkalmazott szankciók mértékére, valamint arra, hogy ezek megfelelően szolgálják-e a generális, illetve speciális prevenció követelményét.

A különös rész keretein belül is röviden ismertetni fogom a német és az amerikai katonai büntetőtörvények vonatkozó rendelkezéseit, összehasonlítva azokat a magyar szabályozással.

Végezetül az utolsó fejezetben összegezni kívánom a kérdéskört érintő alapvető megállapításokat, kitérve arra, hogy a katonák véleménynyilvánítási szabadságát korlátozó büntetőjogi tényállások, illetve a megállapításuk esetén kiszabott büntetések indokolhatóak-e napjainkban egy demokratikus berendezkedésű államban.

ÁLTALÁNOS RÉSZ

I. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGÁRÓL ÉS ANNAK KORLÁTOZHATÓSÁGÁRÓL ÁLTALÁBAN

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (továbbiakban: Alkotmány) 61. § (1) bekezdése alapján „*a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra.*”

A véleménynyilvánítás szabadsága, amely egyfelől *egyéni szabadságjog*, másfelől a demokratikus államok működéséhez szükséges elengedhetetlen *politikai alapjog*, szinte minden más alapvető jog érvényesíthetőségének mellözhetetlen eszköze és a kommunikációs alapjogok „*anyagjának*” tekinthető.

Szubjektív oldalról azt jelenti, hogy mindenkinek joga van véleményét, állásfoglalását, kritikáját, érzéseit, gondolatait, valamint az általa ismert adatokat szabadon kifejezésre juttatni, objektív oldalról pedig az állam kötelességét írja elő, annak vonatkozásában, hogy biztosítsa a demokratikus közvélemény, mint alapvető politikai intézmény kialakulásának és működésének feltételeit.⁶

Fontos azonban kiemelni, hogy az Alkotmány a szabad kommunikációt, a véleménynyilvánítás lehetőségét biztosítja, annak tartalmára tekintet nélkül. Az Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB) a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos tartalmát a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatában foglalta össze, amely szerint: „*A véleménynyilvánítási szabadság alapvető célja annak a lehetőségnek biztosítása, hogy az egyén mások véleményét formálja, meggyőzzön másokat saját álláspontjáról. A véleménynyilvánítás szabadsága ezért általában mindenféle közlés szabadságát magában foglalja, mégpedig függetlenül a közlés módjától és értékétől, erkölcsi minőségétől és többnyire valóságtartalmától is. Önmagában valamely tény közlése is véleménynek minősülhet, hiszen magának a közlésnek a körülményei is tükrözhetnek véleményt, azaz a véleménynyilvánítás alkotmányos alapjoga nem korlátozódik csupán az értékítéletekre.*”

A véleménynyilvánítási szabadság határainak megvonásánál azonban indokolt különbséget tenni értékítélet és tényközlés tekintetében:

„*Az értékítéletre, az egyén személyes véleményére a véleménynyilvánítási szabadság minden esetben kiterjed, függetlenül attól, hogy az értékes vagy értéktelen, igaz vagy hamis, érzelmen vagy észérveken alapul.*”

Az értékítélet szükségszerűen szubjektív reagálásokat vált ki a közlés befogadójánál, vagyis a címzett maga dönt arról, hogy azonosul a véleménnyel, vagy elveti azt. A véleményközlés tehát érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül szabad.

„*A szintén alkotmányos oltalom alatt álló emberi méltóság, becsület, jóhírnév azonban az értékítéletben megnyilvánuló véleménynyilvánítási szabadság külső korlátja lehet, és ezek védelmében a büntetőjogi felelősség érvényesítése sem tekinthető – általánosságban – aránytalannak, így alkotmányellenesnek.*”

A véleménynyilvánítási szabadság nem ilyen feltétlen azonban a tényállítások tekintetében, ugyanis az AB álláspontja szerint a véleménynyilvánítás szabadsága nem terjed ki a becsületsértésre alkalmas valótlan tények közlésére akkor, ha a nyilatkozó személy tisztában van a közlés valótlanosságával (tudatosan hamis közlés), vagy foglalkozása, hivatása gyakorlásának szabályai szerint elvárható lett volna tőle a tények valóságtartalmának

⁶ 987/B/1990. AB határozat, 30/1992. (V. 26.) AB határozat

vizsgálata, de a véleménynyilvánítási alapjog felelős gyakorlásából adódó gondosságot elmulasztotta.

„A véleménynyilvánítás szabadsága csak a bírálathoz, jellemzés, nézet és kritika szabadságát foglalja magában, de az alkotmányos védelem nem vonatkozhat a tények meghamisítására. Ezen túlmenően a szabad véleménynyilvánítás olyan alkotmányos alapjog, amely csak felelősséggel gyakorolható.”

A szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe ugyan nem jelenti ezen jog abszolút voltát, azonban mindenképpen azzal jár, hogy ezen alapjognak csak igen kevés esetben kell engednie. Erre a gyakorlatban akkor szokott sor kerülni, ha a korlátozás alapjául szolgáló érdeksérelem különösen súlyos.

A korlátozhatóság feltételeit a magyar államra kötelező nemzetközi egyezmények, így az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (továbbiakban: Egyezségokmány), valamint az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Emberi Jogok Európai Egyezménye határozzák meg. Mindkét egyezmény figyelmeztet arra, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága kötelezettségekkel és felelősséggel jár, így azt a nemzeti törvényhozás a demokratikus társadalomban elismert és szükséges alakszerűségeknek, feltételeknek és korlátozhatóságnak vetheti alá. A korlátozás lehetséges okai és céljai között említik – többek között – a nemzetbiztonság, a területi integritás, a közbiztonság, a zavargás, illetve a bűncselekmények megelőzésének érdekét.⁷

Az AB elemezte az EJEK gyakorlatát is, melynek alapján megállapította, hogy a bíróság a korlátozhatóság alapjául három együttes feltételt követel meg:

- a megszorításokat kellő pontossággal, olyan megfogalmazásban kell törvénybe foglalni, hogy minden állampolgárnak módja legyen ésszerű mértékben előrelátnia magatartása következményeit,
- a korlátozásnak valamilyen, demokratikus társadalomban szükséges intézkedésnek kell minősülnie, illetve
- törvényes célt kell szolgálnia.

A véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi eszközökkel történő korlátozhatósága kapcsán az AB mindenkor vizsgálatának tárgya az, hogy az adott tényállásban leírt magatartás esetén elkerülhetetlenül szükséges-e a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása, s annak mértéke megfelel-e az arányosság követelményeinek. Ez utóbbi körben értékelendő, hogy az elérni kívánt célhoz a büntetőjog szükségképpen súlyosan jogkorlátozó eszközrendszerének igénybevétele általában, ezen belül a konkrét tényállás esetén, szükséges, illetve megfelelő-e.⁸

A korlátozás megengedhetősége kapcsán az AB 30/1992. (V. 26.) AB határozatában rámutatott, hogy *„a vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely „intézmény” közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték (pl.: köznyugalom) a tárgya önmagában”.*

Az alapjog korlátozásával kapcsolatban azonban garanciális jelentősége van az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében foglalt azon előírásnak is, hogy *„a Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.”*

Ez két aspektusból vizsgálva is megfelelő biztosítékot nyújt az alapjogok általános védelméhez; egyrészt alapjogot korlátozni, csak megfelelő szinten (ti.: Országgyűlés) megalkotott jogszabállyal lehet, másrészt szükséges hozzá az is, hogy az megfeleljen az AB által alkalmazott *szükségesség-arányosság* tesztnek, vagyis

⁷ 20/2006. (V. 31.) AB határozat

⁸ Uo.

- az állam csak akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközához, ha másik alapvető jog védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el,
- az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya legyen megfelelő arányban egymással. Több lehetséges és alkalmas korlátozás közül pedig azt kell választani, amely az eredmény biztosítása mellett a korlátozással érintettre a legkisebb sérelemmel jár.⁹

Megjegyzést érdemel, hogy a fenti elvek mellett a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása kapcsán az AB – kiegészítő jelleggel – a *reális veszély tesztjét* is alkalmazza, vagyis a véleménynyilvánításhoz való jog gyakorlása által veszélyeztetett alkotmányos értékek, elsősorban az alapjogok közvetlen veszélyeztetettsége és annak reális bekövetkezésének a léte is szükséges a korlátozáshoz.¹⁰

A demokratikus jogrendszerek a véleménynyilvánítás szabadságával szembeállítható értékeknek négy csoportját szokták megkülönböztetni:

1. *Az állam érdekei* (az alkotmányos alaprend védelme, az állam külső és belső biztonsága, a közjogi tisztségviselők és az állami szimbólumok védelme), amelyekkel kapcsolatosan a véleménynyilvánítás politikai beszédnek nevezhető.
2. *A társadalom egészének az érdekei*, így a köznyugalom, a közegészség, és a közérkölcse védelme.
3. *Egyes társadalmi csoportok érdekeinek védelme* (faji, vallási, nemi stb. diszkriminációt jelentő megnyilvánulások), amelynek egyik végletes megnyilvánulása a gyűlöletbeszéd.
4. *Az egyéni becsület*, amely a méltóság és a magánszféra védelmét jelenti.¹¹

A felosztásnak megfelelően a véleménynyilvánítási szabadság korlátozhatóságának terjedelme is különbözik; legkisebb mértékben az állam érdekében, legszélesebb körben pedig a magánszféra védelmében korlátozható.

II. A SZABAD VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS KORLÁTOZÁSÁNAK JOGI ALAPJA A FEGYVERES ÉS RENDVÉDELMI SZERVEZETEKNEL

A hagyományosnak tekinthető csoportosításban azonban nem szerepel egy olyan speciális kör, amely az Alkotmány 40/A. §-a alapján, mintegy nélkülözhetetlen eszközként biztosítja a fenti négy érdekcsoport érvényesülését, ez pedig nem más mint a *hatékony hon- és rendvédelem érdeke*.

Ezt juttatja kifejezésre az Alkotmány 5. §-a, illetve a 8. § (1) bekezdése, amikor kimondja, hogy „*a Magyar Köztársaság védi a nép szabadságát és hatalmát, az ország függetlenségét és területi épségét, valamint a nemzetközi szerződésekben rögzített határait*”, valamint „*elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, melynek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.*”

Az állam ezen alkotmányos kötelességét pedig a fegyveres és rendvédelmi szervezetek fenntartásával és működésével biztosítja, melyek hatékonyságáról csak és kizárólag, akkor beszélhetünk, ha a működésüket alapvetően meghatározó, a szolgálati rend és a fegyelem alapját képező függelmi rend maradéktalanul érvényesül.

Annak érdekében viszont, hogy ez maradéktalanul érvényesüljön, egy speciális jogviszonynak kell fennállnia a fegyveres és rendvédelmi szervezetek, valamint a

⁹ 30/1992. (V. 26.) AB határozat

¹⁰ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, 57/2001. (XII. 5.) AB határozat

¹¹ HALMAI G. – TÓTH G. A. 2003. 456. old

kötelékükhöz tartozó személyek között, amelyben mindkét felet – a sajátos szolgálati körülményeknek megfelelő – kötelezettségek terhelik és jogosultságok illetik meg.

*Az állomány tagja a szolgálati viszonyból fakadó kötelmeit – a fegyveres szerv rendeltetése szerinti feladatainak megvalósítása érdekében – önkéntes vállalás alapján, élethivatásként, szigorú függelmi rendben, életének és testi épségének kockáztatásával, egyes alapjogai korlátozásának elfogadásával teljesíti.*¹²

A hivatásos szolgálat teljesítésének tehát nyomatékos feltétele a törvényben meghatározott jogi korlátok eltűrése. Fontos azonban ismételtelen kiemelni, hogy a korlátozás kizárólag a szolgálat érdekében, csak feltétlenül indokolt esetben és mértékben történhet, illetve nem okozhat aránytalan hátrányt. Garanciális követelmény továbbá, hogy a hivatásos szolgálati viszony létesítésére jogosult személyek biztosítsák, hogy a jelentkező ne csak aláírja a nyilatkozatot, hanem meg is ismerhesse alapvető jogainak korlátait.¹³

A fentieknek megfelelően szabályozza a Hjt. III. Fejezete, valamint a Hszt. ugyancsak III. Fejezete az alapvető jogok gyakorlásának szabályait, korlátozva benne – többek között – a véleménynyilvánítás szabadságát:

*Elsőként mindkét norma garanciális jelleggel fogalmazza meg, hogy „az állomány tagja alapvető jogainak a szolgálati viszonytal kapcsolatos korlátozása nem okozhat az elérni kívánt törvényes érdekekkel nyilvánvalóan aránytalan hátrányt. Több lehetséges és alkalmas korlátozás közül azt kell választani, amely az eredmény biztosítása mellett a korlátozással érintettre a legkisebb sérelemmel jár.”*¹⁴

A fenti rendelkezések közül témánk szempontjából a Hjt. 21. §-nak, illetve a Hszt. 18. §-nak van jelentősége, amelyek lényegében hasonló szabályozást adnak, azonban az eltérések, illetve azok indokai miatt szükséges azokat elkülönítve tárgyalni:

A.) A Hjt. vonatkozó rendelkezései

„A hivatásos állomány tagja nem lehet tagja pártnak, párt nevében vagy érdekében – az országgyűlési, az európai parlamenti és az önkormányzati választásokon jelöltként való részvételt kivéve – közszereplést nem vállalhat.

A szerződéses állomány tagjának párttagságát szolgálatteljesítése alatt fel kell függesztenie.

Az állomány tagja a részére kiadott parancsot, intézkedést nem bírálhatja, azokról a jog- és érdekérvényesítő tevékenysége körén kívül véleményt nem mondhat, a szolgálati rendet és a fegyelmet sértő nyilatkozatot nem tehet, a sajtónyilvánosság igénybevételével hivatalos eljárásban magánvéleményt nem nyilváníthat.

A szolgálati rendet és a fegyelmet veszélyeztető sajtóterméket az állomány tagja nem állíthat elő, és nem terjeszthet, ilyen tartalmú plakátot, hirdetményt vagy emblémát nem függeszthet ki.

*Az állomány tagjai érdek-képviselési szerveinek a tevékenységi körébe eső hirdetményei a helyben szokásos módon nyilvánosságra hozhatók.”*¹⁵

Az idézett rendelkezések alapján látható, hogy a Hjt. különválasztja a véleménynyilvánítás, mint politikai alapjog, illetve mint egyéni szabadságjog két vetületét.

¹² a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény (továbbiakban: Hjt.) 3. § (1)-(2) bekezdései, a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (továbbiakban: Hszt.) 3. § (1)-(2) bekezdései

¹³ FAPÁL L. 1997. 61. old.

¹⁴ Hjt. 14. §, Hszt. 14. §

¹⁵ Hjt. 21. § (1)-(5) bekezdései

Az első két bekezdésben – az Alkotmány 40/B. § (4) bekezdésében foglaltaknak megfelelően – kifejezésre juttatja, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása – ezen vonatkozásban – azért szükséges, mert a Magyar Honvédség politikamentes működésének követelményével nem egyeztethető össze a szolgálati helyen vagy a szolgálati feladat teljesítése közben végzett politikai tevékenység. Erre tekintettel a törvény tiltja a pártiszság viselését és a pártérdekű közszereplés vállalását.¹⁶

A felhívott törvényhely további szakaszai a korlátozás indokoltságát az egyéni szabadságjog és a szolgálati rend irányából közelítik meg, hiszen a szolgálati parancs – a jog- és érdekérvényesítés körén kívül eső – bírálata demoralizálná, sértené a fegyelmet és az sem megengedhető, hogy az állomány tagja a szolgálati rendet sértő nyilatkozatot tegyen, vagy hivatalos eljárásban magánvéleményt nyilvánítson.

A tilalmak ellensúlyaként értelmezhető, hogy a nyilatkozó és a parancsnoka között e területen esetlegesen felmerülő nézeteltérést a Hjt. 223. § (1) és (2) bekezdése alapján biztosított bírósági út igénybevétele áthidalhatja. Ugyancsak e körbe sorolható a törvény IV. Fejezetében szabályozott érdekvédelmi eszközök igénybevételének lehetősége. Mindezek alapján a korlátozás nem jelenti az alapjog negligálását, azonban annak gyakorlására csak a törvényben meghatározott esetekben és módon kerülhet sor.

B.) A Hszt. vonatkozó rendelkezései

A Hszt. 18. §-a lényegében hasonló módon szabályozza a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását, amikor kimondja, hogy „*a rendőrség és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártoknak, és politikai tevékenységet sem folytathatnak.*

A hivatásos állomány tagja pártban tisztséget nem viselhet, párt nevében vagy érdekében – az országgyűlési, az európai parlamenti és az önkormányzati választásokon jelöltként való részvételt kivéve – közszereplést nem vállalhat.

A szolgálati helyen és szolgálati feladat teljesítése közben a hivatásos állomány tagja politikai tevékenységet nem folytathat.

A hivatásos állomány tagja a részére kiadott parancsot, intézkedést – a 69. § esetét kivéve – nem bírálhatja, azokról a jog- és érdekérvényesítő tevékenysége körén kívül véleményt nem mondhat, a szolgálati rendet és a fegyelmet sértő nyilatkozatot nem tehet, a sajtónyilvánosság igénybevételével hivatalos eljárásban magánvéleményt nem nyilváníthat.

A szolgálati rendet és a fegyelmet veszélyeztető sajtóterméket a hivatásos állomány tagja nem állíthat elő, és nem terjeszthet, ilyen tartalmú plakátot, hirdetményt vagy emblémát nem függeszthet ki.

A hivatásos állomány tagjai érdekképviselői szerveinek a tevékenységi körébe eső hirdetményei a helyben szokásos módon nyilvánosságra hozhatók.”

A Hszt. rendelkezései szintén különválasztják a véleménynyilvánítás szabadságának az imént említett két vetületét.

A politikai alapjog tekintetében alapelv, hogy a rendvédelmi szervek politikamentes működésének követelményével összeegyeztethetetlen, a szolgálati helyen vagy szolgálati feladat teljesítése közben végzett politikai tevékenység. Emellett a jogalkotónak figyelembe kellett vennie az Alkotmány – imént érintett – 40/B. § (4) bekezdését is, amely a fegyveres erők, a rendőrség és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjainak a párt és politikai tevékenységét tilalmazza. Ez a tilalom azonban nem terjeszthető ki az említett

¹⁶ Alkotmány 40/B. (4) bekezdés: „*A Magyar Honvédség, a Rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártoknak, és politikai tevékenységet nem folytathatnak.*”, a Hjt. 14-30 §-hoz fűzött indokolás

körbe nem tartozó hivatásos állományúakra, mert az a politikai jogaik gyakorlását indokolatlanul korlátozná. Ha azonban párttiszséget viselnének, vagy pártérdekű közszereplést vállalnának, az szintén a fegyveres szervek pártsemlegességének, a külsőségekben is kifejeződő megsértését jelentené, ami a politikamentesség érvényesülését aggályossá tenné. A Hszt. ezért ezen személyi körre vonatkozóan csak a párttiszség viselését és a pártérdekű közszereplést tiltja. A politikai tevékenység viszont általánosan tiltott a szolgálati helyen és a szolgálati feladat végrehajtása során.¹⁷

A szolgálati parancs bírálata tekintetében a törvény előírásai megegyeznek a Hjt-ben már ismertetett szabályokkal, így ismételen nem térek ki rájuk.

A törvény 196. §-a – az erős korlátozások ellensúlyozására – itt is lehetővé teszi a bírósági út igénybevételét egy adott nyilatkozat jellegének eltérő megítélése esetén, valamint a IV. Fejezetben szabályozott érdekvédelmi eszközök itt is adóttak.

Mind a Hjt., mind a Hszt. lehetőséget biztosít továbbá arra, hogy a hivatásos állomány tagja szolgálati panaszt nyújtson be az általa sérelmezett intézkedés, vagy mulasztás ellen. A jogorvoslati jog ezen formájának gyakorlati érvényesülését, illetőleg a panaszban foglaltak kivizsgálását és az annak megállapításai alapján szükségesnek ítélt intézkedések megtételét egyébiránt a katonai ügyészi szervezet évente vizsgálja, ráadásul a Btk. 359. § b./ pontja a panaszjog gyakorlásának önkényes korlátozását büntetni is rendeli. Mindezek pedig megfelelően szolgálják a jogintézmény hatékony működésének biztosítását.

A fentiekén túl a hivatásos állománynak meg van a lehetősége arra is, hogy vélt, vagy valós sérelmei orvoslása érdekében az országgyűlési biztoshoz, az ügyészséghez, vagy adott esetben az AB-hoz forduljon.¹⁸

A fent ismertetett alapvetésekből a véleménynyilvánítás két vetülete; ti. a politikai alapjog, illetve az egyéni szabadságjog korlátozásának jogi alapja, illetve ennek indokai egyértelműen meghatározhatók:

A politikai vetület kapcsán különösebb magyarázatra nincs szükség annak vonatkozásában, hogy a szabályozás a befolyásmentességet hivatott biztosítani, azonban ki kell emelni, hogy hatályos büntetőtörvénykönyvünk nem korlátozza a kifejezetten politikai jellegű megnyilvánulások szabadságát a fegyveres és rendvédelmi szervezeteknél szolgálatot teljesítők esetében, vagyis megvalósulása esetén az elkövető csak fegyelmi vétséget valósít meg. Mindezek okán a véleménynyilvánítási szabadság ezen aspektusára – mivel az a választott témához nem tartozik hozzá – a tanulmány különös részében csak egy jogeset erejéig térek ki.¹⁹

Az egyéni véleménynyilvánítás korlátozásának indoka kapcsán, azonban meg kell értenünk a fegyveres és rendvédelmi szervezetek hatékony működését biztosító alapvetéseket.

¹⁷ a Hszt. 14-26 §-hoz fűzött indokolás

¹⁸ Vö. FAPÁL L. 1997. 71-72. old.

¹⁹ A harmadik magyar köztársaság kikiáltása, 1989. október 23. napja előtt a Magyar Néphadseregben – mint minden állami szervben – jelen volt a Magyar Szocialista Munkáspárt szervezete. A parancsnoki rendszerbe tagolt politikai apparátus felügyelte a párt akaratának érvényre juttatását a fegyveres erők működése kapcsán. Ennek megfelelően minden tisztől és tiszthelyettesről elvárt követelmény volt a párttagság, amely egyben a ranglétrán való előrejutás feltétele is volt. Az akkor hatályos Hszt. rendelkezéseinek megfelelően a hivatásos állomány tagja szolgálatát a jogszabályok alapján és az előjárók szolgálati parancsa szerint – beosztásának megfelelően – *fokozott politikai, szakmai és erkölcsi felelősséggel* volt köteles teljesíteni. A rendszerváltást követően aztán elvált egymástól a közigazgatási feladatokat ellátó Honvédelmi Minisztérium és a csapatokat, katonai intézményeket irányító Magyar Honvédség Parancsnoksága, melynek következtében a kommunista párt és a politikai beosztások megszűntek a hadseregben. Ezt követően – a demokratikus értékek követelményeinek megfelelően – alapvető követelmény lett a fegyveres és rendvédelmi szervezetek politikai befolyásmentességének a biztosítása. Uo. 53-57. old.

III. A FEGYVERES ÉS RENDVÉDELMI SZERVEZETEK MŰKÖDÉSÉT BIZTOSÍTÓ TÉNYEZŐK

A fegyveres és rendvédelmi szervezetek működését jellemző alapvető tényezőket pár alapfogalom – a *fegyelem*, a *szolgálati rend*, valamint a *függelém*, illetve utóbbi egyes aspektusai – lényegének kifejtése útján ismerhetjük meg, így az alábbiakban ezek mibenlétét világítom meg. Tulajdonképpen a függelém fogalmának lényegéhez tartozik a *függelmi viszony*, az *előmeneteli rend*, valamint a *parancs*, illetve a *parancsadási jog* jelentésének kifejtése, azonban meghatározó jellegüknel fogva, illetve az áttekinthetőség kedvéért indokoltnak látom ezeket külön alcímbe szedve és a függelém alapjainak kifejtését megelőzően tárgyalni, tekintettel arra, hogy utóbbi megértéséhez elengedhetetlen egyes katonai sajátosságok megismerése.

A.) A *fegyelem*

A fegyelem a jogszabályokban, belső rendelkezésekben és az előjárók által meghatározott követelmények teljesítését, végrehajtását jelenti, melynek megvalósítása és fenntartása minden, a fegyveres és rendvédelmi szervek állományába tartozó személy kötelessége.

HELMUT VON MOLTKE úgy definiálta a fegyelmet, hogy az „*a hadsereg lelke, amely nélkül az a háborúban hasznavehetetlen, a békében pedig veszedelmes.*”²⁰

Alapját a katonai élet- és szolgálati viszonyok rendezettsége adja, melyhez szorosan kapcsolódik a katonáknak, a fegyveres és rendvédelmi szervek rendeltetésszerű működésért érzett személyes felelősségén alapuló, aktív, öntevékeny kezdeményezéssel és együttműködéssel párosuló engedelmisségi készsége.²¹

A fegyelem tehát az önkéntes jogkövető magatartáson, illetve a hon- és rendvédelem iránti kötelezettségvállaláson alapszik.

B.) A *szolgálati rend*

A szolgálati rend a kötelességek teljesítéséhez és a feladatok végrehajtásához szükséges, jól kidolgozott és a gyakorlatban érvényesülő szervezeti és működési rendet, a jogosultságoknak és kötelezettségeknek mindenki számára történő pontos meghatározását, a katonai élet- és szolgálat minden területére kiterjedő tevékenység személyi és dologi feltételeinek biztosítását jelenti.

A szolgálati rendet – mint a fegyelem megteremtésének és folyamatos fenntartásának alapját – tehát mindenkor be kell tartani és tartatni, hiszen e nélkül nem működhetnének hatékonyan a fegyveres és rendvédelmi szervek.²²

A szolgálati rend fogalmi körébe természetesen beletartozik az annak alapját képező, a fegyveres és rendvédelmi szervezetek szolgálatát szabályozó összes norma, tekintet nélkül arra, hogy azokat jogszabály, szabályzat, intézkedés, vagy parancs tartalmazza.

²⁰ GYÖRFFY L. 1925. 25. old.

²¹ a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet (továbbiakban: MHSzSz.) 29.1. pont

²² Uo. 29.2. pont

C.) A függelmi viszony

A fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozók szolgálatukat az egyes testületeknél fennálló függelmi rendben, egy sajátos katonai hierarchia keretein belül teljesítik. Ennek megfelelően az a szolgálati személy, akinek joga és kötelessége mások tevékenységének az irányítása, az az *előljáró*, akire pedig ez a jogkör kiterjed, az az *alárendelt*.

Az előljárót a fegyveres és rendvédelmi szervezetekben elfoglalt beosztásánál fogva a vezetése alá tartozó szervezet tevékenységére és e szervezet személyi állományára vonatkozóan a jogi normákban és a hatásköri szabályokban megállapított rendelkezési jog illeti meg.²³

Érdemes kitérni az RSzSz. 99. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezésre, amely szerint „*előljáró az, akinek a rendőr szolgálati beosztás, külön parancs, vagy utasítás alapján – akár ideiglenes jelleggel is – alá van rendelve és akinek az alárendelt részére parancsadási, utasítási joga van*”, vagyis az előljárói minőség lehet akár ideiglenes jellegű is.²⁴

Bár nem tagozódnak be a függelmi rendbe, azonban – korlátozott rendelkezési joguk okán – ki kell térnünk:

- a *feljebbvalóra*, aki az egymással alárendeltségi viszonyban nem álló katonák között a magasabb rendfokozatú, míg az alacsonyabb rendfokozattal rendelkező az *alattos*,
- a *rangidősre*, aki az együtt tartózkodó szolgálati személyek közül a magasabb beosztású, vagy rendfokozatú személy, valamint
- a *szolgálati közegre*, vagyis mindazon szolgálati személyre, akik – a testület működéséhez elengedhetetlenül szükséges – feladataik ellátása során jogosultak más katonáknak utasítást adni.

A fegyveres és rendvédelmi szerveknél rendszeresített beosztások szolgálati jellegének – napjainkban egyre gyakoribb, költségtakarékosság okán való – megszüntetése (civilizálás) miatt indokolt a *felettes*, azaz az állomány köztisztviselői vagy közalkalmazotti jogviszonyban álló vezetőjéről is pár szót ejteni, aki a beosztottai tekintetében gyakorolja a – vezetői szintjének megfelelő – meghatározott parancsnoki, illetve az előljárókat megillető jogokat. A felettes rendelkezési joga kiterjedhet a hivatásos állomány tagjára is, aki ilyen minőségében nem alárendeltnek, hanem *beosztottnak* minősül.²⁵

D.) Az előmeneteli rend

A függelmi viszonyokat meghatározó szigorú alá- és fölérendeltségi rendszeren belül az elfoglalt pozíciót az előmeneteli rend határozza meg, amelyben négy tényezőnek van meghatározó szerepe:

- a magasabb beosztáshoz, besoroláshoz, illetve rendfokozathoz meghatározott *iskolai végzettségnek*,
- a magasabb beosztáshoz szükséges *gyakorlati tapasztalatnak*,
- a *vezetői készségnek*, illetve
- az *egészségügyi, pszichikai és fizikai alkalmasságnak*.

Ezzel összhangban mondja ki a Hjt. 6. § (4) bekezdése, illetve a Hszt. 6. § (2) bekezdése, hogy a fegyveres, illetve rendvédelmi szervek „*megkülönböztetés nélkül*

²³ Hjt. 92. § (1) bekezdés, a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 62/2007. évi (XII. 23.) IRM rendelet (továbbiakban: RSzSz.) 93. § (2) bekezdés, 99. § (1)-(3) bekezdései, a büntetés-végrehajtási szervezet Szolgálati Szabályzatáról szóló 21/1997. (VII. 8.) IM rendelet (továbbiakban: BvSzSz.) 3. § (1)-(5) bekezdései

²⁴ Hasonlóan fogalmaz a BvSzSz. 3. § (2) bekezdése is.

²⁵ Hszt. 2. §, BvSzSz. 5. § (1)-(3) bekezdései

biztosítják – kizárólag a szakmai képességek, a gyakorlat és a teljesítmény, továbbá a szolgálatban eltöltött idő alapján a rendfokozati és a beosztási kötöttségekre figyelemmel – a hivatásos állomány tagjának előmeneteli lehetőségét.”

A fentieken túl az ágazati jogszabályok egyéb feltételeket (pl.: pályázat útján betölthető beosztás esetén pályázat benyújtása, állománycsoportnak megfelelő betölthető magasabb beosztás, az előmeneteli bizottság támogató javaslata, illetve meghatározott rendfokozatban eltöltött minimális idő) is meghatároznak, azonban ezek inkább formai, mintsem tartalmi kritériumok, márpedig a rendszer működésének alapját inkább az utóbbiak kapcsán érthetjük meg.²⁶

A hierarchián belül elfoglalt pozíciót tehát az alkalmasság (*idoneitas*) határozza meg, amely a szolgálatban eltöltött idő, a képzettség, az egészségügyi, fizikai, és pszichikai adottság és végül a vezetői készség együttes figyelembe vételén alapul.

E.) A parancs, illetve a parancsadás joga

Amint azt a függelmi viszonyok ismertetése során láthattuk, a fegyveres és rendvédelmi szervezetek rendeltetésszerű működéséhez hozzátartozik, hogy a katonai hierarchia magasabb fokán álló személy rendelkezési joggal bír a neki alárendeltek vonatkozásában, amely jogosultságát – a szolgálatirányítás alapvető eszközének számító – parancs kiadásának útján gyakorolja.

A parancs meghatározott szolgálati tevékenység vagy feladat végrehajtására vonatkozó, szóban vagy írásban kifejezett akaratnyilvánítás, amely meghatározott személy vagy személyek egyértelműen meghatározott köre részére adható ki.²⁷

Az arra jogosult parancsok kiadásával érvényesíti akaratát alárendeltjeivel szemben, azonban a rendelkezési jog gyakorlása nem lehet önkényes, illetve korlátlan. A jogosult ugyanis csak a hatáskörébe tartozó és jogszabályba nem ütköző parancsot adhat ki. Fontos előírás, hogy *„a parancsot adó katona a parancsért felelősséggel tartozik. A parancsadás jogával visszaélni tilos.”*²⁸

A más emberek feletti hatalomgyakorlás nagy felelősséget ró e hatalom birtokosára, hiszen az alárendeltekkel történő rendelkezés csak a fegyveres és rendvédelmi szervezetek rendeltetésszerű működéséhez szükséges, módszereiben mindenkor jogszerű és a lehetőségekhez mérten humánus módon valósulhat meg. A katonai szolgálat ugyan a polgári életviszonyokhoz képest fokozott követelményeket és sok esetben nagyobb megterhelést ró az egyénre, melynek folytán a fegyelem fenntartása csak kellő eréllyel és szigorral valósulhat meg, mindazonáltal ez nem jogosíthatja fel a rendelkezési jogkör gyakorlóját az önkényes, hatalmaskodó és adott esetben túlkapásnak minősülő magatartás tanúsítására.²⁹

A parancsot adónak biztosítania kell a parancs végrehajtásának feltételét is és a végrehajtást a szükséges mértékben ellenőriznie kell.

A parancsnak összhangban kell lennie a jogszabályokkal, az egyéb rendelkezésekkel és az előljárók utasításával. Mindezekon túl a parancs nem irányulhat az alárendelt indokolatlan zaklatására, emberi méltóságának megsértésére.

Tilos az olyan parancs kiadása, amely

- az alárendelt életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztetné,
- bűncselekmény elkövetésére irányul,

²⁶ Hjt. 78. §, Hszt. 71. §

²⁷ Hjt. 105. § (1) bek.

²⁸ Hjt. 107. § (1) bek.

²⁹ BERKES GY. 2008. 874. old.

- az alárendelt magáncélú igénybevételét valósítaná meg.³⁰

*A katona szolgálatteljesítése során köteles végrehajtani az előljáró parancsát, a felettes rendelkezését, kivéve, ha azzal bűncselekményt követne el.*³¹

Az előbbi kivételtől eltekintve a katona nem tagadhatja meg a jogszabálysértő parancs, rendelkezés végrehajtását. Ha azonban annak jogellenessége felismerhető számára, úgy haladéktalanul köteles arra az előljáró figyelmét felhívni. Ha a parancsadásra jogosult a rendelkezését ennek ellenére fenntartja, azt kérelemre írásba kell foglalnia. A jogszabálysértő parancs, rendelkezés végrehajtásáért kizárólag az azt kiadó felel.

Az előljáró, illetve a BvSzSz. 5. § (2) bekezdése alapján polgári felettes általános rendelkezési jogosultsággal rendelkezik, viszont csak a szükséges mértékben illeti meg a parancsadás joga

- a feljebbvalót, aki csak a fegyelem, a közrend követelményeinek megtartására, valamint a katonai udvariasságra és a tiszteletadásra vonatkozó szabályok megsértése esetén jogosult (és egyben köteles) szolgálatba helyezkedni és az alacsonyabb rendfokozatúakat a vonatkozó szabályok betartására utasítani,
- a rangidóst, ha több katona együttes szolgálati tevékenységet folytat és közülük senki sincs parancsnokul kijelölve,
- a szolgálati közeget, aki feladatai ellátása érdekében jogosult utasítást adni más katonáknak, saját szervezetük egyes beosztottjai vonatkozásában pedig az adott szolgálat idejére előljáróvá is válhatnak. Indokolt kiemelni azonban, hogy a parancsadási jogosultság ezen formája nem a beosztáshoz, a rendfokozathoz, illetve a korhoz kötődik, hanem az éppen ellátott szolgálatból adódó hatalmi helyzethez, amely a szolgálat, úgymint őrszolgálat, ügyeleti szolgálat, illetve rendészeti járőrszolgálat természetéből ered.

F.) A függelem

A függelem a szolgálati rend és fegyelem alapja, biztosítja az előljáró és más szolgálati közeg, illetve feljebbvaló jogát a parancs és egyéb rendelkezés adására és meghatározza az alárendelt kötelezettségét a parancs teljesítésére.

A függelem működésének alapja a szolgálati felsőbbség kötelező akaratának az alárendelt részéről történő végrehajtása, azaz a felsőbbség kötelező akarata iránti engedelmisség.

Nyilvánvaló azonban, hogy az engedelmisség követelménye nem fog érvényesülni, vagy csorbát szenved akkor, ha az alárendeltekre kötelező parancsot, utasítást, intézkedést kiadó személlyel szemben az alattos tiszteletlenül, vagy egyenesen sértő módon viselkedik. Engedelmeskedni – az ember természetéből adódóan – csak annak lehet, aki iránt az engedelmisségre kötelezett tiszteletet gyakorol, azaz annak felette állását – a jogszabályok

³⁰ Hjt. 107. § (5) bek.

A Magyarországon hatályos első katonai büntető törvénykönyv (*Das Militär-Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen vom 15. Jänner 1855. für das Kaisertum Österreich*, ld. még: PAPP K. 1884. – továbbiakban: 1855. évi Kbt.) is hasonló, ám jóval pontosabb szabályozást tartalmazott:

158. § *Valamely parancs nem teljesítése az alárendeltnek függelemsértés gyanánt nem számítható be, ha:*

- a parancs a szolgálattal vagy a fejedelem iránt tartozó hűséggel nyilván ellenkezik,*
- a parancsnak tárgyát oly cselekmény vagy mulasztás képezi, a mely nyilván büntettnak vagy vétségnek ismerhető fel,*
- a parancs a feljebbvalótól adatott ugyan ki, de olyantól, a ki erre a szolgálati szabályok által nincs feljogosítva,*
- az alárendelt egyén a maga közvetlen parancsnokától más meghagyást kapott vagy ha később oly körülmények állanak be, a melyek a parancs adásánál előreláthatóak nem voltak és oly neműek, hogy a parancsnak betűszerinti teljesítése esetében a szolgálatra szembeszökő hátrány háramlanék.*

³¹ Hjt. 108. § (1) bek.

által meghatározott rendben – elismeri. Mindezek alapján az engedelmesség alapja a szolgálati felsőbbtség tekintélyének elismerése.

Aki a felsőbbtség tekintélyét nem fogadja el, az gyakorlatilag megtagadja annak elismerését, hogy a függelmi viszonyok által fölrendelt személy olyan hatalommal bír, amelynek folytán ő azzal szemben engedelmisségre köteles.³²

A szilárd katonai fegyelem érdekében minden, a fegyveres és rendvédelmi szervek állományába tartozó személynek alá kell rendelnie egyéni érdekeit, a Magyar Köztársaság, illetve az itt lakó közösség érdekeinek, személyes felelősséget kell viselnie a testületek rendeltetésszerű működése iránt és késznek kell lennie, hogy önuralommal tudja viselni a szolgálati jogviszonnyal járó nehézségeket, megpróbáltatásokat, illetve mindezek érdekében meghozza a szükséges áldozatot.³³

G.) Összegzés

A fegyveres és rendvédelmi szervezetek hatékony működése tehát feltételezi az állomány tagjának a személyes felelősségérzetén alapuló engedelmisségi készségét, amely alapján – az egyéni érdekeit háttérbe szorítva, a szolgálati rend által biztosított keretek között – végrehajtja a jogszabályokban, belső rendelkezésekben és az előjárók által meghatározottakat. Ennek során tiszteletben tartja a Magyar Köztársaság, valamint az állampolgárok közösségének érdekeit, a jogszabályokat, valamint a szolgálati tekintélyt, a szervezeti hierarchián belül – alkalmassága alapján – elfoglalt pozíciójából adódó kötelezségeit pedig megtartja és felelősséggel viseltetik előjárói, illetve alárendeltjei irányába.

Ezt erősíti meg a Hjt. 75. (1) bekezdés b./ pontja, valamint a Hszt. 68. § (1) bekezdés b./ pontja, amikor kimondják, hogy az állomány tagja *„köteles a szolgálati feladatait a törvényes előírásoknak, a parancsoknak és intézkedéseknek megfelelően – szükség esetén a veszély vállalásával –, az elvárható szakértelemmel és gondossággal, pártatlanul és igazságosan végrehajtani.”*

A fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozó személyeket a társadalom érdekében kifejtett tevékenységük folytán tehát fokozott felelősség terheli, hiszen ők biztosítják hazánk társadalmi és gazdasági rendjét, illetve határainkat, valamint megóvják az állampolgárok életét, személyi jogait és vagyonát, hiszen az Alkotmány 40/A. § (1)-(2) bekezdései értelmében a Magyar Honvédség kötelessége *„a haza katonai védelme és a nemzetközi szerződésből eredő kollektív védelmi feladatok ellátása”*, a Rendőrségé pedig *„a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme.”*

E rendkívüli fontosságú kötelezettségeiknek pedig csak akkor tudnak megfelelni, ha egységes irányítás szerint működnek, soraikban – a fentiek szerint – szigorú szolgálati rend és fegyelem uralkodik, tagjaik pedig adott esetben életük feláldozása árán is mindenben eleget tesznek szolgálati kötelezettségeiknek.³⁴

A dolog természetéből adódóan a fegyveres és rendvédelmi szervezetek hatékony működését biztosító tényezők tehát feltételezik az állomány tagjai egyes alapjogainak részleges korlátozását.

³² BERKES GY. 2008. 867. old.

³³ MHSzSz. 29.3 pont

³⁴ KORDA GY. 1988. 7. old.

IV. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A magyar szabályozás áttekintését követően érdemes a témával kapcsolatos nemzetközi jogi normákat, illetve az ennek tartalmát megvilágító joggyakorlattal is megismerkedni:

A.) A fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozó személyek véleménynyilvánítási szabadsága a nemzetközi joggyakorlat tükrében

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Egyezségokmány 19. cikke határozza meg a véleménynyilvánítás szabadságnak, mint alapvető emberi jognak a tartalmát:

„Nézetei miatt senki sem zaklatható. Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.

A véleménynyilvánítás szabadságából eredő jogok gyakorlása különleges kötelezettségekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít és amelyek

- mások jogainak vagy jó hírvének tiszteletben tartása, illetőleg*
- az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közérkölcsvédelme érdekében szükségesek.”*

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény (továbbiakban: Egyezmény) 10. cikke hasonlóan fogalmaz, amikor kimondja, hogy *„mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon kívül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatson.*

E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

Az imént idézett nemzetközi egyezmények tehát elismerik a véleménynyilvánítás szabadságának jogát, azonban figyelmeztetnek arra, hogy az alapjog gyakorlása kötelezettségekkel és felelősséggel is jár, így azt a nemzeti törvényhozás a demokratikus társadalomban elismert és szükséges alakszerűségeknek, feltételeknek és korlátozhatóságnak, sőt adott esetben szankcióknak vetheti alá. A korlátozás lehetséges okai és céljai között említik – többek között – a nemzetbiztonság, a területi integritás, a közrend, a közbiztonság, a zavargások, illetve a bűncselekmények megelőzésének érdekét is.

Témánk szempontjából elengedhetetlen, hogy gyakorlati példákkal világítsuk meg, hogy a korlátozás okai, illetve céljaiként megjelenő olyan érdekek, amelyeknek biztosítására a fegyveres és rendvédelmi szervek hivatottak, a gyakorlatban mit is jelentenek.

Az Egyezmény rendelkezései betartásának felügyeletére létrehozott EJEB több alkalommal is foglalkozott azzal, hogyan egyeztethető össze a véleménynyilvánítási szabadság a fegyveres, illetve rendvédelmi szervek működését biztosító fegyelem követelményével:

1. Az *Engel és társai c. Hollandia* ügy alapját egy olyan sorkatonai magazin terjesztése szolgáltatta, amelyben – a Holland Királyság álláspontja szerint – a katonai fegyelem aláadására alkalmas gondolatok jelentek meg. A helyzetet fokozta, hogy a terjesztés helyén, vagyis az ermelo-i kaszárnyában, ezen időszakban egyébként is bizonyos feszültség uralkodott a katonák között.³⁵ Mindezek alapján a holland katonai főtörvényszék szankcióval sújtotta a lap szerkesztőit, illetve terjesztőit, amely ellen azok panaszt nyújtottak be az EJEB-hez.

A bíróság ezen ügy kapcsán értelmezte a véleménynyilvánítási szabadság korlátozhatóságának jogcímei vonatkozásában a „rend” fogalmát, amely szerint az *„nemcsak a 'közrendet' jelenti. Utal arra a rendre is, amelynek egy külön társadalmi csoporton belül kell uralkodnia; így van ez például a fegyveres erők esetében is, ahol a csoporton belüli rend hiánya kihat az egész társadalom rendjére is. Következésképpen a vitatott szankciók betöltik e funkciót, ha és amennyiben céljuk a holland fegyveres erőkön belüli rend megóvása.”*

A bíróság elismerte továbbá a katonai szolgálatból fakadó, a civil életben szokásoshoz képest erőteljesebb korlátozhatóságot: *„természetesen a 10. cikk által biztosított véleménynyilvánítási szabadság ugyanúgy vonatkozik katonákra, mint a szerződő állam joghatósága alá tartozó más személyekre. Mindazonáltal egy hadsereg hatékony működése aligha képzelhető el olyan jogszabályok nélkül, amelyek célja annak megakadályozása, hogy aláaknázzák a katonai fegyelmet például különböző irományok révén.”*

Az eljárása során a bíróság *„nem tekinthetett el [...] sem a katonai élet sajátosságainak, sem azoknak a különös 'kötelezettségeknek' és 'felelősségnek', a vizsgálatától, amelyek a fegyveres erők tagjaira háramlanak.”* Figyelembe kellett vennie továbbá azt a mérlegelési szabadságot, amelyet az Egyezmény 10. cikke a korlátozások lehetősége kapcsán a szerződő államok részére biztosít.³⁶

Mindezek alapján a Bíróság jogszerűnek ítélte meg a holland katonai főtörvényszék eljárását és a kiszabott szankciót, amelyet a rend fenntartása érdekében jogszerűen alkalmaztak.

A *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs és Gubi c. Ausztria* ügy irányadó tényállása szerint az osztrák hadsereg maga terjesztett számos katonai érdekvédelmi lapot, amelyek közül a fenti szervezet lapját, az *Igel*-t, kritikus hangvétele miatt kizárta, bár azt nem akadályozta meg, hogy az előfizetés útján bejuthasson a laktanyákba.³⁷

Az EJEB ezen ügy kapcsán is felidézte a szólásszabadságról szóló alapvetését, amely szerint: *„az azokra az 'információkra', vagy 'gondolatokra' is vonatkozik, amelyek sérelmet okoznak, sokkolják, vagy nyugtalanítják az államot, illetve a lakosság egy részét. Így kívánja ezt a pluralizmus, a tolerancia és a nyitottság szelleme, amely nélkül nincs demokratikus társadalom.”* Majd az *Engel és társai c. Hollandia* ügyben kimondottakat

³⁵ KOVÁCS P. 1997. 23-24. old., *Engel és társai c. Hollandia* (1976. 06. 08.) 98. §

³⁶ Uo. 24. old.

³⁷ Uo., *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs és Gubi c. Ausztria* (1994. 12. 19.) 36. §

részben szó szerint megismételve, emlékeztetett arra hogy a szólásszabadság érvényesül a fegyveres erőknél is, azonban az ott szokásos, különös korlátokkal együtt.

Az eljárás során az EJEB megállapította, hogy az *Igel* mellékelt számai „nem dicsőítik a parancsmegtagadást, vagy erőszakot, s nem vonják kétségbe a hadsereg hasznosságát sem. Többségük valóban tartalmaz panaszokat, javasol reformokat, illetve ösztönöz a jogorvoslati eljárások igénybevételére. A gyakran polémikus hangnem ellenére sem tűnik azonban úgy, hogy átlépték volna annak a gondolatütköztetésnek a határait, amelyektől egyetlen demokratikus állam hadserege – akárcsak az általa szolgált társadalom – sem lehet mentes.”

Mindezek alapján a Gubi honvéd által írt cikkek „szatirikus hangnemük, vagy reformjavaslatokat indukáló jellegük ellenére nem vonják kétségbe a parancsteljesítést vagy a fegyveres szolgálat értelmét, ezért nem lehet úgy tekinteni, hogy azok komoly veszélyt jelentettek volna a katonai fegyelemre.”³⁸

Megjegyzést érdemel azonban, hogy a szóban forgó cikkek hatására a Schwarzenberg-laktanyában a katonák között feszültség alakult ki, ám a bíróság álláspontja szerint ez elszigetelt jelenség volt, amely nem teremtett olyan súlyos helyzetet, hogy az indokolná az osztrák hatóság döntésének az összes katonai létesítményre történő kiterjesztését.

A fenti két jogeset kapcsán világosan látható tehát, hogy a EJEB mely esetekben látja korlátozhatónak a fegyveres testületek állományába tartozó személyek véleménynyilvánítási szabadságát. Összességében elmondható, hogy a parancsmegtagadásra, illetve a hadsereg alapját képező függelmei rend elleni buzdítást, illetve ezek hadseregen belüli terjesztését a bíróság minden körülmények között szankcionálhatónak látja és elismeri a szerződő államok azon jogát, hogy ezek feltűnését megakadályozzák.

B.) A katonák véleménynyilvánítási szabadságának korlátozhatósága a Német Szövetségi Köztársaságban

A Német Szövetségi Köztársaságban a katonák jogállásáról szóló, 1956. március 19. napján kihirdetett törvény (*Gesetz über die Rechtsstellung der Soldaten*³⁹, továbbiakban: SG) I. Fejezetének 2. Része szabályozza a hivatásos katonák jogait, illetve kötelezettségeit:

A törvény mindenekelőtt leszögezi, hogy a katonát ugyanazon jogok illetik meg, mint bármely más állampolgárt, azonban ezek korlátozottan érvényesülnek, amennyiben a katonai szolgálat érdeke azt megkívánja.⁴⁰

Az SG ezt követően a katonák alapvető kötelelességeit tárgyalja, mintegy meghatározva a fegyveres erők rendeltetését, illetve a védendő értékeket. Ezek szerint „a katona kötelelessége, hogy

- szolgálja a Német Szövetségi Köztársaságot,
- bátran védelmezze a német nép jogait és szabadságát, valamint
- legyen elkötelezett az Alkotmány által védett demokratikus értékek irányába és őrizze meg azokat.”⁴¹

A törvény következő szakaszai a függelmi rend alapjait teremtik meg, amikor szabályozzák az előljáró kötelelességeit, illetve rendelkezési joggal ruházzák fel az alárendeltek tekintetében, egyben meghatározzák az alárendelt engedelmisségi kötelezettségének határait:

³⁸ Uo. 25. old.

³⁹ <http://bundesrecht.juris.de/sg/>

⁴⁰ SG 6. §

⁴¹ Uo. 7-8. §

„Az előjáró felelősségérzete, illetve példamutatása mintául kell, hogy szolgáljon az állomány számára. Kötelessége a szolgálat felügyelete, az alárendeltjeit illetően pedig felelős a fegyelemért.

A szolgálat által megkívánt célból az előjáró parancsot adhat, amelynek összhangban kell állnia a nemzetközi jog szabályaival és a törvény, valamint a szolgálati szabályzat előírásaival. Parancsaiért felelősséggel tartozik, s ő felel azért, hogy megteremtse azokat a körülményeket, amelyek szükségesek a parancs érvényesíthetőségéhez.

A tisztéknek és az altisztéknek, mind a szolgálat ellátása során, mind azon kívül olyan magatartást kell tanúsítaniuk, hogy kiváltsák az alárendeltek bizalmát.”⁴²

„A katona köteles engedelmeskedni feletteseinek. A legjobb tudása szerint kell eljárnia, hogy a kapott parancs, teljes mértékben és a lehető leggyorsabban végrehajtásra kerüljön. Nem kell azonban végrehajtani a kapott parancsot, ha a parancs kiadására nem a szolgálat érdekében kerül sor, vagy annak végrehajtása sértene az emberi méltóságot. Abban az esetben, ha neki fel nem róható okból nem ismerné fel, hogy a kapott parancs végrehajtása eredményeként a fenti jogsérelmek bekövetkezhetnek, akkor szintén mentesül a felelősség alól.

Nem kell végrehajtani, továbbá a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó parancsot sem. Az ilyen parancs végrehajtása esetén csak abban az esetben tartozik felelősséggel, ha a kapott parancs jogellenességét nyilvánvaló módon fel kellett ismernie.”⁴³

Az SG 12. §-a a bajtársiasság (Kameradschaft), mint a hadsereg egységét biztosító tényező, kiemelt szerepét hangsúlyozza: „minden katona köteles egymás irányába az elvárható tiszteletet megadni, egymás becsületét, jogait tiszteletben tartani és támogatni a másikat a bajban, illetőleg kimenteni a veszélyből. A bajtársiasság magában foglalja a kölcsönös elismerés, a tisztelet, illetőleg a mások helyzetére való odafigyelés követelményeit is.”

A törvény következő szakasza előírja, hogy a katonát a szolgálat teljesítése során köti az igazmondási kötelezettség, mindazonáltal jelentés csak abban az esetben követelhető meg tőle, ha a szolgálat érdeke azt megkívánja.⁴⁴

Témánk szempontjából az SG 15. §-a kiemelt jelentőséggel bír, mert ezen szakasz vonja meg a katonák véleménynyilvánítási szabadságának határait, egyrészt a politikai beszéd, másrészt a magánvélemény kifejtésének joga vonatkozásában:

„A szolgálat ellátása során a katonai nem nyilváníthat véleményt, így nem utasíthat el és nem támogathat politikai nézeteket. A szolgálaton kívüli politikai beszéd jogát a törvény nem korlátozza.

A katona nem folytathat politikai tevékenységet a hadseregen belül, nem terjeszthet politikai nézeteket és nem vállalhat politikai tisztséget. Politikai jellegű rendezvényeken tilos az egyenruha viselése.

Az előjárók nem befolyásolhatják az alárendeltek politikai meggyőződését.

A katonai életviszonyokon belül a szólásszabadságának korlátozást kell szenvednie, annak érdekében, hogy a fent körülírt bajtársiasság követelménye érvényesülhessen, vagyis a hadsereg egysége biztosított legyen.”

C.) Az Amerikai Egyesült Államok vonatkozó jogi előírásai

Az Amerikai Egyesült Államok vonatkozó jogforrásai a kontinentális jogrendszerek katalógusszerű szabályozásával szemben, nem törekednek a katonák státuszának mindenre kiterjedő meghatározására, de az egyes törvénycikkek tartalma megvilágítja, hogy a katonák jogainak részleges korlátozása általánosan elfogadott tétel.

⁴² Uo. 10. §

⁴³ Uo. 11. §

⁴⁴ Uo. 13. §

Az Amerikai Egyesült Államok Törvénytárának (*US Code*) 10. címe foglalkozik a fegyveres erőkkel (*Armed forces*) kapcsolatos joganyaggal, amelyen belül az „A” alcím tartalmazza az általános katonai joganyagot (*General military law*).⁴⁵ Ezen belül található az *US Code* 654. §-a, amely ugyan nem a véleménynyilvánítás szabadságával foglalkozik, de kellő részletességgel tárgyalja a katonai életviszony alapvető jellemzőit:

„Annak érdekében, hogy a katonaság biztosítani tudja legfőbb szerepét, vagyis az ország védelmét, elengedhetetlen, hogy a fegyveres erők tagjai rendkívüli áldozatokat hozzanak, amely magában foglalja azt is, hogy adott esetben életüket is feláldozzák. A katonaság akkor működhet hatékonyan, ha a katonai élet alapvető jellemzői; a kiemelkedő morál, a katonai rend, a fegyelem, valamint a bajtársiasság maradéktalanul érvényesülnek. A harcképesség biztosításának egyik legfontosabb eleme a kölcsönös bizalmon alapuló katonai közösség. Ez jelenti az alapját a csapateros igénybevételnek, amely sokkal hatékonyabb, mintha ez egyes katonák önállóan harcolnának.

A katonai életviszonyok alapvető eltérés mutatnak a civil élet sajátosságaihoz viszonyítva:

- *a katonai élettel járó rendkívüli felelősség, a szolgálati rend sajátosságai és a katonák közötti egységet megteremtő bajtársiasság egy speciális közösséget teremt,*
- *a katonai életet pedig sajátos törvények, szabályok, szokások és hagyományok alakítják, melyek között számos előírás korlátozza a viselkedés megszokott formáit, oly módon, ahogyan az a magánéletben nem jellemző.*

Ezek a sajátos normák szabályozzák a fegyveres testületek tagjainak az életét attól kezdődően, hogy leteszik a katonai esküjüket, egészen addig, amíg le nem szerelnek. E magatartási szabályok – beleértve a katonai büntetőjog rendelkezéseit is – érvényesülnek a katonai életben, akár a laktanyán, akár azon kívül tartózkodik az egyén, akár szolgálatban van, akár eltávozáson.

A sajátos szabályokra pedig azért van szükség, mert a fegyveres erőknek mindenkor készenlétben kell állnia egy, akár az egész világra kiterjedő bevetésre, amely adódik az Amerikai Egyesült Államok által vállalt nemzetközi kötelezettségből.”

Mindezek mellett egyéb rendelkezések szabályozzák a függelmi rend alapjait, így például az *US Code* 502. §-a, amely – a katonai eskü vonatkozásában – kitér a parancs iránti engedelmség követelményére is, de a fentiek elég jól megvilágítják az alapjogi korlátozás elfogadott voltát, valamint annak indokait.

Az Amerikai Egyesült Államok törvényei annak a gyakorlatias szemléletnek a jegyében fogantak, miszerint a fegyveres erők békében és háborúban egyaránt az általános viszonyoktól eltérő különleges szervezetek, amelyek hatékony működése rugalmas szabályozást kíván.⁴⁶

D.) Összegzés

A fentiek alapján egyértelműen megállapítható, hogy a nemzetközi, illetve az egyes nemzetek szabályozása megteremtik annak jogi alapját, hogy a fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozó személyek jogai, így a véleménynyilvánítás szabadságának joga is részlegesen korlátozásra kerüljön annak érdekében, hogy a testületek hatékony működése biztosított legyen.

Látható, hogy a német szabályozás nagyfokú hasonlóságot mutat a magyar jogi megoldásokkal, azonban szembeűnő, hogy az SG nem részletezi, hogy mely alapjogok, illetve milyen mértékű korlátozást szenvednek. Egyes vélemények szerint a magyar

⁴⁵ <http://codes.lp.findlaw.com/uscode/10/A>

⁴⁶ Vö.: KOVÁCS T. 1998. 373. old.

szabályozás nem elég pontosan körülírt, azonban látható, hogy más jogrendszerek meg sem próbálkoznak minden részletre kiterjedő szabályozást adni a katonai életviszonyokra, hiszen az elengedhetetlenül szükséges korlátozás lehetővé tételének általános szabályát a katonai életviszonyok természetéből eredő sajátosságok töltik meg konkrét tartalommal.⁴⁷ A US Code rendelkezései pedig ki sem térnek az egyes alapjogok korlátozhatóságának megengedhetőségére, azonban általános jelleggel leszögezik, hogy „*a fegyveres erők tagjának el kell fogadnia a katonai élet sajátosságaiból fakadó, az élet, illetve munkakörülményekben jelentkező korlátozásokat, a gyakran spártai életvitelt, illetve az állandó közösségi lét terheit, annak érdekében, hogy a haderő hatékonyan működhessen.*”⁴⁸

Figyelemre méltó jogi megoldás, mind a német, mind az amerikai szabályozásban a bajtársiasságnak a beemelése a katonai rend alapját képező intézmények közé, amely – többek mellett – alapvető elvárássá teszi a katonák között az egymás iránt tanúsított kölcsönös tiszteletet, ami korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát is.

V. AZ EGYES ALAPJOGOK KORLÁTOZÁSÁNAK ELLENTÉTELEZÉSE

A társadalom érdekében vállalt magasabb szintű felelősségvállalás, illetve az ebből adódó részleges jogkorlátozás, amely érinti az egyes alapjogokat is, így például

- a szabad mozgás és tartózkodási hely szabad megválasztása jogát,
- a véleménynyilvánítás szabadságának jogát,
- a gyülekezési jogot,
- az egyesülési jogot,
- az anyanyelv használat jogát,
- a munka és foglalkozás szabad megválasztásának jogát,
- a választójogot,
- a művelődéshez való jogot, valamint
- a tudományos és művészeti élet, a tanulás és a tanítás szabadságának jogát,

azonban mindez nyilvánvalóan nem maradhat ellentételezés nélkül.

Ennél a pontnál érdemes – a megváltozott helyzetre tekintettel – egy rövid történelmi kitekintést tennünk:

A bevonulás az ókori Rómában az istenként tisztelt uralkodó előtt vallási cselekménynek számított, mint valamely istennek szóló eskü, amellyel egyidejűleg megtörtént a katonák ún. megjelölése. Ennek során az újonc nyakába akasztottak egy, a császár nevével ellátott ólompecsétet. Ez, illetve a megjelölésnek a csapattörzskönyvbe való bejegyzése, valamint a császárnak tett hűségeskü tehát szent beavatási szertartásnak, szentségnek (*sacramentum militiae*) számított.

Az esküt követően a katona hűséggel tartozott a császár iránt, engedelmességgel a parancsnoka felé és köteles volt együttműködni társaival, elősegítve ezáltal – élete kockáztatásával is – a Római Birodalom érdekeit. A katonai élet rendje a III. Fejezetben vázoltaktól nem sokban különbözött, hiszen a katonáskodás alapjai több ezer éves fejlődés eredményeként jöttek létre, a gyakorlati kudarcok pedig rámutattak, hogy a szigorú, szolgálati renden és a fegyelmen alapuló függelmi rendnek nincs működőképes alternatívája.

A birodalom igyekezett megbecsülni katonáit, különös tekintettel arra, hogy számos uralkodó a hadvezérek közül került ki, akik átlátták a katonák által vállalt feladat

⁴⁷ Vö. FAPÁL L. 1997. 66-67. old.

⁴⁸ US Code 654. §

felelősségteljeségét, így szolgálatukat pénzbeli juttatásokkal díjazták, majd a leszerelést követően az állam földbirtokok adományozásával gondoskodott a veteránokról.⁴⁹

A történelmi kitekintést viszont nem az anyagi, sokkal inkább az erkölcsi megbecsülés kapcsán tettem:

A római katonáknak ugyanis a legnagyobb elismerést a nép ünneplése jelentette, amikor végigvonultak a Capitolium és a Palatinus-domb között meghúzódo Forum Romanum templomokkal szegélyezett központján.

Megjegyzést érdemel, hogy a katonáskodás joga (*ius militiae*) nem is mindenkit illetett meg, csupán a teljes jogú római polgárokat (*cives Romani*).⁵⁰ Ennek kapcsán felhozhatnánk, hogy ezt a Római Birodalomhoz való feltételen lojalitás elérésének indoka alakította ki, azonban a római sereg sohasem állt tisztán az Apennini-félszigeten lakó polgárokból, különösen nem a KRISZTUS születése utáni időkben, vagyis a katonáskodás joga egyfajta előjogot jelentett a rómaiaknak.

Miért is emeltem ki az erkölcsi megbecsülés létét, illetve fontosságát? Sajnos hazánkban a fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozó személyek ezen megbecsülésből már vajmi keveset érezhetnek. Gondoljunk csak a rendőrökre, akik jó pár vicc főszereplőinek nem túl hízelgő szerepében tetszelegnek, de az utóbbi időben – a bevezetőben említett sajnálatos események hatására – a közhangulat is ellenük fordult. A honvédek esetében sem lehet okunk derűre, hiszen a sorkatonaság megszüntetésével, illetve az azzal kapcsolatos politikai agitáció hatására haderőnk lényegében súlytalanná vált a közvélemény szemében. Az utóbbi időszak eseményei, gondolok itt elsősorban a politikai szerepvállalásra, illetve befolyásra, szintén kikezdték a nemzetbiztonsági szolgálatok tekintélyét is.

Ki kell azonban emelni, hogy a jelenleg érezhető sokszor negatív megítélésen változtatni lehet és kell a szakszerű és az állampolgári elvárásoknak megfelelő munka végzésével, vagyis a vállalt feladatoknak a lehető legmagasabb színvonalú végrehajtásával.

Egyelőre azonban marad ellentételezéseként az anyagi elismerés, ami sajnos a büntetés-végrehajtás esetében kritikus szintet ütött meg az elmúlt időszakban. A fizetések megítélésém szerint hagynak kívánni valót maguk után, de ne feledkezzünk el az általánoshoz képest előnyösebb szociális, egészségügyi, illetve társadalombiztosítási ellátásokról. A kedvezményes elbánást az ágazati törvények külön szabályozzák, de a Hjt., illetve a Hszt. XVIII. Fejezete is fogalmaz meg külön jogosultságokat.

Említést érdemelnek még ezen kívül a szabadság mértékére vonatkozó kedvezőbb előírások, a szolgálati lakások, illetve a rekreációs intézményrendszer igénybevételének lehetőségei is.

Mindezek alapján a mérleg egyensúlya hazánkban kicsit talán elbillent a nagyobb áldozatvállalás irányába, de ez összefüggésbe hozható a gazdasági recesszióval is, így érzékelhető, hogy egyes fegyveres és rendvédelmi szervezetek iránt csökkent a munkavállalók érdeklődése.

Mindazonáltal le kell szögeznünk, hogy a fent vázolt helyzet sem jelent senki számára erkölcsi, még kevésbé jogi alapot arra, hogy a vállalt szolgálatot ne az elvárható legmagasabb színvonalon teljesítse. A rendszer nyitott, vagyis ha valaki nem érezné az áldozatvállalása, illetve annak ellentételezése között a viszonylagos egyensúlyt, akkor kezdeményeznie kell szolgálati viszonyának megszüntetését, nem pedig akarva, vagy akaratlanul, adott esetben törvénybe ütköző módon bomlasztani a rendszert.

⁴⁹ HERBER A. – MARTOS I. – MOSS L. – TATÁR Cs. – TISZA L. 1998. 199-230. old.

⁵⁰ FÖLDI A. – HAMZA G. 1996. 207-208. old.

KÜLÖNÖS RÉSZ

A II. Fejezetben kifejtettek szerint a hatályos büntetőjogi rendelkezéseink nem rendelik büntetni a fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozók véleménynyilvánítási szabadságának politikai jellegű megnyilvánulását, vagyis a politikai beszéd esetén nem beszélhetünk az alapjog büntetőjogi korlátozásáról.

A másik vetület, ti.: az egyéni szabadságjog kapcsán azonban már több olyan törvényi tényállás került megalkotásra, amelyek ténylegesen korlátozzák a véleménynyilvánítási szabadságát:

A fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozók cselekményükkel bármely bűncselekményt megvalósíthatnak, azonban kiemelésért érdemelnek közülük a katonai bűncselekmények, amelyek az ország külső és belső biztonságának, az állampolgárok életének, testi épségének és jogainak megóvására hivatott fegyveres és rendvédelmi szervezetek szolgálati rendjének és fegyelmének, feladataik ellátására való alkalmasságnak biztosítását szolgálják.⁵¹ Ezzel lényegében meg is határozható a katonai bűncselekmények által védeni kívánt jogi tárgy.

Amint arra már korábban kitértünk, a fegyveres és rendvédelmi szervek rendeltetése, vagyis a haza és a társadalom védelme, a polgári életviszonyokhoz képest sokkal szigorúbb követelményeket állít az állomány tagjaival szemben. Ebből adódóan a katonai életviszonyok között bűncselekménynek minősülhet olyan magatartás is, amely a polgári életben nem eredményez büntetőjogi felelősségre vonást. Ennek megfelelően a munkahelyi felettes utasításával való szembehelyezkedés legfeljebb munkajogi következményeket vonhat maga után, míg egy katona hasonló cselekményével megvalósítja a parancs iránti engedetlenség vétségét, ha nincsenek egyéb minősítő körülmények. Vannak olyan cselekmények is, amelyeket a büntetőtörvénykönyv általában is büntetni rendel, azonban ezek a katonai életben fokozott veszélyességgel jelentkeznek, mert sértik a szolgálati rendet és a fegyelmet, s így fokozott a materiális jogellenességük. Jó példa erre a becsületsértés vétsége, amely – a katonai életben történő – megvalósulása esetén, vagy a szolgálati tekintély, vagy az alárendelt megsértésének tényállását merítheti ki.⁵²

A katonai bűncselekmények esetén indokolt külön kihangsúlyozni, hogy azokat tettesként – a Btk. 122. § (4) bekezdése alapján – csak katona valósíthatja meg. Problémás helyzetet teremt ugyanakkor, hogy a civilesítés eredményeként egyre több polgári alkalmazott teljesít szolgálatot a testületeknél, akik nem felelnek meg a katonai bűncselekmények esetén megkívánt speciális alanyiságnak. Ebből adódóan egy polgári alkalmazott a hivatásos és a szerződéses állomány körében büntetlenül szíthat elégedetlenséget a parancs, általában a szolgálati rend vagy a fegyelem iránt. Egyértelmű, hogy ez a magatartás valós veszélyt jelent a katonai bűncselekmények közvetlen jogi tárgyára nézve, hiszen a polgári alkalmazottak több-kevesebb időt töltenek a hivatásos és szerződéses állományúakkal egy szolgálati helyen. Hasonló esetben csupán fegyelmi felelősségre vonásra kerülhet sor, de az ennek keretében kiszabható súlyosabb szankciók alkalmasak lehetnek a felemás helyzet viszonylagos kezelésére.

A katonai bűncselekményeket a Btk. XX. fejezete tartalmazza és a közvetlen jogi tárgy azonossága vagy hasonlósága alapján négy címbe sorolja őket:

A „Szolgálati bűncselekmények” címet viselő első csoport jogi tárgya kettős; egyaránt tartalmazza a szolgálati kötelezettség teljesítése elleni, valamint azokat a bűncselekményeket, amelyek az egyes konkrét szolgálati feladatok megsértésével valósulnak meg. A következő

⁵¹ KORDA GY. 1988. 61. old.

⁵² Uo. 7-8. old., DARVAI J. 1917. 17-18. old.

kettő cím a függelemsértésért és az előjárói bűncselekményekért való felelősségről rendelkezik. Két vonatkozásban, azaz az alárendeltek, illetve az előjárók oldaláról egyaránt biztosítani kívánja a szolgálat követelményeinek betartását, az előjárói akarat megvalósulását, de ugyanakkor védelmet kíván nyújtani azok túlkapásai ellen is. A negyedik cím pedig a harcképességet veszélyeztető bűncselekményeket foglalja össze, amelyek csak háború idején, sőt egyesek ezen belül is csak harc helyzetben valósíthatóak meg.⁵³

A választott téma szempontjából mind a négy címben találunk olyan bűncselekményt, amely tényleges korlátját jelenti a véleménynyilvánítás szabadságának. A katonai bűncselekmények közül számunkra az alábbiak bírnak relevanciával:

- szolgálat megtagadása,
- zendülés,
- parancs iránti engedetlenség,
- szolgálati tekintély megsértése,
- bujtotgatás,
- alárendelt megsértése, illetve
- a harci szellem bomlasztása.

Természetesen a fenti cselekmények között találhatóak olyanok, amely csak közvetve, illetve csak meghatározott elkövetési magatartás esetén jelentik a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi korlátozását. Ezen esetekben a különös részben csak a számunkra releváns rendelkezések kerülnek csak tárgyalásra.

Amint arról korábban már említést tettem, a fegyveres és rendvédelmi szervezetek állományába tartozó személyek bármely bűncselekményt, így a Btk XX. Fejezetébe nem tartozót is elkövethetnek, vagyis ezen cselekmények közül is kiemeltem a legjellemzőbbeket a rágalmozást, illetve a becsületsértést, valamint az érdekesség kedvéért a közösség elleni izgatást.

A dolgozat ezen részében tárgyalt egyes katonai bűncselekményeket egy olyan egységes séma alkalmazásával dolgoztam fel, amely tartalmazza a tényállást, a védett jogi tárgyat, a jogtörténeti előzményeket, a cselekmény tárgyi oldali ismérveit, a halmazati, illetve elhatárolási kérdéseket, a joggyakorlatot, valamint egy, vagy több jogesetet. Utóbbi kapcsán kivétel a harci szellem bomlasztása, amely kapcsán mindeddig nem került sor feljelentés megtételére, illetve nyomozás elrendelésére.

A jogtörténeti előzmények kapcsán említést érdemel, hogy a Magyarországot Illető Országos Kormánylap VI. évfolyam I. kötetében tették közzé az 1855. január 15. napján kelt császári nyílt parancsot, azaz az *1855. évi Kbt*-t, amely hazánk az első katonai büntető kódexe volt.⁵⁴

A következő katonai büntető törvénykönyvünk a katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk (továbbiakban: *1930. évi Kbt*.) volt, amit a már idézett *1948. évi Kbt*. követett.

Mindhárom törvény közös jellemzője volt, hogy kódexszerűen szabályozta a katonai büntető anyagi jogot, elkülönülten az „általános” büntetőjogi törvénytől. Szakított azonban ezzel a szabályozási móddal a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény (továbbiakban: *1961. évi Btk*.), amely – hatályos

⁵³ Fontos kiemelni, hogy a háború idején történő elkövetés, mint a törvényi tényállás esetleges tárgyi oldali ismérve napjainkban is szerephez juthat, hiszen katonáink jelenleg is teljesítenek szolgálatot olyan országokban, mint például Afganisztánban, ahol jelenleg is háború folyik, vagyis az elkövetés idejének napjainkban is van gyakorlati jelentősége.

⁵⁴ A jogtörténeti előzmények kapcsán ld.: KARDOS S. 2002. 91-92. old.

büntetőtörvénykönyvünkhöz hasonlóan – egy külön fejezetben tárgyalta a katonai büntetőjog általános (VII. Fejezet), illetve különös részét (XVII. Fejezet) is.⁵⁵

A jogtörténeti kitekintés keretében tehát ezen törvények vonatkozó rendelkezéseivel fogom összevetni a Btk. egyes tényállásait azon megfontolásból, hogy azok jobban megvilágítják az adott szabályozás indokait, illetve megállapíthatóságuk esetkörét.

A nem katonai bűncselekmények esetén csak a vonatkozó jogeseteket fogom ismertetni, dogmatikai, illetve gyakorlati kérdésekre pedig csak a tényállás megértéséhez szükséges mértékben fogok kitérni.

Mindezeken túl egy rövid nemzetközi kitekintés keretein belül a Német Szövetségi Köztársaság és az Amerikai Egyesült Államok katonai büntetőtörvényeinek azon szakaszait is ismertetni fogom, amelyek azonos jogi tárgyat védenek, hasonló elkövetési magatartások esetén, majd röviden összevetem azokat a magyar szabályozással.

⁵⁵ Időről-időre felmerül, hogy a katonai bűncselekményeket egy külön kódexben kellene ismét szabályozni, ahogy azt külföldön (pld.: Német Szövetségi Köztársaság – *Wehrstrafgesetz*) is teszik, azonban véleményem szerint itt nem a szabályozási forma, hanem az alkalmazhatóság a döntő tényező, amely szempontot pedig a hatályos szabályozás is megfelelően szolgálja.

I. A SZOLGÁLAT MEGTAGADÁSA

Btk. 347. § Aki a katonai szolgálat teljesítését megtagadja, büntettet követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel, háború idején tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.

A szolgálat megtagadása azon katonai bűncselekmények körébe tartozik, amelyek csak közvetve, az elkövetési magatartás meghatározott módon történő kifejtése esetén jelentik a véleménynyilvánítás szabadságának korlátját.

I. A bűncselekmény jogi tárgya a katonai szolgálat teljesítésének kötelezettsége csakúgy, mint a szökés és a szolgálat alóli végleges kibúvás esetében, azonban ezektől eltérően a szolgálat megtagadása nem célzatos cselekmény. A motívuma közömbös, de témánk szempontjából mégis lényeges, hiszen lehet az emócióktól mentes tényező, de lehet az a katonai szolgálatról alkotott – negatív és egyben elutasító – vélemény kialakulása, éppen úgy, ahogy az újonnan felvett vallásos dogmáknak történő megfelelni vágyás is.⁵⁶ A bűncselekmény, ebben a vonatkozásban jelentheti a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását, hiszen a szolgálat teljesítésének megtagadása történhet oly módon, hogy arra a katonaságról alkotott vélemény, illetve a vallási meggyőződés kinyilatkoztatása keretében kerül sor. Utóbbi kapcsán kiemelés érdemel, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság a kommunikációs alapjogok körébe tartozik, így a vallási meggyőződés kinyilatkoztatása is a véleménynyilvánítás egyik formájaként értékelendő.

A törvényi tényállás által védeni kívánt katonai szolgálat alatt, az elkövető által ténylegesen teljesített szolgálatot kell érteni, tekintet nélkül annak tartalmára, illetve arra, hogy azt önkéntes vállalás, avagy állampolgári kötelezettség alapján teljesíti. Annak sincs jelentősége, hogy az elkövető csak bizonyos katonai szervezetnél, vagy beosztásban teljesítendő szolgálat teljesítését tagadja meg, ám másutt hajlandó lenne azt ellátni.⁵⁷

Kiemelés érdemel még, hogy a bűncselekmény elkövetője csak katona lehet, hiszen a hadköteles polgári személy, aki a katonai szolgálatának teljesítését megtagadja nem ezt a bűncselekményt, hanem a katonai szolgálat megtagadásának büntetést valósítja meg.

II. A harmadik köztársaság kikiáltását megelőző időkben uralkodó szemlélet kifejezetten akadályozta a szolgálati jogviszony megszüntetésének gyors lefolyású intézését, amely előidézhetette a cselekmény elkövetését. Napjainkra azonban a szolgálat megtagadásának gyakorlati jelentősége szinte elvész, hiszen a szolgálati törvényekben előírt eljárási szabályok megtartásával, viszonylag rövid időn belül törvényes lehetőség kínálkozik a szolgálati jogviszony megszüntetésére. Érdekesség, hogy a Btk. előtti törvényeink nem tartalmazták ezen tényállást, azonban más bűncselekmények keretei között ezt is büntetni rendelték.⁵⁸

III. Az elkövetési magatartás a szolgálat teljesítésének nyílt megtagadása, amely történhet – az illetékes előljáró előtt – szóban, de írásos formában is, például az előljárónak

⁵⁶ A nem emocionális okra, mint motívumra lehet példa a visszavonulni vágyás gondolata, illetve egzisztenciális okok is vezethetnek a szolgálat megtagadásához, ha az elkövető más jellegű munkával kívánja megélhetését biztosítani. Tekintettel arra, hogy a katonai élet együtt jár egyfajta intimitásvesztéssel, így olyan helyzet is előfordulhat, hogy az alkalmazkodóképesség változásának következményei mentálisan már nem teszik lehetővé a katonai élet elviselését.

⁵⁷ BERKES GY. 2008. 823. old.

⁵⁸ Ld.: 1855. évi Kbt. 271. §

címzett levélben. Lényeges viszont, hogy az elkövető – az előjárói előtt – egyértelműen kifejezésre jutassa azon szándékát, hogy a rá háruló szolgálatot nem akarja ellátni.

A cselekmény azáltal befejezetté válik, hogy az elkövető nyilatkozata az előjáróhoz eljut. Az a körülmény tehát, hogy az elkövető utóbb mégis vállalja a szolgálat ellátását, csak enyhítő körülményként értékelhető.⁵⁹

IV. A cselekmény elkövetéséhez a törvény nem kíván meg célzatot, vagyis eshetőleg szándékkal is megvalósítható. Vizsgálni kell azonban, hogy az elkövető nyilatkozata valóságos elhatározást tükröz, vagy csupán pillanatnyi indulatot fejez ki, melynek megtételét a katona utólag meg is bánja, hiszen utóbbi esetében csak fegyelmi felelősségre vonásnak van helye.

Az a katona, aki kijelenti, hogy semmilyen parancsot nem hajlandó végrehajtani, az magát a szolgálat teljesítését tagadja meg, hiszen a parancs a katonai tevékenység irányításának, a feladatok megszabásának alapvető eszköze.⁶⁰

V. A katonai bűncselekmények tényállásaiban gyakran találkozunk a háború idején történő elkövetéssel, mint minősítő körülménnyel, amely abból az alapvetésből ered, hogy a katonai élet szempontjából is rendkívüli eseménynek minősülő háborúk fokozott fegyelmet, engedelmességet, illetve a szolgálati kötelek maximális betartását követelik meg. A háború idején való elkövetés tehát a katonai bűncselekmények különös jogi tárgyaira nézve fokozott veszélyt jelent, vagyis a cselekmény materiális jogellenessége kiemelten jelentkezik. Ennek megfelelően a szolgálat megtagadása is súlyosabban szankcionálandó, ha azt háború idején követik el.

VI. A szolgálat megtagadása nem állapítható meg halmazatban az önkényes eltávozással, hiszen a cselekményt egységesen a súlyosabb megítélés alá eső szolgálati kötelezettség elleni bűncselekménynek kell minősíteni. Ennek megfelelően, ha az önkényesen távollévő katona tagadja meg a katonai szolgálat teljesítését, akkor a szolgálat megtagadásának lesz helye.⁶¹ Abban az esetben viszont, ha az alakulattól a szolgálat alóli végleges kivonás célzatával távollévő katona az őrizetbe vételét követően tagadja meg a szolgálat teljesítését, úgy a cselekmény – a célzat azonossága miatt – szökésnek minősül.

VII. Tekintettel arra, hogy a Hjt. 43. § (1) bekezdése alapján a szolgálati viszony az állományba való felvétellel és annak elfogadásával létesül, így megvalósítja a bűncselekményt az a katona is, aki ezt követően nem teszi le az esküt, hiszen már megfelel a speciális alanyiság feltételének, az eskü letétele pedig része a szolgálatnak.⁶²

⁵⁹ KORDA GY. 1988. 197. old.

⁶⁰ BERKES GY. 2008. 823. old.

⁶¹ BH 1984/141.

⁶² BJD 9317.

II. ZENDÜLÉS

Btk. 352. § (1) Aki a szolgálati rend és fegyelem ellen irányuló olyan csoportos, nyílt ellenszegülésben vesz részt, amely a szolgálati feladatok teljesítését jelentősen zavarja, büntetett követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő a zendülés

a) kezdeményezője, szervezője és vezetője,

b) résztvevője, ha az előljáró vagy a zendüléssel szemben fellépő ellen erőszakot alkalmaz.

(3) Tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő

a) a kezdeményező, a szervező és a vezető, ha a zendülés különösen súlyos következménnyel jár,

b) a résztvevő, ha a zendülés során elkövetett cselekménye halált okoz vagy egyéb különösen súlyos következménnyel jár.

(4) Háború idején a büntetés az (1) bekezdés esetén öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, a (2) bekezdés esetén, valamint harchelyzetben az (1) bekezdés esetén is tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés.

(5) Az (1) bekezdés esetén korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki a zendülést, mielőtt az súlyosabb következménnyel jár, vagy miután felszólították, abbahagyja.

(6) Aki zendülésre irányuló előkészületet követ el, büntett miatt egy évtől öt évig, háború idején két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A zendülés nem szükségszerűen jelenti a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi korlátját, azonban a tényállási elemként meghatározott nyílt ellenszegülés általában valamely negatív vélemény hangoztatásával párosul.

I. A bűncselekmény jogi tárgya a függelmi viszony. A cselekmény materiális jogellenessége kiemelkedő, hiszen amíg a többi katonai bűncselekmény általában közvetve irányul a katonai fegyelem és a szolgálati rend ellen, addig a zendülés közvetlenül támadja azt. A zendülés tehát a szolgálati rend és a fegyelem alapjai ellen irányuló súlyos támadás, mely jelentősen zavarja a katonai szervezet szolgálatának ellátását, veszélyezteteti harcképességét, s alkalmas lehet rendeltetésszerű működésének megbénítására.⁶³

II. A zendülés valamennyi katonai büntető anyagi jogszabályokat tartalmazó törvényünkben szabályozásra került, azonban a tényállást időről-időre módosították, így indokolt azokat – jogtörténeti kitekintésünk keretében – röviden ismertetni:

Az 1855. évi Kbt. először általános jelleggel határozza meg a tényállást, majd példálózó jelleggel, hét pontba szedve határoz meg olyan cselekményeket, amelyek elkövetése kimeríti a zendülés törvényi tényállást:

159. § A zendülésben [...] oly katonai egyének válnak bűnösökké, akik vagy

a) másokkal egyetemben a főnnálló katonai szolgálati rendnek, feljebbvalójuknak vagy azok parancsainak ellenszegülnek vagy e célra összebeszélnek; vagy

b) egyenkint lázító vagy egyébként mások közreműködésére célzó nyilatkozatokra vagy cselekményekre vetemednek, a mi által ily ellenszegülés támadhatna.

160. § A zendülésnek különösen a következő eseteiben kell büntettek gyanánt elbánni:

1. ha valaki más, esküvel kötelezett katonai egyénnel való összejövetele alkalmával a szolgálatról, az előljárókról és azoknak szolgálatbeli rendeleteiről vagy a fejedelemről, mint a

⁶³ BERKES GY. 2008. 843. old.

legfelsőbb hadúrrol akként beszél, hogy ez a kedélyekben rossz s a szolgálattal ellentétes hangulatot képes előidézni;

2. ha valamely előjárónak gyűlöletes vagy lealacsonyító jellemzése nyilvánosan, azaz több alárendeltjének jelenlétében, azon szándékból adatik elő vagy pedig írásban vagy képes ábrázolatban forgalomba hozatik, hogy irányában az alárendeltekben, a szolgálat hátrányára ellenszenv gerjesztessék vagy hogy ő eltávolíttassék;

3. ha a sorban és rendben felállított vagy egyébként összegyűlt csapat előtt valaki vagy többen, a hiányos élelmezés, a túlságos fáradoalmak vagy egyáltalán a szolgálati viszonyok felett fennhangon és azon szándékból panaszkodnak, hogy erőszakos módon nyerjenek orvoslatozt;

4. ha valaki mások jelenlétében, vagy ha kettőnél több ember egyszerre, a feljebbvalójától valamely intézkedést vagy valamely neki nem tetsző rendelet abbahagyását vagy visszavételét heveskedőleg vagy fenyegetőleg kieroszakolni akarja;

5. ha valamely a menetelés, be- vagy átszállásolás, táborba vonulás vagy más szolgálattétel iránt kiadott parancsra, ennek végrehajtását többen egyszerre megtagadják; vagy ha csak egy is, a többieket a megtagadásra felszólítja; vagy ha valamely szolgálati parancs végrehajtása többeknek, a végrehajtásra kirendelt közegek ellen való s összebeszélésből eredő ellenállása vagy az ily ellenállásra való felszólítás által megghiúsíttatni szándékoltatik;

6. ha egy ember vagy többen, elfogatások vagy a rájuk szabott büntetésnek kihirdetése vagy végrehajtása alkalmával másokat oltalomra vagy ellenállásra hívnak fel;

7. ha egy ember vagy többen, az egy harmadik egyénre kiszabott vagy végrehajtás alatt levő büntetést, a végrehajtás parancsnoka vagy a végrehajtásra hivatott egyének ellen irányuló erőszakoskodás által vagy erre fennhangon való felszólítás által megakadályozni igyekeznek.

A császári pátens fent idézett törvényhelyéből látható, hogy a törvényalkotó a szolgálati rendet, illetve a feljebbvalónak, vagy azok parancsainak való engedelmességet kívánta védelembe részesíteni. A jogszabály gyakorlati megalapozottságát jól mutatja, hogy a szolgálati rend, mint közvetlen jogi tárgy is beépítésre került a törvényi tényállásba, hiszen nem elég pusztán az előjárókat és parancsaikat védelembe venni az aknamunkával és a nyílt ellenszegüléssel szemben, mivel előfordulhatnak olyan esetek, amikor az alárendeltek nem egy konkrét parancsal helyezkednek szembe, hanem az egész katonai szolgálati rend ellen cselekszenek tüntető egyetértéssel. Erre pedig sokszor oly viszonyok közt kerül sor, amikor előjárójuk nincs is a közelben, vagy tehetetlenségre van kárhozzatva.⁶⁴

Érdekesség, hogy amíg a pátensben szabályozott zendülést a katona akár egyedül is megvalósíthatta, addig az 1930. évi Kbt. már legalább három katona aktív közreműködését kívánta meg:

77. § Ha három vagy több katonai egyén közösen és egyetértve a katonai szolgálati renddel, előjárójával vagy előjárójának parancsával szembeszáll, vagy e végből összebeszél, zendülést követ el. Zendülés az e célból való csoportosulás is.

A törvény miniszteri indokolása szerint a zendülés „a függelemsértés olyan magasabb fok, amelynek jellegzetes ismertetőjegye az, hogy többen, mintegy közös célban egyesülve követik el.”⁶⁵

Az 1948. évi Kbt. lakonikus tömörséggel fogalmazza meg a zendülés törvényi tényállását, melynek szövegéből eltűnik az előjáróval, illetve annak parancsával szembeni engedelmesség megszegésére való utalás:

⁶⁴ Az 1930. évi Kbt. miniszteri indoklása is külön kiemeli ezen tényezőt. Uo.

⁶⁵ Uo.

29. § *Zendülést követnek el a katonák, ha csoportosan a katonai szolgálati renddel nyíltan szembehelyezkednek.*

Habár az előjáró szolgálati parancsa a szolgálati rend fogalmi körébe tartozik, az 1961. évi Btk. tényállásába ismét beépítésre kerül, emellett pedig feltűnik a fegyelem is, mint közvetlen jogi tárgy:

316. § (1) *Aki több katonával együttesen az előjáró szolgálati parancsa, vagy általában a szolgálati rend vagy fegyelem ellen irányuló nyílt ellenszegülésben részt vesz, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

A történeti visszatekintés jól szemlélteti, hogy a zendülés a mindenkori politikai berendezkedéstől független, a fegyveres erők rendje ellen megvalósítható, kiemelten súlyos bűncselekmény, amely mindenkor a katonai szervezet zavartalan működésének biztosítására volt hivatott.

III. A zendülést a katonák azáltal valósítják meg, hogy csoportosan és nyíltan szembehelyezkednek a szolgálati felsőbbség személyével, akaratával, vagy a szolgálat ellátására vonatkozó alapvető szabályokkal, s ezáltal jelentősen zavarják katonai szervezetük szolgálatának teljesítését, feladatainak ellátását.

Ellenszegülés alatt a szolgálati kötelezetket előíró, jogszabályokban kifejezésre jutó felsőbbbségi akarral ellentétes fegyelembomlasztó érzületből fakadó és nyíltan, azaz meg nem határozható számú katoná által észrevehető módon végbemenő akaratnyilvánítást kell érteni.⁶⁶ A nyíltság azért jár fokozott veszéllyel, mert más katonákat is csatlakozásra indíthat, amely végső soron eredményezheti a megmozdulás tömegméretűvé válását is. A nyílt ellenszegülés véghezvitelének azonban nem feltétele az elkövetési hely nyilvánossága, így tényállásszerű a cselekmény, ha azt pl. a laktanya folyosóján, vagy a tornateremben követik el.⁶⁷

A zendülés – az ellenszegülés nyíltsága folytán – általában a véleménynyilvánítási szabadság kifejeződésével párosul, akár a szolgálati rendről, akár a fegyelemről alkotott negatív vélemény kinyilvánításával. Előfordulhat, hogy egy vagy több elkövető magát a katonaság intézményét, vagy a honvédelmi feladatok biztosításából fakadó állampolgári kötelezettséget látja értelmetlennek, amely véleményét meg is osztja társaival. Olyan szituáció is előfordulhat, hogy a szolgálat teljesítésének körülményeit, így az élelmezést, a felszereltséget, vagy a fokozott igénybevételt kifogásolja az elkövető társai között, ami végső soron elvezethet a nyílt ellenszegüléshez, majd a katonai szervezet rendeltetészerű működésének zavarához.

A csoport fogalma alatt ez esetben is a Btk. 137. § 11. pontjában foglaltak az irányadók. Elvileg nem szükséges, hogy a legalább három, vagy több elkövető azonos katonai szervezethez tartozzon, azonban megállapítására általában csak akkor kerülhet sor, ha azonos katonai szervezethez tartoznak, amelynek rendeltetészerű működését cselekményükkel jelentősen zavarják.

A zendülés megállapíthatóságának további feltétele, hogy az jelentős mértékben zavarja, vagy akár meg is bénítsa legalább egy önálló katonai szervezet rendeltetészerű működését.

A cselekmény, amely tevással és mulasztással is megvalósítható, befejezettnek tekinthető, ha az elkövetők csoportos, nyílt ellenszegülése következtében az eredmény, vagyis a szolgálati feladatok teljesítésének jelentős megzavarása bekövetkezett. Egyébiránt az eredmény jelentheti az elhatárolás alapját, ha a cselekmény elkövetésének módja alapján

⁶⁶ SCHULTHEISZ E. 1931. 24. old.

⁶⁷ BERKES GY. 2008. 844. old.

elvileg helye lehetne a parancs iránti csoportos engedetlenség, vagy az előjáró ellen, csoportosan elkövetett erőszak megállapításának is.⁶⁸

A katonai szolgálati rend alapját képező, a szolgálati köteleket megállapító jogszabályok, illetve egyéb kötelező érvényű szabályozók összességével szembeni, három, vagy több katona részéről történő nyílt ellenszegülés alkalmas lehet a bűncselekmény megállapítására. Ugyanakkor nem szükséges, hogy az elkövetők ugyanazon szabályozó előírásaival helyezkedjenek szembe, hiszen bármely normaszegés ugyanazon jogi tárgy, a szolgálati rend sérelmével jár. Mindezek alapján a tényállás megvalósulhat, ha például az egyik katona kiszabadít egy, a fogdában büntetését töltő egyént, míg egy másik ezzel egyidejűleg elhagyja őrhelyét, s egy vagy több további pedig megtagadja valamely konkrét parancs teljesítését. Feltéve természetesen, ha e katonák magatartása kölcsönös egyetértésen alapul és cselekményük a zendülés egyéb ismérvét is megvalósítja.⁶⁹

IV. A tényállás megállapíthatóságához szükséges, hogy az elkövetők közös akarat-elhatározáson legyenek, azonban az nem feltétel, hogy előre összebeszéljenek, hiszen a zendülés a közös elhatározás spontán kinyilvánítása által is megvalósulhat.

A szándéknak mindazonáltal más katonák előtt is nyilvánvalónak kell lennie, az azonban nem szükséges, hogy előjáró, feljebbvaló vagy szolgálati közeg előtt történjen, s az ő számára váljon nyilvánvalóvá. Magának a cselekmény motívumának nincs jelentősége.

V. A zendülés tömegcselekmény jellege folytán kezdeményezőket, szervezőket és vezetőket feltételez, akiket a törvény szigorúbban rendel büntetni. Még súlyosabban büntetendő a cselekmény, ha a nyílt ellenszegülés az előjáró, vagy a zendüléssel szemben fellépő elleni erőszak alkalmazásával párosul, vagy az különösen súlyos következménnyel – pl. nagyobb mennyiségű hadianyag elpusztításával – jár. A háború idején történő elkövetés a zendülésnél is minősített eset.

A cselekmény kiemelt materiális jogellenességére való tekintettel a törvény az előkészületet is büntetni rendeli.

A törvény a korlátlan enyhítés lehetőségével kívánja előmozdítani, hogy a zendülés ereje azáltal gyengüljön, hogy az abban résztvevő a cselekmény folytatását, mielőtt az súlyosabb következménnyel járna, vagy felszólítását követően abbahagyja.

VI. Tekintettel arra, hogy ezen bűncselekmény elkövetői a szolgálati rend és a fegyelem alapvető követelményeivel helyezkednek szembe, alapjaiban sértik a függelmi rendet, így nem állapítható meg a zendüléssel halmazatban az I. címben írt szolgálati bűncselekmények, illetve a II. címben meghatározott egyéb függelemsértő bűncselekmények, hiszen annak tényállása magában foglalja a többi tényállás alapjait is.⁷⁰

VII. A magyar joggyakorlat utolsó olyan esetére, amikor zendülés miatt vádirat került benyújtásra 1991. tavaszán került sor:

A Magyar Honvédség 5784 Törökbálint alakulat intézet jellegű katonai szervezet volt, amely önálló zászlóaljnak minősült. Rendeltetése különböző lőszeres és fegyverek tárolása, őrzése volt, illetve feladatai közé tartozott az erre kijelölt helyőrségek kiképzési lőszerrel történő ellátása. Az alakulatnál szolgálatot teljesítő sorállományú katonák alapvető feladata az objektum őrzés-védelmének a biztosítása képezte.

Az alakulatnál szolgálatot teljesítő sorállományúak rendszeresített létszáma 120 fő volt, illetve más alakulatoktól további 28 fő is vezénylésre került ide, azonban 1991. április

⁶⁸ BJD 8245

⁶⁹ BERKES GY. 2008. 843-844. old.

⁷⁰ Uo. 848. old, Vö.: SCHULTHEISZ E. 1931. 35. old.

elején ebből a létszámból mindössze 87 fő volt ténylegesen szolgálatba állítható. Ennek következtében az egy főre jutó havi szolgálatok száma egyes személyeknél elérte a 14-15 szolgálatot is, így az igénybevétel a katonák többségénél súrolhatta a teljesítőképesség felső határát. Emellett a sorkatonák járandóságainak kiadása esetenként elhúzódott vagy elmaradt. A 24 órás szolgálatok leadását követően ugyan biztosítva volt a 24 órás szolgálatmentesség, de az alakulat rendeltetésszerű működéséhez szükséges feladatokat ezen időtartam alatt is a katonáknak kellett elvégezniük. Mindezek következményeként a sorállomány nagy része olyan fizikai és pszichikai megterhelésnek volt kitéve, amely általános elégedetlenséget szült az alakulatnál szolgálatot teljesítő sorállományú katonák körében, a helyzetet pedig tovább fokozta, hogy az előjárójukhoz való viszonyuk sem volt kielégítő. Mindez általános beszédtemaként megjelent a sorállományúak mindennapi életében is.

1991. április 7. napján a délelőtti órákban az eltávozásról, illetőleg a kimaradásról visszatért katonák nagyobb mennyiségű szeszes italt vittek be az alakulat területére, amelyből többen fogyasztottak.

11.30 órakor az alegység-ügyeletes az őrszolgálatra való felkészítés miatt sorakoztatta a 14.00 órakor szolgálatba lépő 22 katonát. A felkészítés végrehajtására megérkező ügyeletes a névsor felolvasását követően egy vodkás üveget talált az alegység-ügyeletesi asztalon, majd az alegység-ügyeletes ittasságáról való meggyőződését követően intézkedett annak leváltásáról. Mindeközben az egyik sorkatona a folyosón több katona társa előtt hangoztatta, hogy ne hagyják, hogy ez történjen az alegység-ügyeletessel, majd közölte, hogy ő nem veszi fel a szolgálatot. Ezt több katonatársának is kijelentette, illetve fel is szólította őket, hogy cselekedjenek hasonlóan. Felvetését azzal támasztotta alá, hogy ha mindenki megtagadja a szolgálat felvételét, akkor az előjárók nem tudnak semmit tenni ellenük, de legalább felfigyelnek tarthatatlan helyzetükre, miáltal majd javulni fognak sorkatonai szolgálatuk körülményei és gyakrabban járhatnak haza. Az elhangzottakra többen, köztük az őrszolgálatot teljesítők is helyeselték és szolgálatba vezényeltek közül többen kinyilvánították, hogy ők sem veszik fel a szolgálatot.

13.00 óra körüli időben a szolgálatba lépő állományok fel kellett sorakozniuk az alegység épülete előtt, ám azon – ittasságuk következményeként – többen nem tudtak megjelenni, így a pótlásuk megoldása kapcsán intézkedés megtételére került sor. Miután felolvasásra került a szolgálati vezénylés, kiadásra került a parancs: „*Jobbra át, irány a fegyverszoba!*” Az utasítást ugyan többen elkezdték végrehajtani, de látták, hogy társaik nagy része mozdulatlan maradt, így ők is egyhelyben maradtak. A parancs újra kiadásra került, de a sorkatonák újfent nem mozdultak. Mikor harmadjára sem engedelmeskedtek a parancsnak, az ügyeletes rákérdezett ennek okára, de senki sem válaszolt. A csoportos ellenszegülést észlelve az ügyeletes értesítette a történetekről az alakulat parancsnokát.

A parancsot megtagadók eközben az alegység épülete előtt maradtak és a történetekről beszéltek, melynek keretében elhangzott az a kijelentés is, hogy „*Ha már egyszer elkezdtiük, akkor csináljuk is végig!*” Egyesek kérdezték társaikat, hogy ők felveszik-e a szolgálatot, mire páran megjegyezték, hogy ha így tennének, akkor „*fenébe lesznek rúgva*”. Amíg várakoztak, elkezdtek beszélgetni sérelmeikről, illetve problémáikról, majd többen kijelentették, hogy ők bizony nem veszik fel a szolgálatot és másokat is erre bíztattak.

Időközben a helyszínre érkezett az alakulat parancsnoka, aki az egyik katonának átadott egy jogi kézikönyvet és kérte tőle, hogy olvassa fel a zendülés elkövetőivel szemben alkalmazható büntetési tételt.

Ilyen előzmények után a parancsnok, kérdést intézett a parancs megtagadó katonákhoz, hogy fenntartják-e korábbi elhatározásukat, mire rövid tanakodás után elhangzott, hogy valamennyien fenntartják. Ezt követően közös körletre helyezték el őket, ahol a fő hangadó kérte társait, hogy ne árulják el kezdeményező szerepét, hanem mondják, hogy a parancsmegtagadás egységes akarat-elhatározás eredménye volt.

A parancs megtagadók magatartása súlyosan megzavarta az alakulat szolgálati rendjét, a szolgálati feladatok maradéktalan ellátását és veszélyeztette az alapvető rendeltetésének teljesítését is. Mivel a szolgálat ellátása a rendelkezésre álló katonákkal nem volt biztosítható, így ideiglenesen más alakulatoktól vezényeltek ide embereket.

A fenti tényállás alapján emelt vádat a BKÜ 20 fő ellen zendülés miatt, amely alapján a Budapesti Katonai Bíróság (továbbiakban: BKB) meg is állapította a vádlottak büntetőjogi felelősségét.⁷¹

A jogorvoslati kérelmek során a Legfelsőbb Bíróság (továbbiakban: LB) a BKB minősítését megváltoztatva, csoportosan elkövetett parancs iránti jelentős hátrány veszélyével járó engedetlenség büntettének elkövetése miatt mondta ki bűnösnek az elkövetőket.⁷²

Az LB indokolásában kifejtette, hogy álláspontja szerint az irányadó tényállás alapján nem valósult meg a zendülés büntettének valamennyi tényállási eleme:

Az eljáró tanács megállapítása szerint az elkövetők magatartása ugyan a szolgálati rend és fegyelem ellen irányult és a csoportos elkövetés, mint tényállási elem is megvalósult, valamint a szolgálati felsőbbség parancsával történő szembehelyezkedéssel az ellenszegülés is megállapítható, hiszen összesen négy alkalommal tagadták meg a parancsot, de – az LB álláspontja szerint – *„a szembeszegülés nem volt tömegmértű és az azzá válás reális veszélyes sem állott fenn. A bűncselekmény zárt körben, egy zászlóalj szintű katonai szervezeten belül történt”*.

A fenti megállapításon túl az LB kifejtette, hogy a zendülés a szolgálati rend alapjait támadja, elkövetői a katonai fegyelmen teljese egészében kívül helyezik magukat, a szolgálati rend betartására vonatkozó intézkedéseket pedig nem tekintik magukra nézve kötelezőnek. Az eljáró tanács szerint a vádlottak csupán egy szolgálati kötelem megtartását tagadták meg, azonban a későbbiekben már engedelmeskedtek a szolgálati felsőbbség akaratának, amikor a parancsnok engedélyt adott az elvonulásra, így a továbbiakban már alávetették magukat a felsőbbség akaratának (sic!).

Mindezekon túl az LB azon tényállási elemet sem látta megállapíthatónak, hogy az elkövetők magatartásukkal jelentősen zavarták a szolgálati feladatok teljesítését, bár az általuk irányadónak vett tényállásban kifejezetten utaltak is rá.

A fentiek alapján az eljáró tanács a csoportosan elkövetett, parancs iránti, jelentős hátrány veszélyével járó engedetlenség büntettének elkövetésében mondta ki bűnösnek a vádlottakat.

A zendülés tényállásának dogmatikai elemzése során kifejtettekből világosan látható, hogy az LB egy nyilvánvalóan hibás jogértelmezés eredményeként változtatta meg a cselekmény minősítését:

A zendülés és a parancs iránti csoportosan elkövetett engedetlenség elhatárolásánál az alábbiaknak van jelentősége:⁷³

- *Az elkövetők olyan szolgálati parancs teljesítését tagadták-e meg, amely az adott alakulat rendeltetészerű működése körében közvetlenül feladatainak ellátására irányult, avagy nem volt összefüggésben azzal?*⁷⁴

Ezen pont tekintetében egyértelműen igenlő választ kell adnunk, hiszen az alakulat rendeltetése különböző lőszeres és fegyveres tárolása, őrzése volt.

⁷¹ BKÜ B. XIX. 216/1991., BKB KB. V. 241/1991.

Megjegyzést érdemel, hogy a BKÜ a vádemeléssel egyidejűleg szignalizációval élt a Magyar Honvédség Parancsnokának irányába, hogy a katonák számára indokolatlanul terhes körülmények, amelyek miatt egyébiránt fegyelmi felelősségre vonásra is sor került, megszüntetésre kerüljenek.

⁷² LB Katf. I. 234/1991.

⁷³ KORDA GY. 1988. 134. old.

⁷⁴ Utóbbira lehet példa a katonai rendész arra irányuló parancsa, amely arra szólítja fel az italboltban tartózkodó katonákat, hogy hagyják el a helyszínt. Uo.

- *A parancs végrehajtásának elmulasztása az adott egység hadrafoghatóságát, harckészültségét, illetőleg rendes működését jelentősen zavarta-e?*
A zendülés azáltal befejezetté válik, hogy ha az elkövetők csoportos, nyílt ellenszegülése következtében az eredmény, vagyis a szolgálati feladatok teljesítésének jelentős megzavarása bekövetkezett. Ez azt jelenti, hogy a szolgálatba lépésre felszólító parancs kifejezett megtagadása végérvényesen megghiúsította az eredeti szolgálati vezénylet szerinti feladat-ellátási rendet. Azt kell tehát vizsgálnunk, hogy ez a cselekedet jelentősen zavarta-e a szolgálati feladatok teljesítését. A létszámhelyzetre való tekintettel egyértelműen kijelenthetjük, hogy igen. Ezt támasztja alá az is, hogy az ellenszegülés következtében más alakulatoktól kellett katonákat ide vezényelni. Érdekesség, hogy az LB által irányadónak tekintett tényállás explicit módon tartalmazza, hogy a cselekmény „súlyosan megzavarta az alakulat szolgálati rendjét”, ennek ellenére az indoklásban már nem látták azt megállapíthatónak. Az a körülmény, hogy utólag az „oszolj” vezényszónak engedelmessé váltak – a cselekmény befejezett volta miatt (!) – nem változtat a cselekmény jogi megítélésén, csupán enyhítő körülményként jöhet számításba.
- *Fennállott-e az ellenszegülés tömegmértűvé válásának reális veszélye?*
Az ellenszegülés nyíltsága nem azt jelenti, hogy az arról való tudomásszerzés veszélyének olyan katonák esetében is fenn kell állnia, aki más alakulatok állományába tartoznak, hanem elegendő, ha más, a zendülés kirobbantásában részt nem vevő katona előtt is nyilvánvalóvá válik. Az irányadó tényállásból pedig világosan kitűnik, hogy a cselekményről olyan katonák is tudomást szereztek, akik nem a 14.00 órától szolgálatba lépők körébe tartoztak. Azáltal, hogy az ellenszegülés más katona előtt is nyilvánvalóvá válik, már kialakul a zendülés tömegmértűvé válásának reális veszélye. Megjegyzendő, hogy ha adott alakulat minden egyes katonája részt vesz a cselekmény elkövetésében, akkor is helye van a zendülés megállapíthatóságának, hiszen nyilvánvaló, hogy nem együtt határozzák el annak elkövetését, hanem egy hangadói körhöz csatlakoznak cselekményük nyíltsága eredményeképpen egyre többen.⁷⁵
- *A nyílt ellenszegülés közvetlenül sértette-e a katonai szolgálati rend alapjait?*
Ezen kérdés tekintetében is nyilvánvaló a válasz, hiszen az elkövetők cselekménye alapjaiban sértette a szolgálati rendet.

Mindezek alapján az LB eseti döntése nem tekinthető irányadónak, vagyis hasonló cselekmény elkövetése esetén változatlanul zendülés miatt kell vádat emelni.

A jogeset mindazonáltal jól szemlélteti, hogy milyen tényezők idézhetik elő a zendülés elkövetését, illetve annak során milyen formában jelenítődik meg a katonák véleménye társaik, illetve adott esetben előjáróik előtt.

⁷⁵ „A hadsereg a katonák különleges, béke idején kaszárnyaszerű, háborúban pedig még ennél is erősebb kapcsolatot létesítő elhelyezése, valamint az életkörülmények azonosságából sarjadó összekötő szálak ereje és nagy száma folytán szorosan és sokszorosan összefűzött közösséget képez. Ez a körülmény pedig azzal a szükségszerű következménnyel jár, hogy a hadsereg tagjaiból alakuló, tömegnek nem tekinthető csoportnál, már...” az ember természetéből adódó jellemvonások, amelyek a „legyőzhetetlen” tömeghez való csatlakozásra sarkalják az egyént, „... csekély intenzitása is teljesen elegendő, ahhoz, hogy ily jelentéktelen csoportok pillanatok alatt tömeggé erősödjenek”. SCHULTHEISZ EMIL előbbi megállapításával rámutat arra, hogy katonai életkörülmények között adott jelenség tömegmértűvé válásának reális veszélye már jóval kisebb relevanciájú magatartásoknál jelentkezik, mint a civil életben, tehát a fogalmat ennek figyelembevételével indokolt értelmezni! SCHULTHEISZ E. 1931. 15-19. old.

III. PARANCS IRÁNTI ENGEDETLENSÉG

Btk. 354. § (1) Aki a parancsot nem teljesíti, vétséget követ el és egy évig, csoportos elkövetés esetén büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt öt évig, háború idején két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az engedetlenség

a) más alárendeltek jelenlétében akár a parancs teljesítésének kifejezett megtagadásával, akár egyéb sértő módon történik,

b) a szolgálatra vagy a fegyelemre jelentős hátrány veszélyével jár.

(3) Aki háborúban a harci parancsot nem teljesíti, tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) Aki a bűncselekményt gondatlanságból követi el, vétség miatt a (2) bekezdés b) pontja esetén egy évig, háború idején három évig, a (3) bekezdés esetén öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A parancs iránti engedetlenség alapesete is a katonai bűncselekmények azon körébe tartozik, amelyek csak az elkövetési magatartás meghatározott módon történő kifejtése mellett jelentik a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi korlátját, azonban az egyik minősített eset kifejezetten meghatározza a sértő módon történő elkövetést, mint a tényállás eshetőleg ismervét.

I. A parancs iránti engedetlenség jogi tárgya a szolgálati rend és fegyelem alapját képező parancsok teljesítése.

A fegyveres és rendvédelmi szervek rendeltetésszerű működésének, a rájuk háruló feladatok teljesítésének előfeltétele, hogy az alárendeltek a parancsokat a legjobb tudásuk szerint időben végrehajtsák. A jogalkotó ezért kívánja azt a büntetőjog eszközeivel is biztosítani.

Parancs alatt csak a szolgálati parancs értendő, vagyis nem esnek e fogalom alá a jogszabályokban szereplő általános rendelkezések és az előjáróktól származó olyan átfogó rendelkezések, amelyeknek nagyszámú címzettje van.⁷⁶ A parancsnak tehát mindig a szolgálat érdekében szükséges konkrét magatartásra – tevésre, vagy attól való tartózkodásra – kell irányulnia, s meghatározott személyhez, vagy személyekhez kell intézni.⁷⁷

A parancsot csak az arra jogosult szolgálati felsőbbség adhatja ki, akik így a függelemsértés passzív alanyává válhatnak. Elkövetőként pedig mindazon szolgálati személy szóba jöhet, aki a parancsnak engedelmeskedni tartozik, illetve a szolgálati felsőbbség személyét, akaratát és tekintélyét tiszteletben tartani köteles.⁷⁸

A parancsnak világosnak és egyértelműnek kell lennie, kiadójának arra is tekintettel kell lennie, hogy a parancs címzettje képes legyen az adott utasítást felfogni, majd végrehajtani.⁷⁹

⁷⁶ Az általános előírások megszegése csak fegyelmi vétséget valósít meg, akkor is ha annak betartására az előjáró külön is felhívta a figyelmet. KBJD 280. 283.

⁷⁷ Érdekesség, hogy a katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény (továbbiakban: 1948. évi Kbt.) 62. §-a nemcsak a konkrét szolgálati parancsok, hanem az általános hatályú parancsok nem teljesítését, illetőleg megszegését is büntetni rendelte.

⁷⁸ BERKES GY. 2008. 852. old.

⁷⁹ A parancs címzettjének olyan fokú ittassága, amely kizárja, hogy az felfogja a rendelkezés tartalmát, kizárja az e címen történő felelősségre vonást. KBJD 282.

II. Valamennyi eddigi katonai deliktumokat tartalmazó törvényünk büntetni rendelte a függelemsértés ezen formáját. Habár az egyes törvények szövegezése között eltérés figyelhető meg, a tényállás mindenkor jelentős hasonlóságot mutatott.

Az 1855. évi Kbt. Második Részének II. Fejezete szabályozza a függelemsértő bűncselekményeket:

145. § A ki oly időpontban, amidőn valódi szolgálatban áll vagy azon kívül is, az előljáró szolgálatra vonatkozó parancsának kötelességszerűleg nem engedelmeskedik, vagy ki az előljáró iránt csak a tartozó tiszteletet is bármikor vagy bárhol szándékosan mellőzi: függelemsértést követ el.

146. § Az engedelmességnek vagy a tartozó tiszteletnek megtagadása megtörténhetik:

a) az előljárónak erőszakos ellenszegülés vagy annak személye ellen intézett erőszakos támadás,

b) tiszteletellenes vagy heveskedő magaviselet,

c) a felsőbb valamely parancsának vagy utasításának nem teljesítése által.

A törvény idézett rendelkezései alapján látható, hogy a törvényalkotó az ezen fejezet jogi tárgyát jellemzően sértő két cselekményt; a parancs iránti engedetlenséget, illetve a szolgálati tekintély megsértését azonos törvényhely két fordulatában határozta meg, majd példálózó felsorolásával egyértelműsítette az elkövetési magatartásokat, melyek közül a 146. § b./ pontjában meghatározott eset bír relevanciával témánk szempontjából:

149. § Ha valamely szolgálati parancsnak vagy az előljáró szolgálatra vonatkozó utasításának teljesítése bár nem erőszakosan, de heveskedő vagy sértő módon megtagadtatott, vagy valamely fontos szolgálati parancs szándékosan nem teljesítettett [...] büntetendő.

A pátenis 172. §-a aztán kiterjeszti a büntetőjogi védelmet a katonai örökre is, amikor kimondja, hogy „*ez engedelmség kötelessége [...] a katonai öröknek ellenszegülés vagy az irántuk tanúsított tiszteletellenes magaviselet által is megszegetik...*”.

A törvény differenciál ugyan aszerint, hogy az engedelmséget a szolgálati előljáróval, vagy a katonai örrel, vagyis a szolgálati közeggel szemben szegik meg, de mindkét esetben azonos szankciót helyez kilátásba, vagyis a szolgálati közeg parancsát is olyan védelembe kívánja részesíteni, mint az előljáróét.

A 151. § büntetni rendeli a parancs iránti engedetlenséget, ha „*valamely nagy fontosságú szolgálati parancsot hanyagságból vagy feledékenységből nem teljesítenek*” és ez „*a szolgálatra hátrányt idéz elő*”.

Az 1930. évi Kbt. is hasonlóan szabályozta a parancs iránti engedetlenség törvényi tényállását, megtartva az előljáró és a szolgálati közeg közötti distinkciót, de a parancs iránti engedetlenség és a szolgálati tekintély megsértése még itt is azonos törvényhely keretei között szabályozásra, ami csak az 1948. évi Kbt.-ban kerül szétválasztásra.⁸⁰

Az 1961. évi Btk. a jelenlegi szabályozás alapját képezi, de az 1855-évi Kbt. szabályozásának alapjait képező megközelítést továbbra is fenntartja.⁸¹

III. A parancs iránti engedetlenség az alárendeltnek az a magatartása, amellyel az előljáró akaratával szembehelyezkedik, vagy azt figyelmen kívül hagyja, vagyis a cselekmény elkövetője a függelmi viszonyt az előljáró akaratán keresztül támadja.

Ennek megfelelően az elkövetési magatartás is kétféle módon valósulhat meg:

⁸⁰ 1930. évi Kbt. 66. § II. fordulat, 90. §, 92. § II. fordulat, 1948. évi Kbt. 59. §, 61. §, 64-65. §, 70. §

⁸¹ 1961. évi Btk. 317. §

- *mulasztással*, vagyis a parancs végre nem hajtásával. A parancs nem teljesítésének minősül az az eset is, amikor a katona olyan magatartást tanúsít, amelyet az előljáró tilalmaz, vagy eltér a kapott parancstól, illetőleg oly módon teljesíti késedelmesen, hogy ennek folytán a parancssal elérni kívánt cél már nem valósítható meg.
- *a parancs kifejezett megtagadásával*. Ez akkor állapítható meg, ha a parancsnak akár tevésben, akár mulasztásban megnyilvánuló nem teljesítéséhez olyan magatartás járul, amellyel az alárendelt az engedetlenségének külön nyomatékot ad, vagyis a nem teljesítésre irányuló szándékát harmadik személy által is felismerhető módon kifejezésre juttatja. Ez történhet szóban, de akár ráutaló magatartással is, amellyel az elkövető világosan kifejezi a szolgálati felsőbbség akaratóval ellentétes elhatározását.⁸²

A fentiekből látható, hogy témánk szempontjából a második elkövetési magatartásnak van relevanciája.

Ahogy azt már korábban kifejtettük, a parancs bírálata tilos, vagyis a katona számára nincs törvényes lehetőség a parancsban foglaltak részletes mérlegelésére és lehetséges következményeinek gondos számbavételére. Ebből adódik, hogy – a nyilvánvaló és magától értetődő jogellenességen kívül – a parancsban előírtak teljesítéséért nem a végrehajtó, hanem az azt kiadó tartozik felelősséggel.⁸³

IV. A parancs iránti engedetlenség alapesete kizárólag szándékosan valósítható meg és a cselekmény befejezetté válik a parancs nemteljesítésével, tehát a szolgálati felsőbbség akaratóval ellentétes magatartás tanúsításával. Eredményt a törvény a bűncselekmény jogi minősítéséhez nem kíván meg.

A szándék megállapításának feltétele csupán az, hogy az elkövető tudata átfogja, miszerint

- a hozzá intézett utasítás egy vele szemben parancsadásra jogosult olyan egyéntől származik, akinek a kérdéses utasítás kiadása a hatáskörébe tartozik,
- a megkövetelt magatartás kifejtése az ő feladatkörébe tartozik,
- cselekménye ellenkezik a meghagyással.⁸⁴

A törvényhely (4) bekezdése a gondatlan elkövetést csak akkor rendeli büntetni, ha meghatározott minősítő körülmény is megállapítható.

V. A törvény több lépcsőben rendelkezik a minősített esetekről. Ennek megfelelően a törvény még az alapeset II. fordulatában rendeli súlyosabban büntetni a csoportos elkövetést a materiális jogellenesség fokozott volta miatt.

A más alárendeltnek jelenlétében elkövetett parancs iránti engedetlenség akkor minősül súlyosabban, ha az ténylegesen nagyobb mértékben sérti a szolgálati felsőbbség tekintélyét, vagyis a parancs teljesítésének nyílt megtagadásával, vagy egyébként sértő módon valósul meg. A sértő módon történő elkövetés általában akkor valósul meg, ha a parancs címzettje a parancs kiadójának távollétében, de annak alárendeltjei előtt tanúsít olyan módon engedetlenséget – akár a szolgálati felsőbbség akaratóval ellentétes véleményének

⁸² Ha a feladatot a kijelentésben megnyilvánuló magtagadást követően mégis időben végrehajtja, cselekménye szolgálati tekintély megsértésének minősül. Ld.: BERKES GY. 2008. 855. old.

⁸³ Btk. 123. § (1) bek.

⁸⁴ SCHULTHEISZ E. 1931. 72. old.

kifejtésével, akár sértő, durva kifejezése használatával – hogy az feltűnően durván sérti a parancsnok tekintélyét, noha jelenlétében a végrehajtást nem tagadja meg.⁸⁵

Ugyancsak súlyosabban rendeli büntetni a törvény azt az esetet is, ha a cselekmény a szolgálatra vagy a fegyelemre jelentős hátrány veszélyével jár.

A gyakorlat szerint a cselekmény megállapításának akkor lehet helye, ha a parancs a katonai szervezet alapvető feladataival összefüggő tevékenység végzésére irányult, s az iránta tanúsított engedetlenség lehetővé tette ezért a szolgálatra nézve jelentős hátrány kialakulása veszélyének reális lehetőségét, továbbá akkor is, ha az elkövetés körülményei folytán a cselekmény a fegyelem alapvető követelményeit sértette és felidézhetette annak veszélyét, hogy az elkövető példáját mások is követik.⁸⁶

Az LB ilyennek minősítette a tűzserész járőrparancsnok cselekményét, aki megszegte a robbanótestek elzárására vonatkozó rendelkezéseket, minek következtében robbantószert tulajdonítottak el a szolgálati gépkocsiról.⁸⁷

Utóbbi két minősítő körülmény még súlyosabban ítélandó meg, ha azok elkövetésére háború idején kerül sor, a harci parancs nemteljesítése pedig még súlyosabb megítélés alá esik.

VI. Az ugyanazon, vagy azonos célra irányuló paranccsal szembeni ismételt engedetlenség – feltéve, hogy a felsőbbtség akaratával szembeszegülő a cselekményét egységes akarat-elhatározással követi el – nem képez halmazatot, hanem a folytatólagos elkövetés megállapításának lesz helye még akkor is, ha a parancsot különböző előjárók adják ki.⁸⁸

Kiemelést érdemel, hogy a parancs iránti engedetlenség szükségképpen sérti a parancs kiadójának tekintélyét, ezért a szolgálati tekintély megsértése az engedetlenséggel csak akkor állapítható meg halmazatban, ha a parancs iránti engedetlenség alapesetét a katona más előtt, vagy nyilvánosan valósítja meg.

A parancs iránti engedetlenség csak akkor minősül a (2) bekezdés a./ pontja szerint, ha azt más alárendeltek jelenlétében, a parancs teljesítésének kifejezett megtagadásával, vagy egyéb sértő módon követik el. Ebből pedig az következik, hogy ha a cselekmény kifejtésére olyan katonák jelenlétében történik, akik a parancs kiadójának nem alárendeltjei, akkor helye lehet a halmazat megállapításának, hiszen az engedetlenség súlyosan sérti a parancs kiadójának tekintélyét. Ebben az esetben az elkövető a parancs iránti engedetlenség alapesetét, illetve a szolgálati tekintély megsértésének büntetési alakzatát is megvalósítja.⁸⁹

A parancs iránti engedetlenség alapesetében viszont a szolgálati tekintély megsértésének alapesete, míg minősített esetébe annak valamennyi fordulata beolvad egyidejű elkövetése esetén, s azzal nem alkot halmazatot, annak folytán, hogy a szolgálati felsőbbtség akaratával való szembehelyezkedés mindig sérti annak szolgálati tekintélyét is.⁹⁰

Az ítélkezési gyakorlat szerint a bűncselekmény abbahagyására vonatkozó utasítás nem teljesítése nem alkalmas parancs iránti engedetlenség megállapítására, csupán az alapbűncselekmény elbírálásánál kell súlyosító körülményként figyelembe venni.⁹¹

⁸⁵ Megjegyzést érdemel, hogy nem kerülhet sor a minősített eset megállapítására, ha a bűncselekmény alapesetét megvalósító katonát a parancs kiadójának intézkedése hozza olyan helyzetbe, hogy a megismételt ellenszegülő kijelentéséről más alárendeltek is értesülnek. KBJD 291.

⁸⁶ KORDA GY. 1988. 149. old.

⁸⁷ BH 1993/285.

⁸⁸ BERKES GY. 2008. 857. old.

⁸⁹ LB Katf. IV. 378/1979.

⁹⁰ KBJD 286.

⁹¹ LB Katf. III. 51/1986.

VII. A Somogy Megyei Bíróság Katonai Tanácsa az alábbi tényállást állapította meg az egyik ügyben:⁹²

A vádlott 2007. július 28. napján helyszíni szemlebizottság vezetőként teljesített szolgálatot az S. Rendőrkapitányság illetékességi területén. Az esti órákban bejelentés érkezett, mely szerint B. település sétálóutcájában elhunyt egy idős külföldi állampolgár. Az ügyeletes tiszt ezt követően utasította a vádlottat, mint a szemlebizottság vezetőjét, hogy a bűnügyi technikussal szálljanak ki a helyszínre a halottszemle lefolytatása érdekében, tekintettel arra, hogy külföldi állampolgárról volt szó, aki közterületen halálozott el.

A vádlott ekkor kifejtette azon véleményét, hogy szerinte a jogszabályváltozásokra tekintettel nem halottszemlét, hanem csak egy egyszerű szemlét kell lefolytatni, majd arról jelentést írni. Ezt követően az ügyeletes tiszt és a vádlott között vita alakult ki, melynek során felhívták az éppen szabadidejét töltő bűnügyi osztályvezetőt, aki nem foglalt állást a vitás kérdésben; válasza az volt, hogy járjanak el mindketten a vonatkozó előírásainak megfelelően.

Ezt követően a vádlott kiszállt a helyszínre, ahol a helyszínen tartózkodó orvostól, illetve a hozzátartozóktól kért felvilágosítást, amelyek alapján arra a következtetésre jutott, hogy az elhunyt természetes halállal halt meg, így nem kért rendőri intézkedést, illetve boncolást.

Ezután a vádlott megtekintette az elhunytat, annak környezetét, de idegenkezűsége utaló nyomot nem talált, így az esetet dokumentálta, majd jelentést tett arról az ügyeletes tisztnak, de a halottszemle lefolytatására vonatkozó parancsot nem hajtotta végre.

Az elsőfokú bíróság a fenti tényállás alapján bűnösnek mondta ki a vádlottat parancs iránti engedetlenség vétségének elkövetésében, ami ellen a terhelt fellebbezést nyújtott be.

A Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa (továbbiakban: Ítéltábla) a jogorvoslati eljárás eredményeképpen felmentette a vádlottat az ellene emelt vád alól.⁹³

A fellebbezési bíróság indokolásában rámutatott, hogy az ügyeletes tiszt egy szakszerűtlen parancsot adott, azonban azt végre kellett volna hajtania a vádlottnak, hiszen nem álltak fel a parancs megtagadásának jogszerű indokai. Formailag tehát megvalósította a vádlott a terhére rótt bűncselekményt, azonban arra való tekintettel, hogy a kapott parancs helyett a szakmailag indokolt intézkedést tette meg, így cselekménye nem veszélyes a társadalomra.

Ismét egy érdekes – önmagának is ellentmondó – döntéssel állunk szemben: az ítéltábla ugyan kifejtette, hogy a vádlott magatartása a rendőrség jogszabályokban rögzített intézkedési rendjét nem veszélyeztette, de nem lett volna szabad megfélemlíteni a törvényalkotó által meghatározott közvetlen jogi tárgyról, amelynek veszélyeztetése viszont vitathatatlanul bekövetkezett. A cselekmény materiális jogellenessége nem abban mérhető, hogy a katonai életviszonyokon kívüli védett jogi tárgyak nem kerültek veszélybe, hanem abban, hogy az elkövető szembehelyezkedett a szolgálati közeg akaratával, vagyis sértette a függelmi rendet. A parancs iránti engedetlenség társadalomra veszélyességét pedig csak ennek a szempontnak a figyelembevételével lehetett volna helyesen megítélni.

⁹² Somogy Megyei Bíróság Katonai Tanácsa Kb. I. 53/2007.

⁹³ Ítéltábla 6. Kbf. 21/2008.

IV. SZOLGÁLATI TEKINTÉLY MEGSÉRTÉSE

Btk. 356. § (1) Aki

a) az elöljáró,

b) a szolgálatát teljesítő feljebbvaló, őr vagy más szolgálati közeg tekintélyét más előtt vagy feltűnően durván megsérti, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt több katonára elkövetik vagy egyébként nyilvánosan követik el.

A különös részben eddig ismerttetett tényállásokkal szemben a szolgálati tekintély megsértése, valamint az azt követő tényállás; a bujtogatás már kimondottan – a katonai élet rendjével össze nem egyeztethető – véleménynyilvánítások büntetőjogi korlátozását jelentik.

I. A szolgálati tekintély közvetlen jogi tárgya a függelmi rend, azon belül pedig a szolgálati tekintély.

A függelemsértő bűncselekmények között a szolgálati tekintély megsértése a parancs kiadására jogosultak tekintélyét védi azáltal, hogy büntetni rendeli mindazon magatartást, amely a polgári életviszonyok között általában kisebb súlyú vétséget – becsületsértést – valósít meg.⁹⁴

A fegyveres és rendvédelmi szervek rendeltetésszerű működéséhez hozzátartozik a szolgálati viszonyok által meghatározott katonai hierarchia magasabb fokán álló felsőbbtség személyének és akaratának megkülönböztetett védelme, amelytől elválaszthatatlan ugyanezen személyi kör becsületének, tekintélyének fokozott büntetőjogi védelme. A szolgálati tekintély megsértése a feljebbvalót, az őrt, illetve más szolgálati közegét is védelemben részesíti azonban csak szolgálati feladataik ellátása közben arra való tekintettel, hogy a cselekmény csak ebben az esetben sérti egyben a szolgálati rendet is.

A szabályozás alapja, hogy a függelem alá-, fölérendeltségen alapuló rendje megbomlik azáltal, hogy az alárendelt nem tiszteli elöljáróját vagy feljebbvalóját, illetve azok becsületét sérti, vagy ha a fokozott jogvédelmet élvező őr vagy szolgálati közeggel szemben tanúsít hasonló magatartást. A függelem működésének alapja a szolgálati felsőbbtség kötelező érvényű parancsának, utasításának, illetve intézkedésének az alárendelt részéről történő maradéktalan végrehajtása, azaz a felsőbbtség akaratára iránti engedelmség, amelynek pedig feltétele a szolgálati felsőbbtség tekintélyének elismerése.⁹⁵

A szolgálati felsőbbséggel szembeni tekintélyesítés megvalósítója gyakorlatilag megtagadja annak elismerését, hogy a függelmi viszonyok által fölérendelt személy olyan hatalommal bír, amelynek folytán ő azzal szemben engedelmségre köteles. Az ilyen magatartás pedig nemcsak kettőjük viszonylatában káros, hanem kihatással lehet egy egész katonai egység rendjére is, hiszen a szolgálati felsőbbség tekintélyének rombolása, más alárendeltekben is annak benyomását keltheti, hogy az elöljáró vagy feljebbvaló személyéhez fűződő tekintély nem feltétlen, mert vita, gúny, vagy becsületcsorbítás útján az kikezhető.⁹⁶

⁹⁴ BERKES GY. 2008. 867. old.

⁹⁵ A mindennapi élet tapasztalatai szerint annak, hogy az engedelmségre kötelezettek akaratukat az elöljárók akaratának alárendeljék legfontosabb feltétele az elöljárói tekintély elismerése és tiszteletben tartása. SCHULTHEISZ E. 1931. 3-4. old.

⁹⁶ BERKES GY. 2008. 867. old.

A szolgálati tekintélynek a büntetőjogi eszközökkel történő védelme tehát a függelmi viszonyok oltalmát és ezáltal a katonai szervezetek zökkenőmentes működését hivatott biztosítani.⁹⁷

Fontos kiemelni, hogy a törvény által meghatározott sértetti körbe az alárendelttel szemben a fegyelem, a közrend és a szolgálat rendje, valamint a magatartási szabályok betartása érdekében fellépő feljebbvaló is beletartozik.⁹⁸

Említést érdemel továbbá, hogy az előljárót nemcsak szolgálata során, hanem azon kívül is megilleti a védelem mindaddig, amíg a függőségi viszony fennáll. E viszony megszűnte után az emberi méltóságot sértő cselekmény becsületsértés vétségének, vagy aljas indokból elkövetett rágalmazásnak minősülhet.⁹⁹

II. Az 1855. évi Kbt. az előző fejezetben ismertetett módon, a parancs iránti engedetlenséggel azonos tényállásban szabályozta a szolgálati tekintély megsértését, mint függelemsértő cselekményt és csak az 1948. évi Kbt. rendelkezései között jelenik meg önálló tényállásként, bár az előljáró, illetve a feljebbvaló és a szolgálatot teljesítő ör közötti distinkció továbbra is fennmaradt, melynek következtében az eltérő sértetti kör sérelmére magvalósított cselekmények külön fejezetben kerültek szabályozásra.¹⁰⁰

Utóbbi törvény érdekessége, hogy egyes elkövetési magatartások, így a becsületsértés, illetve a rágalmazás meghatározása kapcsán – az 1930. évi Kbt. szabályozásához hasonlóan – visszautal a becsület védelméről szóló 1914. évi törvény rendelkezéseire, amely által bizonyos körben lehetővé teszi a valóság bizonyításának lehetőségét, feltéve, hogy az nem veszélyezteti a katonai szolgálat érdekét. További érdekesség, hogy a törvény az előljáró, a feljebbvaló, illetve az ör sérelmére magvalósított hatóság előtti rágalmazást és a hamis vádat is az elkövetési magatartások közé emeli.¹⁰¹

Az 1961. évi Btk. már a hatályos rendelkezésekkel azonos módon szabályozza a cselekményt, egy tényállás keretén belül, bár különböző fordulatokban tárgyalva az előljáró, illetve a szolgálatát teljesítő feljebbvaló, ör vagy más szolgálati közeg sérelmére elkövetett szolgálati tekintélyértést.¹⁰²

Tekintettel arra, hogy a bajvívás szankcionálása is a szolgálati tekintély megsértését, illetve a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi korlátozását jelenti ezért röviden ismertetem az 1855. évi Kbt. vonatkozó rendelkezését, amely megtalálható volt az 1930. évi Kbt. rendelkezései között is:

155. § A ki előljáróját szolgálatban vagy megelőző szolgálati viszonyából kifolyólag valamely vélt igazságtalanság miatt való elégtétel szerzése végett párbajra vagy azonnali megverekedésre kihívni merészeli [...] börtönnel büntetendő.

A fenti megjelölt törvények egy mára már letűnt jelenséget kívánták szankcionálni, a bajvívást, amely az ún. becsületbeli ügyek rendezésének illegális eszközének számított. Ezen cselekmény azért kerül kiemelésre, mert a kihívó minden esetben egy – számára negatív és

⁹⁷ Uo. 867-868. old.

⁹⁸ LB Katf. II. 12/1982.

⁹⁹ KORDA GY. 1988. 161. old.

¹⁰⁰ Érdekesség, hogy az 1855. évi Kbt. a szolgálatot teljesítő ör vonatkozásában amellet, hogy a kötelező tisztelet elmulasztását szankcionálja, 175. §-ban lehetőséget biztosít számára, hogy „az irányukba tartozó tisztelet megszerzése céljából [...], a ki őket erőszakosan megsérti és elszalad vagy ellenség veszélyeztette helyen magát gyanúsán viseli és az ör megszólítására kielégítő választ nélkül futásnak ered [...], amennyiben megállítására más mód nincsen” fegyverét használhassa.

1930. évi Kbt. 66-69. §, 92. §, 1948. évi Kbt. 52-56. §, 64-65. §,

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² 1961. évi Btk. 319. §

tarthatatlan – sértésre kívánt választ adni, mintegy kinyilatkoztatva véleményét az előljárójával szemben.¹⁰³

III. A szolgálati tekintély megsértésének elkövetési magatartása a szolgálati tekintélynek más előtt – akár mulasztással, akár aktív magatartással – történő, vagy feltűnően durva megsértése.

Az elkövetési magatartások köre részben szűkebb, részben tágabb, mint a rágalmozás és a becsületsértés:

- szűkebb, mert a tettelesség már más katonai bűncselekményt, az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszakot valósít meg,
- tágabb, mert a fegyveres és rendvédelmi szerveken belül a szolgálat rendjét biztosító függőségi viszonyok több tiszteletet követelnek meg a katonák részéről, mint amely a polgári életben a társadalom rendjében szokásos.¹⁰⁴

Utóbbi kapcsán érdemes kiemelni, hogy a fegyveres és rendvédelmi szervezetek szolgálati szabályzatai részleteiben előírják a katonai udvariasság szabályait, a testületek tagjainak egymás közötti tiszteletadási kötelezettségét, beleértve a megszólítás formáit is.¹⁰⁵

A szabályzatok előírásainak szándékos figyelmen kívül hagyása, a szolgálati felsőbbbséggel való felelés, durva bizalmaskodás egyaránt tekintélysértő lehet, de alkalmas lehet a szolgálati tekintély lejáratására az olyan rajz is, amely gúny tárgyává teszi azt a személyt, akinek a tekintélyét a katonának tisztelnie kellene. Az ilyen magatartások enyhébb esetben is fegyelmi vétségnek minősülnek, ha azonban jelentősebben sértik a szolgálati felsőbbbség tekintélyét, bűncselekmény megállapításának van helye.¹⁰⁶

Nem szolgálati közeg elleni erőszaknak, hanem szolgálati tekintély megsértésének minősítette az FBKT annak a honvédnek a cselekményét, aki több sorkatona jelenlétében azzal fenyegette meg a szolgálati feladatot adó egységügyeletes-helyettes, hogy „*ha leszereltek, akkor agyonverlek!*” Ez a fenyegetés ugyanis – a bíróság indokolása szerint – nem közvetlenül támadta a szolgálati felsőbbbség személyét, hanem a bántalmazás későbbi kilátásba helyezésével mások előtt járatta le annak tekintélyét.¹⁰⁷

Fontos kiemelni, hogy a szolgálati tekintély megsértése csak és kizárólag akkor állapítható meg, ha az elkövetési magatartást más előtt, vagy feltűnően durván valósítják meg.

Más előtt valósul meg a cselekmény, ha azt az elkövetőn és a sértetten kívül harmadik személy is észlelhette, aki akár polgári személy is lehet. Verbális elkövetésnél elegendő ezen személy jelenléte, írásban, vagy rajz útján történő elkövetésnél pedig az a lehetőség, hogy azt láthatja, vagy olvashatja.¹⁰⁸ A megvalósuláshoz elég az észlelés reális lehetősége, vagyis a cselekmény megállapíthatósága tekintetében közömbös, hogy a jelenlévő a sértő kifejezéseket ténylegesen hallotta-e, illetőleg a sértő rajzokat megnézte-e, vagy sem. Elkövethető a cselekmény a sértett távollétében is, ha a rá nézve sértő kijelentést más hallhatja, az őt gúnyoló iratot olvashatja, illetve a rajzot láthatja.¹⁰⁹

Feltűnően durvának minősül a trágár szavak használata, súlyosan sértő kijelentés megtétele, illetőleg az ilyet tartalmazó irat készítése, vagy ilyen magatartás tanúsítása.

IV. A bűncselekmény alap és minősített esete is csak szándékosan valósítható meg.

¹⁰³ 1930. évi Kbt. 71. §, Ld. bővebben: SCHULTHEISZ E. 1931. 10-11. old.

¹⁰⁴ BERKES GY. 2008. 869. old.

¹⁰⁵ MHSzSz 44.1-73. pont, RSzSz 99. §, 104-105. §, BvSzSz 4. §, 8. §

¹⁰⁶ BERKES GY. 2008. 869. old.

¹⁰⁷ FBKT Kb. IV. 83/1991., LB Bf. V. 20/1993.

¹⁰⁸ LB Katf. I. 240/1984.

¹⁰⁹ KORDA GY. 1988. 163. old.

V. A törvény súlyosabban rendeli büntetni a cselekményt, ha azt több katona, vagy egyébként nyilvánosan követik el.

A több katona előtt történő elkövetés kapcsán kiemelés érdemel, hogy nem szükséges, hogy az elkövetőn és a sértetten kívül jelenlévő legalább két katonának minősülő személy bármelyikükkel alá-, vagy fölérendeltségi viszonyban legyen, tartozhatnak azok akár más katonai szervezethez, vagy testülethez is.

A nyilvános elkövetés nagyobb számú személy jelenlétére utal, de ez nem azonosítható sem az elkövetés helyének nyilvánosságával, sem a nagyobb nyilvánossággal. Megállapítható a cselekmény elkövetése, ha azt nagyobb számú, akár katona, akár polgári személy észlelheti.

VI. A szolgálati tekintély megsértése – a korábban kifejtetteknek megfelelően – mindig beleolvad a zendülésbe, az előjáró elleni erőszakban, illetve a parancs iránti engedetlenség minősített eseteibe.

Nem állapítható meg a bujtogatással sem alaki halmazatban, mert a két cselekmény elhatárolását az adja, hogy a bujtogató mindig a szolgálati felsőbbiséget támadja, s az ellen kíván elégedetlenséget szítani, még ha messzebbmenő céljait meghatározott személy tekintélyének lejáratásával kívánja elérni. A szolgálati tekintély megsértésének elkövetője pedig ezzel szemben csak meghatározott előjáró, feljebbvaló, ő vagy szolgálati közeg emberi méltóságának megsértésén keresztül támadja annak tekintélyét.¹¹⁰

Az anyagi halmazat megállapításának van viszont helye abban ez esetben, ha akár egy időben és egy helyszínen történő elkövetés esetén a tettes kimeríti, mind a szolgálati közeg elleni erőszak büntettségét, mind a szolgálati tekintély megsértésének tényállását.¹¹¹

Abban az esetben, ha a becsület csorbítására alkalmas kifejezés címzettje, aki ugyan katona, de nem tartozik a tényállásban meghatározott sértetti körbe, becsületsértés miatt kell az eljárást lefolytatni.¹¹²

Végezetül kiemelés érdemel, hogy a cselekmény annyi rendbelinek minősül, ahány személy sérelmére azt elkövették.

VII. Tekintettel arra, hogy a szolgálati tekintély megsértése elsődlegesen a – katonai életviszonyokkal össze nem egyeztethető – véleménynyilvánítások szankcionálását hivatott biztosítani, ezért ezen részben több jogesetet is ismertetésre kerül:

1.) A törzsőrmesteri rendfokozattal rendelkező vádlott 2008. augusztusában részlegparancsnoki beosztást látott el az MH KFOR Zászlóalj, Pec alakulatnál, ahol szakaszparancsnok egy fiatal, tiszti rendfokozatú katona volt.

A vádlott egyik szolgálata alatt véleményezte szakaszparancsnokának tevékenységét, melynek keretében szakasztársa jelenlétében előjárójára azt a kijelentést tette, hogy „*fiatal, kopasz kölyök még*”.¹¹³

A vádlottat az FBKT bűnösnek mondta ki szolgálati tekintély megsértésének vétsége elkövetése miatt és 180 napi tétel – napi tételenként 400,- Ft pénzbüntetéssel sújtotta, amely ítéletet aztán az Ítéltábla is helybenhagyott.¹¹⁴

¹¹⁰ BERKES GY. 2008. 871. old.

¹¹¹ Ennek megfelelően állapított meg halmazatot az LB, amikor a katona a rendészeti járőr sorállományú tagjaival szemben tetteles ellenállást tanúsított, amely mellett a járőr tiszti rendfokozatú parancsnokára tekintélyt sértő kijelentést tett. BH 1994/230.

¹¹² BKÜ B. XVI. 417/2010.

¹¹³ Katonai Fellebbviteli Ügyészség Kf. IV. 86/2009.

¹¹⁴ FBKT Kb. IV. 201/2008., Ítéltábla 6.Kbf.76/2009.

2.) A Budapesti Rendőr-főkapitányság (továbbiakban: BRFK) XXII. kerület állományába tartozott törzsszászlósi rendfokozatú vádlott 2006. nyarán a szolgálattervezet módosításának megbeszélése során vitába keveredett előljárójával, amely során a főhadnagyi rendfokozatú sértettre feltűnően durva, tekintélyesértő kijelentéseket tett; „*hiúlyének*”, illetve „*sötétnek*” nevezte, aki „*leszarja az állományt, csak maszekol és nem ért semmihez*”. A vádlott ezt követően más előljárókat, így a közrendvédelmi osztály vezetőjét, annak helyettesét, valamint a kapitányság vezetőjét is tekintélyesértő kifejezésekkel illette. Kifejtette, hogy – álláspontja szerint – előljárói „*egy kalap szart sem érnek*”, „*nem értenek semmihez*”, illetve „*nem foglalkoznak az állománnyal*”. Az 5-10 percig tartó vita forrponjtján aztán berúgta a páncélszekrénye ajtaját és közvetlen előljárója felé fordulva megjegyezte, hogy „*örülj, hogy nem te kaptad*”, majd távozott.¹¹⁵

Az FBKT a vádlottat a fenti cselekmény kapcsán 4 rb. a Btk. 356. § (1) bekezdés a./ pontjába ütköző, de a (2) bekezdése szerint minősülő és büntetendő szolgálati tekintély megsértésének büntetében találta bűnösnek és 300 napi tétel – napi tételenként 300,- Ft pénzbüntetésre ítélte, amely büntetés mellett az Ítéletábla – katonai mellékbüntetésül – 1 évre a zászlósi rendfokozatba visszavetést is alkalmazni rendelt.¹¹⁶

3.) A BRFK III. kerület ügyeletére 2008. nyarán bejelentés érkezett a késő éjszakai órákban egy bűncselekmény elkövetése miatt, ezért az ügyeletes tiszt több járórt küldött a helyszínre a szükséges intézkedések megtétele végett. A helyszínre, ahol több polgári személy, illetve egy szolgálaton kívüli főhadnagyi rendfokozattal rendelkező rendőr is tartózkodott, először három járór szállt ki, majd őket további két járór és a szolgálatirányító parancsnok követte.

A szolgálaton kívüli, alkoholos befolyásoltság alatt álló rendőr a járőrök intézkedésével, pontosabban annak hiányával nem értett egyet, amely véleményének hangot adva kifejtette, hogy „*szégyelli*”, miszerint közéjük tartozik, „*impotens az egész rendőrség és ti is impotensek vagytok*”, „*eddig csak szakszerűtlen, illetve jogszerűtlen intézkedést hajtottatok végre*”, „*lemegyek tőletek hídba*”, „*rendőr-szakközepeseket küldenek, akik azt sem tudják, mit kell tenni*”, majd megfenyegette egyiküket, hogy meg fogja fenyegetni.

A helyszínen tartózkodó polgári személyek, köztük egy kerületi ügyész, aki a vádlott menyasszonya volt, mindezen kijelentések fültanúi voltak.¹¹⁷

Az elsőfokon eljáró katonai bíróság a vádlottat 6 rb. a Btk. 356. § (1) bekezdés b./ pontjába ütköző és aszerint büntetendő szolgálati tekintély megsértése vétségének elkövetésében találta bűnösnek és 210 napi tétel – napi tételenként 500,- Ft pénzbüntetést szabott ki az időközben nyugállományba vonuló főhadnagyra, aki a szóban forgó esetet követő napon szolgálatba lett volna vezényelve, de alkoholos befolyásoltsága miatt intézkedni kellett helyettesítéséről, vagyis megvalósította a szolgálati feladat alóli kibúvás vétségét is.¹¹⁸

Az imént ismertetett jogesetek, illetve a bíróság által kiszabott büntetések összevetése alapján megállapítható, hogy az eljáró bíróságok a szolgálati tekintély megsértésének alapesete, annak többrendbeli megvalósulása, illetve a szintén homogén anyagi halmazatban álló minősített esete kapcsán közel azonos – a büntetési tételkeretet figyelembe véve enyhének mondható – szankciót alkalmaztak, amely – megítélésem szerint – nem juttatja kifejezésre az egyes magatartások materiális jogellenességének valós mértékét és nem szolgálja megfelelően sem a speciális, sem pedig a generális prevenció követelményeit.

¹¹⁵ BKÜ B. XVI. 483/2006.

¹¹⁶ FBKT Kb. IV. 229/2006., Ítéletábla 6. Kbf.34/2007.

¹¹⁷ BKÜ B. XVI. 484/2008.

¹¹⁸ FBKT Kbk. I. 183/2008.

V. BUJTOGATÁS

Btk. 357. § (1) Aki katonák között az előjáró, a parancs vagy általában a szolgálati rend vagy a fegyelem iránt elégedetlenséget szít, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a bujtotgatást szolgálat teljesítése közben követik el,

b) a bujtotgatásból a szolgálatra vagy a fegyelemre jelentős hátrány származik.

I. A bűncselekmény jogi tárgya a szolgálati rend és fegyelem, amelyeknek szempontjából kívánatos, hogy a katonákban ne keletkezzenek kedvezőtlen érzelmek a szolgálat irányába. Nincs azonban szükség arra, hogy a szolgálat iránt esetleg ellenérzést tápláló egyén puszta gondolatvilága büntethető legyen, amennyiben azonban valaki ilyen érzelmeket kíván másokban felkelteni és ennek érdekében szóval, vagy tettel társait ilyen irányba befolyásolni igyekszik, már indokolt a büntetőjog eszközéhez nyúlni.

A bujtotgatás tehát a szolgálati rend és fegyelem elleni érzelmek felkeltésére alkalmas magatartás révén valósul meg, vagyis a tényállásszerűség szempontjából az érzelmet motiváló jellegnek van döntő jelentősége.

A bujtotgatás rokon vonásokat mutat a zendüléssel annyiban, hogy ugyanazt a közvetlen jogtárgyat sérti, ám ahhoz képest minőségileg jóval kevesebb, mert nem a nyílt ellenszegülésre vagy konkrét személy vagy személyek elleni bűncselekményre lázításban áll, hanem általában a fegyelmezetlenség és elégedetlenség érzületének kiváltására irányul.¹¹⁹

II. Az 1855. évi *Kbtk.* rendelkezései között a bujtotgatás a zendülés – korábban ismertetett – tényállása keretében került szabályozásra, azonban az 1930. évi *Kbtk.*-ban már külön tényállásban jelenik meg azon fejezetben, amely a zendülést is szabályozta:

85. § Azt a katonai egyént, aki katonai egyének közt általában a katonai fegyelmet megbontani, az előjárói tekintélyt aláásni, a katonai hivatást lealacsonyítani, a katonai szolgálat iránt ellenszenvet avagy a szolgálati rendelkezések vagy szolgálati viszonyok iránt elégedetlenséget szítani törekszik, bujtotgatás miatt öt évig terjedhető börtönnel kell büntetni.

Ugyanígy kell büntetni azt a katonai egyént, aki ugyanily egyének közt leendő terjesztés céljából bujtotgató tartalmú sajtóterméket, iratot vagy képes ábrázolatot, tartalmukat ismerve készletben tart.

A törvényszöveg ismertetése azért is indokolt, mert az elkövetési magatartások példálózó felsorolása hatályos törvényünknel pontosabban világítja meg a cselekmény lényegét, vagyis azon indokokat, amelyek miatt a törvényalkotó büntetni rendelte azt.

Az 1948. évi *Kbtk.* és az 1961. évi *Btk.* is büntetni rendelte a cselekményt, de a vonatkozó törvényhelyek már minősített eseteket is magukban foglaltak.

Fontos kiemelni, hogy a bujtotgatás esetén is olyan magatartástípusról van szó, amely a katonai életviszonyok között, azok sajátos vonásaira figyelemmel, történelmi korszaktól és társadalmi berendezkedéstől függetlenül büntetést érdemelt. A jogfejlődés pedig azt igazolja, hogy a szolgálati rend és fegyelem elleni támadás büntetőjogi eszközökkel történő védelme tradicionális jogelveket tartalmaz.¹²⁰

¹¹⁹ BERKES GY. 2008. 871. old.

¹²⁰ Uo. 872.old.

III. Az elkövetési magatartás a szolgálati rend kereteit megszabó normák vagy azok érvényre juttatására hivatott előjáró, illetve a megvalósításukat szolgáló parancs iránti elégedetlenség szítása. Ez általában szóbeli közléssel, más katonák jelenlétében az elégedetlenség kiváltására alkalmas kijelentések közlésével valósul meg, de elkövethető ráutaló magatartással és irományok, gúnyrajzok közreadásával is. Habár nem minősítő körülmény, azért említést érdemel, hogy minél szélesebb körben kerülnek terjesztésre az elégedetlenség szítására alkalmas kijelentések, irományok, annál nagyobb a cselekmény materiális jogellenessége, vagyis az elkövetés efféle módja nyomatékos súlyosító körülményként értékelendő.¹²¹

A bujtogatás címzettjei csak katonák lehetnek, azonban az nem követelmény, hogy azok az elkövetővel azonos rendfokozatot viseljenek, vagy ugyanahhoz az alakulathoz, illetve fegyvernemhez tartozzanak.

A cselekmény akkor tényállásszerű, ha legalább két katona felé irányul, azaz a bujtogató kijelentéséről, vagy az arra alkalmas iratról, rajzról legalább két katonának tudomást kell szereznie. Az viszont nem feltétel, hogy egy időben, együttesen szerezzenek tudomást a bujtogatást megvalósító cselekményről, vagy iratról.¹²²

A tárgyalt bűncselekmény immateriális jellegű cselekmény, vagyis befejezettségéhez eredmény nem szükséges, ezért közömbös, hogy a címzettek vonatkozásában az előidézni kívánt érzelmi hatás bekövetkezett-e, vagy sem.

IV. A bujtogatás nem célzatos cselekmény, de az elégedetlenséget szít fordulatból következik, hogy csak szándékosan valósítható meg. Ehhez pedig elegendő, ha az elkövető tudata átfogja, hogy kijelentése, magatartása, tárgyasult formában megjelenő szellemi terméke alkalmas a szolgálat rendjét szabályozó valamely előírás, az előjáró, vagy a szolgálati parancs iránti negatív érzület kiváltására.

A bujtogató magatartása általában nem nyílt, az esetek többségében az elkövetők burkoltan juttatják kifejezésre romboló hatású véleményüket, amelyek ezáltal sokkal károsabb következményekre vezethetnek, mint a nyílt fellépés.

A bűncselekmény való tények közlése által is elkövethető, mert – a Magyar Királyi Kúria korabeli, de ma is helytálló értelmezése szerint – az ilyen tényeknek „*egyoldalú, rosszhiszemű, vagy tudatos helytelen beállítása, ríktó kiemelése az ellenszenv, a megvetés, a gyűlölet felkeltésére minden másnál alkalmasabb.*”¹²³

A valós tények közlése, illetve hangoztatása is tényállásszerű lehet tehát, mert azok tendenciózus, helytelen beállítása – részigazságok kidomborítása, illetve valótlan elemekkel történő átszövése – alkalmas lehet elégedetlenség kiváltására.¹²⁴

Az elégedetlenség szításán tehát olyan tevékenységet kell érteni, amely az előjáró, a parancs vagy általában a szolgálati rend vagy fegyelem iránti elégedetlenség előidézésére, fokozására, vagy táplálására objektíve alkalmas.¹²⁵

V. Súlyosabban büntetendő a cselekmény, ha annak elkövetésére a szolgálat teljesítése során kerül sor, vagy ebből a szolgálatra vagy fegyelemre jelentős hátrány származott.

Előbbi elkövetési mód alatt nemcsak a kiemelt jogi védelemben részesülő ör-, ügyeleti vagy készenléti szolgálatot, hanem bármely más, a katonai szervezet funkciójához tartozó feladat ellátásának idejét is érteni kell. Ennek az az indoka, hogy az elégedetlenség

¹²¹ KORDA GY. 1988. 165. old.

¹²² Uo. 166. old.

¹²³ SCHULTHEISZ E. 1931. 79. old.

¹²⁴ BERKES GY. 2008. 873. old.

¹²⁵ BH 1998/3-115.

szítása ilyenkor azért veszélyesebb, mert zavarhatja, vagy adott esetben meg is hiúsíthatja a szolgálati feladat ellátását.

A szolgálatra, vagy fegyelemre nézve bekövetkező jelentős hátrány, mint eredmény előfordulása ritka, mert ha a katonák a bujtogatás következtében a parancsot megtagadják, vagy a szolgálati közeg ellen erőszakot, esetlegesen fenyegetést alkalmaznak, avagy a parancsot megtagadják a tettes ez utóbbi bűncselekmények felbujtójaként felel és nem bujtogatásért tartozik felelősséggel.¹²⁶

VI. Ha a cselekmény kifejtésére háború idején kerül sor, az elkövetőt nem bujtogatás, hanem harci szellem bomlasztása miatt kell felelősségre vonni.

Amennyiben a bujtogató tevékenysége következtében zendülés törne ki, úgy őt e súlyosabb bűncselekmény kezdeményezőjének kell tekinteni, miután a cselekmény jellege folytán számolnia kell azzal, hogy a katonák szélesebb körében a szolgálati rend iránti elégedetlenség keltésére irányuló folyamatos tevékenység a szolgálati renddel, az előjáróval vagy a parancsal szembeni csoportos, nyílt ellenszegüléshez vezethet.¹²⁷

VII. A joggyakorlatban csak az utóbbi két évben kezdett elszaporodni az ezen bűncselekmény miatt elrendelt nyomozások száma, ami azért is elgondolkodtató, mert elmúlt 30 évben összesen két esetben került sor emiatt büntetőjogi felelősség megállapítására:

1.) Még az *1961. évi Btk.* hatálya alatt monda ki bujtogatás vétségének elkövetése miatt az LB bűnösnek azt a katonát, aki társai előtt több beszélgetés során kijelentette, hogy a „*néphadsereg elrabolt tőle két évet*” és ha a rá kiszabott fogdafenyítést végrehajtják, akkor „*dobbantani*” fog. Azt is kijelentette, hogy mindenképpen el fogja érni, hogy leszereljük.

Az elsőfokon eljáró bíróság ezen cselekmény miatt izgatás büntetében találta bűnösnek az elkövetőt, azonban az LB rámutatott, hogy a cselekmény nem az izgatás tényállásában oltalmazni kívánt jogi tárgyak elleni gyűlölet keltésére, hanem kifejezetten a katonai szolgálati rend és fegyelem iránti elégedetlenség szítására volt alkalmas, ezért a vádlottat bujtogatás elkövetésében monda ki bűnösnek.¹²⁸

2.) A BRFK Közrendvédelmi Főosztály Fogda- és Kísérőszolgálati Osztály állományába tartozó vádlott szabadidejében, költői vénáját kamatoztatva különböző költeményeket alkotott, majd 1997. elején egyiket, a „*Szeretett munkahelyünk*” című költeményét megosztotta kollégáival:

*„A belügyben dolgozni jaj de jó,
van itt sok-sok hógolyó.
Parancsnokok fura hada,
lekonyul az isten fasza.*

*Baszogatnak ők hiába,
mehetnek mind a picsába.
Főnökeid szerint fizetésed igen komoly,
csak mikor kézbe veszed, fagy le az arcodról a mosoly.*

¹²⁶ BERKES GY. 2008. 874. old.

¹²⁷ UO. 873. old.

¹²⁸ SZIJÁRTÓ K. 1972. 123-124., LB Katf. III. 256/1971.

*Fizethetsz Spanyolnak, Görögnek,
csak közértbe ne menj, mert kiröhögnek.
Ennyi pénzre is nehéz a belügyet rávenni,
csak pirulva lehet átvenni.*

*Gondolj arra ki e sorokat írta,
mert a családod nem sokáig bírja.
E kollégád versben izen,
élhetünk majd kenyéren és vízen.*

*Szeretett céged mit magasztolsz az egekbe,
az rúg jó nagyot a seggedbe.
Munkád és a tisztességed soha nem lesz arányos,
míg a rendfokozat emelkedésével az ész fordítottan arányos.*

*Kedves Tiszt urak ez nem lázítás,
csupán rímekbe foglalt tényyszerű állítás.
Ne felejtsetek el, hogy nem volt köztünk semmilyen ék,
míg a seggükhöz nem nőtt a parancsnoki szék.*

*Úgy kapaszkodnak a karfába,
mint fuldokló a szalmába.
Csillaglyuk (sic!) fényes, mint a hó,
szemellenzővel közlekednek mint a ló.”¹²⁹*

A klasszikus verselés alapjait nyilvánvalóan nem ismerő fűzfapoétát, aki szolgálata alatt pár liter bort is elfogyasztott, az elsőfokon eljár bíróság bűnösnek mondta ki a Btk. 357. § (1) bekezdésébe ütköző, de a (2) bekezdés a./ pontja szerint minősülő és büntetendő bujtogatás büntettének, illetve szolgálatban kötelességszegés vétségének elkövetésében, ezért halmazati büntetésül hat hónapi fogházbüntetésre és egy évre a törzsőrmesteri rendfokozatba visszavetésre ítélte, a szabadságvesztés végrehajtását pedig egy évi próbaidőre felfüggesztette.¹³⁰

Az LB a kiszabott büntetést 150 napi tétel – napi tételenként 100 Ft pénzbüntetésre enyhítette, egyebekben pedig helybenhagyta az elsőfokú bíróság ítéletét.¹³¹

3.) A Repülőtéri Rendőr Igazgatóság állományába tartozó vádlott az állományilletékes parancsnokának írt szolgálati panaszában – az ellene folyó eljárás kapcsán – kifejtette, hogy „ez nem más mint hazugságokra épített koholt vád, rágalom. Ez a módszer emlékeztet a sztálinista, kommunista, elnyomó zsarnoki rendszerben létező és ezen ideológiákban oktató koncepció eljárásra. Mivel a tisztek jelentős része az előző rendszer által lett kitenyésztve, így gátlástalanul ezen eszközökhöz nyúlnak, ha valaki az igazságot, becsületet, az emberi mivoltát és öntudatát képviseli. Azok a parancsnokok, akik a másik meghallgatása nélkül, ezen szégyenteljes ügy mögé állnak és támogatják, azok bűnpártolást követnek el, amiért a jövőben felelniük kell.”

Az elkövető az irományát az ügyeleti helyiség nyomtatóján nyomtatta ki, ahol azt több kollégája olvasta, de ő maga is megmutatta azt másoknak „ellenőrzés céljából”.

¹²⁹ BKÜ B. XII, 156/1997.

¹³⁰ FBKT Kb. IV. 280/1997.

¹³¹ LB Bf. V. 1305/1997/3.

Az FBKT 2010. február 2. napján bűnösnek mondta ki a vádlottat bujtogatás vétségének, illetve egyéb más bűncselekmények elkövetésében, ezért a bíróság – korlátozott beszámítási képességére is tekintettel – lefokozásra ítélte. Az ítélet nem jogerős, ellene, mind a vádképviseletet ellátó ügyészség, mind a vádlott fellebbezett.

4.) A következő jogesetre a bevezetőben már tettem említést, hiszen ezen – jelenleg is folyamatban lévő – eljárás kapta a legnagyobb sajtóvisszhangot és tulajdonképpen ez szolgáltatja tanulmányom különös aktualitását is:

Az egyik rendőrszakszervezet alezredesi rendfokozattal rendelkező főtitkárának utasítására 2007. év folyamán olyan dokumentum került fel az általa képviselt társadalmi szervezet honlapjára, amelyek – többek között – az alábbi kijelentéseket tartalmazták:

- „Nyilvánvaló járandóságokat nem fizetnek ki évek óta a kisrendőröknek...”,-
- „A rendőri vezető kiválasztása urambátyám alapon történik évek óta és egyre nagyobb arányban. Ma már szinte csak az lehet rendőri vezető, akinek vagy politikai támogatottsága van, vagy pedig rendőri vezetők rokona, egyenesági leszármazottja. [...] Évtizedes múlttal rendelkező, tapasztalt, az állomány által elfogadott személyeket csak azért nem emelnek vezetővé, mert nincs patrónusuk. Egyre több az alkalmatlan, hátszéllel rendelkező rendőri vezető.”
- „Ez a legjellemzőbb ma a rendőri vezetőkre. Jogsértések, törvényteleniségek, majd ha ezt szóvá tesszük, akkor elvtelenül visszatámadnak, ellehetetleníteni próbálnak, büntetőfeljelentéseket tesznek, bíróságokon hecceléssel vádolják a tenni akaró, a megújulást, megtisztulást szorgalmazó javaslatainkat. A rendőrség jelenlegi vezetői garnitúrájának nagy része szakmaiatlan, embertelen és jogsértő módon irányítja a rendőrök mindennapi munkáját.”
- „Álláspontunk szerint a politikusok felelősségére vezethető vissza mindez, akik elnézik, hogy rendőri vezetők kétes vállalkozói kapcsolatokat építsenek, hogy lábbal tiporják a munkajogi és emberjogi normákat, hogy pazarló és bűnös módon herdálják el a közpénzt és cserébe a rendőri vezetők a politika elvárása szerint értelmeznek alapvető emberi jogokat szabályozó jogszabályi rendelkezéseket. Jelenleg nincs alkalmas rendőri vezetői garnitúra, csak hatalmaskodás, pökhendiség, a politika felé egymást túllicitáló szakmaiatlan, képzetlen rendőri vezetői réteg, mert az aktuális politikai hatalom irányítja és kézivezérléssel a jogszabályi rendelkezések helyett a rendőri vezetőket. Ha pedig az aktuálpolitikai érdeke úgy kívánja, akkor látványosan beáldozza a mórt, aki megtette kötelességét, és viheti magával a balhét. [...] Milyen rendőrség az, ahol előre borítékolható, hogy sátoros ünnepekkor mely rendőrségi dolgozók kapnak jutalmat? [...] Ezt a szégyenteljes közpénz osztogatást az ORFK azzal fejelte meg, hogy minden évben karácsony előtt többszázézer forintos jutalmakat osztott ki a vezetői állománynak titokban. Addig a végrehajtói réteg alulfinanszírozott, fizetése mára már a számlák kifizetésére sem elegendő.”
- „Csak éppenséggel a mai napig olyan rendőri vezetők vannak nagy arányban a rendőrségen, akik a fenti – példálózó jelleggel felsorolt – cselekményeket és ehhez hasonló parancsnoki visszaéléseket nap, mint nap elkövetik. A morális lezüllesztés pedig évek óta folyik, évek óta tudja a politika, hogy a rendőrség vezetésével problémák vannak. [...] Bűnöző kisrendőrök és politikailag felelős rendőri vezetők. Pedig fejtől büzlik a hal, ez az egész züllesztés a rendőri vezetők prostituálódásával kezdődött. [...] Miért csodálkozunk azon, hogy amikor törvénytörő, hatalmaskodó kiskirály rendőri vezetők jogsértései következmények nélkül maradnak, akkor egyes kisrendőrök is veszik maguknak a bátorságot, hogy törvénytöréseket kövessenek el?”
- „A rendőri vezetői hatalmaskodások, a rendőr komisszárok térnyerése, a rendőri vezetés belterjessé válása, és a mindenkori politikai hatalom kézi vezérlése ellen.”

- „...az egyre több állampolgár által elutasított politikai hatalmon lévők kézi vezérrelssel irányítják nap, mint nap a rendőrség szakmai munkáját. Ehhez sajnos mindig akad olyan rendőri vezetővé felemelt, de távlatokban csak percemberként jellemezhető embertársunk, aki e nemtelen és szakmaiatlan, sokszor bűnös helyzetet eredményező feladatot elvtelenül és szolgálai módon végrehajtja, végrehajtatja.”
- „Törvényeken felülemelkedő rendőri vezetők gátlástalan jogsértései büntetlenül maradtak, maradnak, sőt kitüntetések vesznek fel, amikor az aktuális hatalom szája íze szerint veretik szét a felhergelt kisrendőrökkel az utcán elégedetlenkedő, mindenükből kisémmizni akart emberek ezreit, tízezreit.”
- „...a magyar rendőrség beosztotti állománya egyre jobban kisémmizett, saját vezetői által sok esetben megalázott.”

A dokumentumok Internetre történő feltöltésével a vádlott állításai a nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé váltak és azokat számos rendőr is olvasta.

Az idézetekből látható, hogy a vádlott – az elégedetlenség szítására alkalmas véleményével – közvetlenül támadta a bűncselekmény jogi tárgyát, a szolgálati rendet és fegyelmet, amelyek a függelmi rend alapját jelentik, de megsemmisítő kritikával illette az annak alapját képező előmeneteli rendet, valamint a függelmi viszonyokat is. Világosan látható, hogy a vádlott nem csak a katonai rend ellen ágált, hanem – az Alkotmány 40/B. § (4) bekezdésében szabályozott tiltás ellenére – politikai nézetének is hangot adott.

A megalapozott gyanú közlését követően a médiában hosszas diskurzusok folytak arról, hogy egy szakszervezeti tisztségviselő esetén a véleménynyilvánítás nemcsak jog, hanem egyben kötelesség is, továbbá az ellátott feladataiból adódóan a véleménynyilvánítás szabadsága szélesebb körű, mint egy átlag munkavállaló, esetünkben a hivatásos állomány valamely tagja vonatkozásban.

Ezen felvetések kapcsán indokolt ismertetni az AB 58/1997. (XI.5.) számú határozatát, melynek indokolásában a taláros testület rámutatott, hogy „*az egyesülés szabadsága, illetve az érdekvédelmi szervezkedés szabadsága nem biztosít alkotmányosan védett jogot arra, hogy a szervezet tagjai a szervezet működéseként bűncselekményt valósítsanak meg. Ha a büntetőjogi felelősségre vonás feltételei fennállnak, a társadalmi szervezet tevékenysége által megvalósított bűncselekményért, az elkövetett bűncselekményre irányadó szabályok szerint felelősségre vonható a társadalmi szervezet tagjai közül mindenki, aki a bűncselekmény megvalósításában részt vett.*”

A 2000/49-es számú BH a fentieket konkretizálja a rendőrség hivatásos állományába tartozó személyek tekintetében, amikor kimondja, hogy „*a rendőr büntetőjogi értelemben katona, akire a függelmi viszonyok akkor is kötelezőek, ha szakszervezeti tisztségviselőként jár el.*”¹³²

Vizsgáljuk most meg, hogy a rendőrség állományába tartozó szakszervezeti tisztségviselő véleménynyilvánítási szabadságával kapcsolatosan a vonatkozó jogszabály milyen szabályozást tartalmaz:

A Hszt. 29. § (1) és (3) bekezdései értelmében „*szakszervezeten a hivatásos állomány tagjainak minden olyan érdekképviselői szervét érteni kell, amelynek célja a hivatásos állomány tagjai szolgálati viszonyával kapcsolatos érdekeinek képviselése és megvédése. A szakszervezet minden olyan parancsnoki intézkedéssel kapcsolatban közölheti az állományilletékes parancsnokkal álláspontját, véleményét, amely a hivatásos állomány tagjainak a szolgálati viszonyával összefüggő anyagi, szociális és kulturális érdekeivel kapcsolatos.*”

¹³² A határozat alapjául szolgáló jogesetben a vádlottat szolgálati tekintély megsértésének büntetében mondták ki bűnösnek azt követően, hogy egy szakmai egyeztetés során más rendőrtiszt előtt az Országos Rendőr-főkapitányra sértő kijelentéseket tett.

Az érdekképviseléssel kapcsolatos jogszabályok, különös tekintettel a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvényre, pontosan meghatározzák, hogy milyen munkáltatói intézkedések esetén lehet jogszerűen fellépni az érdekképviselési szervnek és annak mi a formája.

A fentiekből egyértelműen megállapítható, hogy a szakszervezeti tisztséget betöltő rendőrré is vonatkoznak a katonai kötelem, véleménynyilvánítási szabadságának gyakorlása során pedig nem valósíthat meg büntető, illetve polgári jogi (!) normába ütköző cselekményt, így – többek között – nem bujtozthat, nem rágalmazhat és nem sértheti mások személyiségi jogait, ami magában foglalja azt is, hogy tiszteletben kell tartani mások jó hírnévhez való jogát.

Rá kell mutatni továbbá, hogy a vádlott a fenti véleményének a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételével nem érdekképviselési tevékenységet fejtett ki, mivel a cselekmény nehezen egyeztethető össze az Alkotmány 4. §-ban rögzített azon alapvetéssel, miszerint „a szakszervezetek és más érdekképviselések védik és képviselik a munkavállalók [...] érdekeit”. Az idézetek alapján egyértelmű, hogy – a törvények által biztosított jogintézmények igénybevétele helyett – inkább negatív hangulatot igyekezett az általa „képviselet” rendőrök körében teremteni, vagyis nem az ő érdekükben szólalt fel a valós, vagy vélt sérelmek orvosolására jogosult szervnél, hanem indulatok kiváltására alkalmas véleményét éppen azon munkavállalóknak címezte, akiknek alapvetően nincs ráhatása a szervezet működtetésére. Megjegyzendő, hogy az érdekképviselés éppen azt a célt szolgálja, hogy azon munkavállalók érdekei megjelenítésre kerüljenek, akiknek egyénileg nincs, vagy kevesebb lehetőségük van érdekeik érvényre juttatásában.

A vádlott eddig négy alkalommal nem jelent meg a bíróság előtt, így az ügyben mindeddig nem született ítélet.

5.) Azt követően, hogy fenti ügyben sor került a megalapozott gyanú közlésére, a szakszervezet honlapjának „Fórum” rovatában egy főhadnagyi rendfokozatú rendőr az alábbi módon véleményezte az eljárást:

„Elolvastam a gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyvet. Hát percekig csak tátottam a számat, hogy idáig képesek voltak ennek a szervezetnek a vezetői eljutni, hogy valakit amiatt vonnak felelősségre, mert elmondja az igazságot, a valóságot! Hogy a jó k...va életbe már! Álljon már meg a menet! A gyanúsítás akkor lett volna helytálló, ha valamelyik rendőri nagykutya gyanúsított kihallgatásán közlik vele, és nem egy szakszervezeti vezetővel! Az, amit Judit azokban a cikkekben leírt, egytől egyig igazak! És ezt minősítik bűncselekménynek? Az a bűncselekmény, hogy a rendőri vezetők éveken keresztül nem adták meg a rendőröknek a törvény szerinti járandóságait! Az a bűncselekmény, hogy maguknak adják az illetményeltérítéseket, a jutalmakat, a soron kívüli előléptetéseket, az ilyen-olyan érdemrendeket, keresztek, szalagsávokat! A kisrendőrök meg lassan a családjukat nem tudják eltartani, hó végén üres a kassza „De legyél tisztességes, becsületes!” - mondja a rendőri vezető a sötétített fullextrás, magánhasználatra is igénybe vehető szolgálati gépkocsijából fitymálóan kibámulva az út szélén álló egyenruhásnak.”¹³³

¹³³ Szegedi Katonai Ügyészség B. IV. 99/2008. Érdekes, hogy az eljárásra illetékes területi katonai ügyészség megszüntette a nyomozást, mivel megítélése szerint a cselekmény nem bűncselekmény (!), azonban a Katonai Főügyészség hatályon kívül helyezte a határozatot, majd sor került a vádemelésre. Végül az FBKT által 2010. február 24. napján megtartott tárgyaláson a vádlottat bűnösnek mondták ki bujtozás vétségének elkövetésében és 210 napi tétel – napi tételenként 400,- Ft pénzbüntetésre, valamint 2 évre a soron következő rendfokozatba előlépésre előírt várakozási idő meghosszabbítására ítélték, amit a vádlott és a vádképviselést ellátó ügyészség is tudomásul vett.

Itt is hasonló vélemény került kifejtésre, mint az előző jogesetben, de egy érdekesség miatt néhány mondatban foglalkoznom kell az elkövetés körülményeivel, nevezetesen azzal, hogy a vádlott aláírta hozzászólását, amit megtoldott az „r. fhdgy” kifejezéssel, vagyis egyértelművé tette, hogy a rendőrség állományába tartozik. Ezt azért emelem ki, mert a BKÜ, illetve a Katonai Főügyészség is több észrevételt kapott, hogy miért csak ellene indult eljárás, holott számos hozzászólásban került hasonló, sőt egyes esetekben durvább vélemény is kifejtésre. A választ abban kell keresnünk, hogy a katonai bűncselekmények, így a bujtogatás elkövetője is csak a büntetőjogi értelemben vett katona lehet, így a cselekmény gyanúja nem merül fel olyan esetben, ha a tényállásszerű magatartás kifejtőjéről nem állapítható meg, hogy katonának minősül-e, márpedig az Internethez bárki hozzáférhet, így olyan személyek is, akik esetében a speciális alanyiség nem áll fenn. Mindezek alapján a hozzászólások nagy részénél az előbbieken okán hiányzott a nyomozás elrendeléséhez szükséges gyanú.¹³⁴

6.) Végezetül ki kell térnem az eredményes bizonyítási eljárást megnehezítő, illetve adott esetben megghiúsító körülményre:

A fenti honlapon 2009. őszén ismét olyan írás jelent meg, amely alkalmas volt arra, hogy a rendőrség állományán belül az előjáró, illetve a szolgálati rend, vagy a fegyelem iránt elégedetlenséget szítson, ezért nyomozást kellett elrendelni, ami aztán – mivel az elkövető kiléte a nyomozás során nem volt megállapítható – felfüggesztésre került.¹³⁵

Az alapvető probléma az volt, hogy a honlap adattartama, amelyen a dokumentum hozzáférhetővé vált, egy quebec-i szerveren volt elhelyezve, azonban a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény 5. § (1) bekezdés b./ pontja kizárja a jogsegély lehetőségét katonai bűncselekmények esetén, így nem volt felderíthető, hogy kinek az utasítására került ki az íromány a weblapra.

Érdemes röviden kitérni az írás tartalmára is, a szolgálati tekintély megsértése, illetve a bujtogatás elhatárolásának megvilágítása érdekében:

Az íromány a Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság állományát érintő tervezett létszámleépítésre tekintettel az országos rendőr-főkapitányt, mint előjárót „szakmaiatlan, a parancsnoki gondoskodás teljes hiányáról tanúbizonyosságot tevő pártállami tanácselnökből rendőrfőkapitánnyá lett vezetőnek” titulálta.

A két cselekmény elhatárolása kapcsán az előző fejezet VI. pontjában kifejtettetek irányadók azzal, hogy a joggyakorlat szerint a konkrét előjáró személyét támadó, sértő magatartás elsősorban a szolgálati tekintély megsértését valósítja meg, ha azonban az előjáró személyén keresztül a cselekmény alkalmas az előjárói tekintély, illetve maga az előjárói intézmény elleni negatív, kedvezőtlen hangulat, hozzáállás kiváltására, akkor bujtogatás megállapításának van helye.

A szóban forgó esetben a cselekmény kétségtelenül alkalmas volt az országos rendőr-főkapitány szolgálati tekintélyének megsértésére, de az ezt megvalósító kifejezések a kormányzat által meghatározott létszámleépítéssel összefüggésben kerültek megfogalmazásra, amelyből adódóan azok az előjáróval, mint a kormányzati döntés végrehajtójával szembeni elégedetlenség szítására voltak alkalmasak, vagyis a cselekmény bujtogatásnak minősült.

¹³⁴ Be. 6. § (2) bekezdés

¹³⁵ BKÜ B. XX. 794/2009.

VI. ALÁRENDELTELSÉGE

Btk. 358. § (1) Aki alárendeltjét emberi méltóságában, más előtt vagy feltűnően durván megsérti, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt

a) aljas indokból,

b) súlyos testi vagy lelki gyötrelmet okozva,

c) több alárendelt sérelmére

követik el.

(3) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény súlyos testi sértést vagy a szolgálatra jelentős hátrányt okoz.

I. Az alárendelt megsértésének közvetlen jogi tárgya a szolgálati rend és fegyelem, ezen belül pedig az alárendelt emberi méltósága.

Az előjáró – vonatkozó jogi normák által – meghatározott körben hatalmat gyakorol az emberek – neki alávetett, de egyidejűleg gondoskodási kötelezettséggel is rábízott – csoportja, azaz az alárendelték felett. Ezen hatalomgyakorlás azonban csak a honvédelem céljának és a szolgálat érdekének megfelelően, módszereiben mindenkor jogszerűen és a lehetőségekhez mérten humánusan valósulhat meg.

A törvény ezért védelemben kívánja részesíteni az alárendeltet az előjáró önkénye, hatalmaskodása, vagy esetleges túlkapásai ellen. Ennek megítélése kapcsán azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy a katonai szolgálat a polgári életviszonyokhoz képest fokozott követelményeket, illetve sok esetben nagyobb megterhelést ró az egyénre, melynek folytán a fegyelem fenntartása csak kellő eréllyel és szigorral valósulhat meg. Ez azonban nem jogosítja fel az előjárót, hogy a szolgálati érintkezés során nyers, durva, vagy éppen az emberi méltóságot vagy a személyiséghez fűződő jogokat sértő kifejezéseket használjon.¹³⁶

A cselekmény elkövetője elsősorban az előjáró lehet, azonban kiemelt érdemmel, hogy a szolgálati közeg, illetve a feljebbvaló is megvalósíthatja, abban az esetben, ha korlátozott rendelkezési jogkörének gyakorlása során tanúsít tényállásszerű magatartást.

II. Az 1855. évi *Kbt.* meglehetősen szűkszavúan szabályozta az alárendelt megsértését, amikor a 289. § a./ pontjában kimondja, hogy „*a szolgálati hatalom áthágatik, ha valamely akármilyen rendfokozatú katonai előjáró valamely alárendeltet szolgálat közben ütéssel, lökdöséssel, rúgással, vagy más módon testileg bántalmaz, vagy más lealacsonyító módon szidalmaz.*”

Az 1930. évi *Kbt.*, illetve az 1948. évi *Kbt.* az alárendelt megsértése kapcsán hasonló jogtechnikai megoldást követ, mint a szolgálati tekintély megsértése esetén, vagyis a „*katonai egyén által alárendeltje ellen elkövetett rágalmazást, illetve becsületsértést*” rendeli büntetni, egyúttal lehetővé teszi a valóság bizonyítását, amennyiben az a katonai szolgálat érdekét nem veszélyezteti.¹³⁷

Utóbbi törvény kapcsán egy érdekesség, hogy büntetni rendelte azt a katonát is, aki bajtársa ellen közös előjárójuknál áskálódott.¹³⁸ Azért is figyelemreméltó ez a rendelkezés, mert a katonai büntető anyagi jogi szabályokat tartalmazó törvényeink közül csak itt kerül szabályozásra ezen cselekmény, amely a „*Bajtárs elleni büntettek és vétségek*” megnevezésű fejezetben került elhelyezésre.

¹³⁶ BERKES GY. 2008. 874-875. old., KORDA GY. 1988. 170. old.

¹³⁷ 1930. évi *Kbt.* 127-129. A 129. § felhatalmazást ad a bíróságnak, amely alapján mentesítheti az elkövetőt a büntetőjogi felelősségre vonás alól, amennyiben becsületsértés esetén, az elkövetésre a sértett kihívó vagy botrányt keltő viselkedése adott okot. 1948. évi *Kbt.* 73. §

¹³⁸ 1948. évi *Kbt.* 87. §

Az 1961. évi Btk. a jelenlegi szabályozással mutat rokonságot, azonban az ott szabályozott minősített esetek egy részét a hatályos Btk. átemelte az alapeset értékelési körébe.¹³⁹

III. Az elkövetési magatartás az alárendelt emberi méltóságának más előtt vagy feltűnően durva módon történő megsértése.

Az emberi méltóság megsértése a becsületsértésnél tágabb fogalom, hiszen megvalósulhat meg nem engedett fegyelmező eszköz felhasználásával, a szolgálati érintkezés megalázó módon történő megszegésével és egyéb olyan cselekménnyel is, amellyel szemben az alárendelt, a szolgálati függőség miatt, átmenetileg védtelen.¹⁴⁰

Kiemelést érdemel, hogy az alárendelt emberi méltóságának megsértése önmagában fegyelmi vétség és csak akkor válik bűncselekménnyé, ha más előtt vagy feltűnően durván követik el.

A cselekmény akkor valósul meg más előtt, ha az előljárón és az érintett alárendelten kívül legalább még egy személy, aki bárki lehet, így polgári személy is, jelen van.

Más személy jelenlétének hiányában is bűncselekmény valósul meg, ha az előljáró az alárendelt emberi méltóságát feltűnően durván sérti meg. Általában nem tekinthető ilyennek a helyzethez kötődő, pillanatnyi indulatban előtörő káromkodás, vagy trágár kifejezés használata. Ezzel szemben az emberi méltóság feltűnően durva sérelmével jár mindenféle olyan tetteges bántalmazás, amely alkalmas arra, hogy az alárendeltet megszegyenítse. Fogalmába minden olyan testre gyakorolt fizikai behatás értendő, amely megalázásra alkalmas, vagyis nem szükséges, hogy sérülést, vagy egészségromlást okozzon, de az emberi önérzet sérelmére feltétlenül alkalmasnak kell lennie.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság Katonai Tanácsa bűnösnek mondta ki az őrsparancsnoki beosztásával visszaélő honvédet, aki arra utasította az alárendeltségébe tartozó sértettet, hogy az őrszoba kockakövet körömkefével dörzsölje fel. A bíróság az indokolásában rámutatott, hogy ez a fajta munkáltatás az emberi méltóságot durván sérti.¹⁴¹

IV. Az alárendelt megsértése csak szándékosan követhető el és elegendő, ha az elkövető tudata átfogja, hogy cselekményével sérti az alárendeltjének emberi méltóságát.

V. A törvényhely (2) bekezdése minősített esetként rendeli büntetni a cselekményt, ha azt

- a) aljas indokból,
- b) súlyos testi vagy lelki gyötrelmet okozva, illetőleg
- c) több alárendelt sérelmére követik el.

Aljas indoknak minősül, ha az előljáró magatartását gyűlölet, bosszú, vagy irigység motiválja.¹⁴²

A súlyos testi vagy lelki gyötrelmet okozása olyan szenvedés előidézését jelenti, amely érdemben a kínzással esik egy tekintet alá, mert fizikailag kimeríti, vagy lelkileg megtöri, emberi méltóságában mélyen megalázza az alárendeltet, megsértve ezáltal a sértett személyiségi jogait. Oly módon is megvalósulhat a cselekmény, ha a gyötrelmet okozó magatartást az alárendelt saját maga hajtja végre, így a fegyelmezést célzó, súlyosan kimerítő és megalázó testgyakorlat ilyennek tekintendő, ha öncélú és pusztán a sértett gyöttrésére irányul.¹⁴³

¹³⁹ 1961. évi Btk. 321. §

¹⁴⁰ BERKES GY. 2008. 875. old.

¹⁴¹ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság Katonai Tanácsa KB. II. 159/1992., LB Bf. V. 1312/1993/7.

¹⁴² KBJD 317.

¹⁴³ BERKES GY. 2008. 876. old.

A több alárendelt sérelmére elkövetett cselekményt a c./ pont szerinti minősített eset egységbe foglalja, kifejezve ezzel a cselekmény fokozott materiális jogellenességét.

A törvény még súlyosabban rendeli büntetni a cselekményt, ha az súlyos testi sértést, vagy a szolgálatra jelentős hátrányt okoz. Előbbire példa az az eset, amikor a határőr rajparancsnok alárendeltjét 167 fekvőtámasz elvégztetésével büntette, melynek következtében a sértett amúgy is érzékeny bal karja – a rendkívüli megterhelés miatt – károsodott.¹⁴⁴ Utóbbi mindig az eset összes körülményeinek figyelembevételével kell elbírálni. Általában jelentős hátránynak minősül, ha a sértett az őt ért sérelmek hatására szökést, vagy öngyilkosságot kísérel meg.

VI. A törvényhely az élet és testi épség elleni súlyosabb bűncselekményeket is magában foglaló minősített esetet nem tartalmaz, ezért halmazatot kell megállapítani, ha az alárendelt testi épsége, vagy egészsége a súlyos testi sérülésen túlmenő hátrányt, így maradandó fogyatékoságot, vagy súlyos egészségromlást idézett elő.¹⁴⁵

VII. A fentiekből látható, hogy az alárendelt megsértése nem feltétlenül a véleménynyilvánítás kifejtésével realizálódik, ezért a jogesetek kapcsán csak azon döntésekből válogattam, amely ilyen módon valósultak meg:

1.) A századosi rendfokozattal rendelkező vádlott a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet állományában teljesített szolgálatot, mely során alárendelt kolléganőit rendszeresen inzultálta:

2004. nyarán az egyik munkatársa gyermekére célozva – a fogvatartottak előtt – azt a kijelentést tette, hogy „*diszkóbaleset*”. Egy évvel később másik alárendeltjét „*sötétnek, aluliskolázottnak, illetve bunkónak*” nevezte. Más alkalommal azt súgta – kollégáik jelenlétében – egyik alárendeltje fülébe, hogy „*többször járhatnál civilben, jól áll neked a farmer, már nekem is jól áll...*” Ugyanezen alárendeltjét egyébiránt mások előtt rendszeresen „*Andidinek*” nevezte.

2005. nyarán a vádlott mások jelenlétében kérdezte egyik kolléganőjét, hogy „*mikor jössz abban a piros nadrágodban, mert olyan a feneked benne, mint egy érett szatymazi barack, amibe jól beleharapnék?*”

Ugyanezen időszakban megosztotta kollégáival azon gondolatát is, hogy az egyik alárendeltje „*kurva*”, akit elvett valaki, pedig „*televerték már sokszor*”.¹⁴⁶

Az elsőfokon eljáró katonai tanács a fentiek okán, illetve amiatt, hogy a vádlott egy alkalommal elaludt a biztonsági tiszt szolgálatára történő felhívás során bűnösnek mondta ki a Btk. 358. § (1) bekezdésébe ütköző, de a (2) bekezdés c./ pontja szerint minősülő és büntetendő alárendelt megsértése büntettének, illetve szolgálatban kötelességzegés vétségének elkövetésében és – halmazati büntetésként – 700 napi tétel – napi tételenként 200,- Ft pénzbüntetésre ítélte.¹⁴⁷

Az Ítélet tábla aztán a jogorvoslati eljárás során a fenti ítéletet megváltoztatva, a vádlottat lefokozásra ítélte a pénzbüntetés egyidejű enyhítése mellett.¹⁴⁸

2.) 2007. tavaszán a Budapesti Fegyház és Börtön állományába tartozó századosi rendfokozattal rendelkező vádlott és alárendeltjei között szakmai vita alakult ki egy munkamegbeszélés során, melynek eredményeként az előljáró a következő kijelentéseket tette; „*tele van a faszom azzal, hogy semmit sem akartok elintézni. Nem kell itt dolgozni,*

¹⁴⁴ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Katonai Tanácsa Kb. I. 52/1993., LB Bf. V. 615/1994.

¹⁴⁵ BERKES GY. 2008. 877. old.

¹⁴⁶ BKÜ XI. 458/2005.

¹⁴⁷ FBKT Kb. VI. 318/2005.

¹⁴⁸ Ítélet tábla 6. Kbf. 129/2006.

majd én megcsinálok mindent, de felmegyek a parancsnok úrhoz és tájékoztatom, hogy alkalmatlanok vagytok a feladatok ellátására.” Eközben az egyik alárendelt a kezébe vette az intézendő ügyek gyűjtőjét, amit a vádlott kikapott onnan, majd az asztalára vágta és végül rácsapott arra. Ezt követően kinyitotta az ajtót és kizavarta irodájából az alárendeltjeit.¹⁴⁹

Az elsőfokon eljáró katonai tanács a fenti tényállás alapján bűnösnek mondta ki a vádlottat a Btk. 358. § (1) bekezdésébe ütköző, de a (2) bekezdés c./ pontja szerint minősülő és büntetendő alárendelt megsértése büntettének elkövetésében és 120 napi tétel – napi tételenként 500,- Ft pénzbüntetésre ítélte, amit az Ítéltábla megrovásra enyhített azon indokolással, hogy a vádlott *„mindvégig egy szolgálati beosztásából eredő feladat megoldására törekedett és ennek során került felindult állapotba és tett sértő kijelentést beosztottjaira”*. A jogorvoslati eljárás során eljáró bíróság megítélése szerint, ezért a cselekmény az elbíráláskor már oly csekély fokban volt veszélyes a társadalomra, hogy a vele szemben alkalmazható legenyhébb büntetés alkalmazása, vagy más intézkedés alkalmazása is szükségtelennek mutatkozott.¹⁵⁰

A Katonai Fellebbviteli Ügyészség álláspontjával egyezően magam is úgy látom, hogy katonai büntett esetén, amely 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető, a bíróság indokolásában kifejtett azon körülmény, hogy a motiváció jellege igazolható, nem eredményezheti a büntetőjogi felelősség szinte teljes mértékű elenyészését, ezért inkább az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetés súlyosbításának lett volna helye.

¹⁴⁹ BKÜ XIX. 190/2007.

¹⁵⁰ FBKT Kb. II. 156/2007., Ítéltábla 6. Kbf. 139/2007.

VII. HARCISZELLEM BOMLASZTÁSA

Btk. 366. § (1) Aki háború idején a katonák között elégedetlenséget szít, kishitűséget kelt, büntetett követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény

a) harc helyzetben katonák elégedetlenségét vagy egyéb kötelességszegését váltja ki,

b) a szolgálatra más jelentős hátránnyal jár.

I. A bűncselekmény jogi tárgya a katonák harci szelleme, illetve közvetve a katonai szervezet harcfeladatára való alkalmassága.

A harci szellem bomlasztása a bujtogatáshoz hasonló érzelemfelkeltő bűncselekmény, amely azért bír fokozott veszéllyel, mert a katonák harci kedvének, elszántságának bomlasztása súlyos következményekre vezethet, így meghátrálásukat, kötelességeik alóli kibúvásukat is előidézheti, veszélyeztetve ezáltal a katonai szervezet harctevékenységének végrehajtását.¹⁵¹

II. Már az 1855. évi *Kbtk.* rendelkezései között megtaláljuk a harci szellem bomlasztása törvényi tényállásának alapvetéseit, azonban ekkor még ezen cselekmény is – több másikkal egyetemben – „A gyávaságról” elnevezésű fejezetben kapott helyet, így annak egyik formájaként került szabályozásra:

243. § Bármely harczosállományú egyén, a ki a kül-, vagy belellenséggel szemben, saját biztonsága iránt való aggodalomból, nem olyan fokú ellenállást fejt ki, mint a milyenre szolgálati kötelmeinél fogva köteles és képes, vagy a ki a személyes veszélyt kötelességellenesen kikerülni törekszik vagy bár csak szavak vagy jelek által is oly érzületet nyilvánít, a mely a bátortalanságnak másokban való előidézésére alkalmas: gyávaságban válik bűnössé.

254. § Még a bátortalan nyilatkozatok is büntetetté válhatnak:

a) ha valaki valamely ostromlott vagy ellenség által körülzárt megerősített helyen, ennek átadásáról csüggeteg vagy veszélyes nyilatkozatot tesz,

b) ha az ellenséggel harczban álló hadihajón vagy még a harcz kezdete előtt is, veszélyes, a hajó, vagy több hajóból álló osztály átadására célzó nyilatkozatok tételnek; vagy valaki rajtakapatic, a mint a lobogót a parancsnok parancsa nélkül leereszteni szándékozik,

b) ha valamely harczosállományú egyén más ellenséges alkalommal oly nyilatkozatokra ragadtatja magát, a melyek a bátortalanság elharapódzásának előidézésére alkalmasak.

259. § A kedvezőtlen hadi hírek terjesztése vagy az ellenség sikeres működésének vagy hadereje túlnyomó számának oly ecsetelései is, a melyek által a csapatok bátortalansága idéztethetik elő, ellenséges alkalommal, az ellenség elleni felállítás vagy előnyomulás idején az előbbieket szerint büntetendő.

„A szolgálati szabályok mellőzéséről általában” elnevezésű fejezetben további olyan rendelkezés található, amely rokonítható a fentiekkel:

A 284. § III. bekezdés f./ pontja szerint szintén büntetendő „a kül-, vagy belveszély elhárítására vagy a szolgálat előmozdítására általában szolgáló intézkedésekkel ellenkezik, ha valaki valamely hadihajón vihar, hajótörés vagy más a hajót fenyegető vagy már bekövetkezett baleset alkalmával oly bátortalan nyilatkozatot tesz, a melyek a többi személyzet csüggedését vonhatná maguk után.”

¹⁵¹ KORDA GY. 1988. 210. old.

A fentiek ismertetését azért tartottam újfent fontosnak, mert az 1855. évi Kbt. a tényállásokban szereplő elkövetési magatartásokat mindig konkretizálja egy nem taxatív felsorolással, amely számunkra is érthetőbbé teszi a harci szellem bomlasztását megvalósító magatartások kriminalizálásának okát, illetőleg a tényállás értelmezését.

Az 1930. évi Kbt. szabályozása – figyelembe véve a korábbihoz képest jelentősen módosuló kodifikációs módszert is – számos eltérést mutat. A trianoni békediktátum eredményeként a haditengerészettel kapcsolatos különös rendelkezések gyakorlatilag értelmüket veszítették, hiszen a folyami flottillán kívül nem maradt tengerjáró alakulatunk. Hasonlóság maradt viszont, hogy a harci szellem bomlasztásának megfelelő cselekmény továbbra is „A gyávaság” elnevezésű fejezetben kapott helyet, és annak egyik elkövetési magatartásaként jelent meg változatlanul.

107. § 3. pont Gyávaság büntetést követi el az a katonai egyén, aki ellenségeskedés alkalmával csüggeteg szavakat ejt, jeleket ad vagy kedvezőtlen hadihíreket terjeszt s e cselekmények valamelyikével másnak bátortalanságát vagy ennek veszélyét idézi elő.

E cselekmény akkor is büntetett, ha gondatlanságból követték el.

108. § Agyonlövéssel végrehajtandó halál a büntetése, aki a fenti cselekményével több bajtársa megfutamodását vagy megadását, avagy ellenségtől körülzárt helyen több egyén bátortalanságát idézte elő.

Látható, hogy a két szabályozás eltér abban is, hogy a pátens által büntetni rendelt cselekmény immateriális jellegű, míg a későbbi törvényhely már eredményt is megkövetel a tényállásszerűséghez.

Az 1948. évi Kbt. rendelkezései között „Félelemkeltés” címszó alatt találjuk a vonatkozó törvényhelyet:

39. § Azt a katonát, aki a háború idején a hadihelyzettel kapcsolatban félelem felkeltésére alkalmas hírt terjeszt, félelemkeltés miatt [...] kell büntetni.

Ehelyütt a cselekmény ismét immateriális bűncselekményként került meghatározásra, amely megoldást aztán átveszi az 1961. évi Btk. is, ahol már a mai megnevezés alatt szerepel:

333. § (1) Aki háború idején vagy harchelyzetben katonák között elégedetlenséget szít, kishitúséget kelt vagy riasztó hírt terjeszt, hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

III. A harci szellem bomlasztása kizárólag akkor állapítható meg, ha az elkövetési magatartás, vagyis az elégedetlenség szítása, illetve a kishitúség keltése háború idején valósul meg.

Az elégedetlenség szítása a bujtogatással azonos elkövetési magatartás kifejtésével valósul meg, büntetési tétele pedig súlyosabb, hiszen annak veszélyessége a háború idején lényegesen nagyobb.

Kishitúség keltése a harci tevékenység sikertelenségének sugalmazása, a saját erők alábecsülése, ugyanakkor az ellenséges erők és eszközök méltatása, dicsérése. Ezen magatartás különösen alkalmas az elszántság letörésére, az elbizonytalanításra és ezáltal a harci kedv lerontására.¹⁵²

A törvényhelynek volt eredetileg egy harmadik fordulata is, amely úgy szólt, hogy „riasztó hírt terjeszt”, ám ezt az AB megsemmisítette.¹⁵³

A taláros testület határozata indokolásában kifejtette, hogy a fordulat több vonatkozásban is alkotmányellenes, indokai közül pedig kiemelendő, hogy a Btk. nem

¹⁵² BERKES GY. 2008. 882/12. old.

¹⁵³ 20/2006. (V. 31.) AB határozat

határozta meg a riasztó hír fogalmát, „minőségi” kritériumait, így – a jogbiztonsági korlátokat teljes mértékben figyelmen kívül hagyva – előzetesen és általában tette lehetővé az Alkotmány 61. § (1) bekezdése által védett véleménynyilvánítás jogának korlátozását. A Btk. megfogalmazása szerinti a tilalomból ugyanis az következett, hogy – valóságtartalomra tekintet nélkül – háború idején, katonák előtt csak (a szintén bizonytalan megítélést feltételező) „jó hír” lehet terjeszteni. Ez pedig túl azon, hogy a háború természetével ellentétes követelmény, kizárhatja még az objektív tájékoztatás, tárgyyszerű közlés lehetőségét is, melyre pedig éppen a katonák és mások életének védelme érdekében van szükség. Ez utóbbiak pedig minden helyzetben kiemelten védendő alkotmányos jogok és értékek. Mindezekkel összefüggésben maga a „riasztó hír” fogalma, illetve annak esetleges szubjektív értékelésének a lehetősége egy bizonytalansági tényezőt hordozott magában, amely ellentétes a jogbiztonság követelményével.

Visszatérve az elkövetési magatartásokra, kiemelendő, hogy azok megvalósulhatnak szóban, ráutaló magatartással, valamint írásban és rajz formájában is, a katonák közötti elkövetés pedig feltételezi, hogy a cselekmény megvalósítására legalább két katona jelenlétében kerüljön sor. Nem szükséges viszont, hogy ezen személyek egyszerre legyenek jelen, illetve azonos szervezethez tartozzanak. Az elkövetési magatartás kifejtésének nyilvánossága, illetőleg a produktum sokszorosítása ez esetben is nyomatékos minősítő körülmény.

IV. A cselekmény csak szándékosan követhető el, de a célzat megléte nem kívánalom.

Az alanyi oldalon elegendő, ha az elkövető tudata átfogja, hogy kijelentései, avagy az általa készített irat, vagy rajz alkalmas eszköze a harci szellem bomlasztásának.

A cselekmény motívuma közömbös és kiemelendő, hogy immateriális bűncselekmény lévén nem szükséges az sem, hogy más katonákra káros kihatással legyen, azonban az ilyen eredmény – ha a minősített eset megállapítására nem kerülhet sor – súlyosító körülményként értékelendő.¹⁵⁴

V. A törvényhely (2) bekezdése súlyosabban rendeli büntetni a cselekményt, ha az harchelyzetben a katonák elégedetlenségét vagy egyéb kötelességszegését váltja ki. Ilyennek kell tekinteni, ha legalább két katona tanúsít engedetlenséget a számukra kiadott parancs vagy a szolgálati feladatból eredő kötelesség teljesítése iránt.

Szintén minősítő körülmény, ha a tényállásszerű magatartás a szolgálatra jelentős hátrány veszélyével jár. Ez alatt minden olyan következményt érteni kell, amely károsan érinti a katonai szervezet által viselt harci feladat eredményességét, illetve az emberi életben okozott kárhoz, a katonák szolgálatra alkalmatlanná válásához, fontos fegyverzet vagy hadianyag pusztulásához, valamint használhatatlanná válásához vezet.¹⁵⁵

VI. Ha megállapítható, hogy az elkövető célja a tényállásszerű cselekmények bármelyikével az ellenség segítése volt, úgy a Btk. 146. §-ban szabályozott ellenség támogatása miatt kell felelősségre vonni.

¹⁵⁴ KORDA GY. 1988. 211. old.

¹⁵⁵ BERKES GY. 2008. 882/12. old.

VIII. JOGESETEK A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁSI SZABADSÁGÁT KORLÁTOZÓ EGYÉB, NEM KATONAI DELIKTUMOK KÖRÉBŐL

Ahogy arra már a különös rész bevezetőjében rámutattam, a fegyveres és rendvédelmi szervek állományába tartozó személyek éppen úgy megvalósíthatnak a katonai bűncselekmények körébe nem tartozó deliktumot, mint bárki más, azonban ezek kapcsán – általános ismertségük miatt – nem fejtem ki a jogtörténeti, illetve dogmatikai alapokat, csupán pár jogesetet fogok ismertetni:

A.) Rágalmazás

A Nemzeti Nyomozó Iroda egyik vidéki alosztályának vezetője egy kocsmai beszélgetés során arról szerzett információt, hogy a helyi bíróságon dolgozik egy nő, akinek a férje rendőr, és aki az utóbbi időben rendszeresen másnaposan jár be dolgozni. Az értesülése kapcsán telefonon felhívta helyettesét és rákérdezett, hogy elképzelhetőnek tartja-e, hogy egyik alárendeltjük feleségéről lehet szó.

Tekintettel arra, hogy a nyomozati szakban, illetve az elsőfokú tárgyalás során beszerzett bizonyítékok alapján a telefonbeszélgetés során az hangzott el, hogy az alárendelt felesége alkoholista életmódot folytat, mióta lánya iskolába jár, így vádemelésre került sor, majd az elsőfokon eljáró bíróság bűnösnek is találta a őrnagyi rendfokozattal rendelkező vádlottat.¹⁵⁶

Az Ítéletábla aztán az első bekezdésben meghatározottak szerint helyesbítette a tényállást, illetve felmentette a vádlottat az ellene emelt vád alól. Indokolásában a másodfokú bíróság rámutatott, hogy a vádlott nem valósította meg a rágalmazás vétségét, mivel csupán az egységüket érintő kockázati tényezőt tárgyalta meg a helyettesével, amely pedig beosztásából adódóan jogában áll.

A jogesetből látható, hogy a hivatásos állomány tagja vonatkozásában – a vállalt feladat zavarmentességének biztosítása érdekében – az esetleges kockázati tényezőket az előljárónak figyelembe kell venni, illetve indokolt annak valóságtartamát illetően tájékozódnia, azonban ezzel nem valósít meg bűncselekményt, hacsak érdeklődésének oktalanságával, illetve módjával túl nem lépi az ezzel kapcsolatos jogi korlátokat.

B.) Becsületsértés

2009. októberének elején a Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet egyik századosi rendfokozattal rendelkező orvosa – több kollégája, illetve számos fogvatartott előtt – tiszteletlenül, emelt hangnemben beszélt polgári felettesével, melynek során a becsület csorbítására alkalmas kifejezés is elhangzott.¹⁵⁷

Az állományilletékes parancsnok a fentiek okán feljelentést tett a Btk. 356. § (1) bekezdés a./ pontjába ütköző, de a (2) bekezdés I. fordulata szerint minősülő és büntetendő több katona előtt elkövetett szolgálati tekintély megsértésének büntette miatt, azonban a cselekményt a BKÜ becsületsértés vétségének minősítette, majd a magánindítvány hiányára tekintettel elutasította a feljelentést. A területi katonai ügyészség határozatának indokolásában kifejtette, hogy a hivatkozott katonai bűncselekmény közvetlen jogi tárgya a szolgálati tekintély, amely – természetéből adódóan – csak a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományába tartozó előljáró vonatkozásában értelmezhető, a szóban forgó esetben azonban a sértett polgári felettesnek minősült, akit közalkalmazottként foglalkoztatnak.

¹⁵⁶ BKÜ. B. XVII. 746/2006., FBKT Kb. IV. 40/2007.

¹⁵⁷ BKÜ B. XVI. 847/2009.

Az állományilletékes parancsnok a törvényes határidőn belül panasszal élt a határozattal szemben kifejtve azon meggyőződését, hogy a hatáskörében eljáró polgári felettes a beosztottai tekintetében azonos megítélés alá esik, mint az előjáró, melynek alátámasztására a BvSzSz-nek a polgári felettesre vonatkozó szabályait citálta.¹⁵⁸

A Katonai Főügyészség Bf. IV. 281/2009. számú határozatával a panaszt, mint alaptalan elutasította, melynek indokolásában rámutatott, hogy a katonai függelém a büntetőjogi értelemben vett katonáknak a jogszabályokban és a szabályzatokban meghatározott olyan kétoldalú viszonya, amelynek keretén belül az alárendelt, előjárója szolgálati rendelkezésének engedelmeskedni tartozik. Ezt az engedelmisséget pedig a lényegesebb függelémisértések büntethetőségével lehet kikényszeríteni. Mindebből következik, hogy függelémisértést csupán az alárendelt, illetve az engedelmisséggel tartozó katona valósíthat meg az előjárója, illetve a szolgálatot teljesítő más katona sérelmére. Az alá- és fölrendeltek körét pedig mindig a hatályos katonai szabályzatok, jelen esetben a BvSzSz. tartalmazza, amely szabályozza a polgári felettes és a neki beosztott hivatásos állományú tag közötti kapcsolatot. Ez azonban nem teremt olyan függelmi viszonyt – jól lehet a polgári felettes intézkedéseit a beosztott köteles végrehajtani – ami a polgári felettes személyét a szolgálati tekintély megsértése vonatkozásában a sértetti, azaz a passzív alanyi körbe emelné.

A fentiek jól szemléltetik, hogy az állományviszony alapvetően meghatározza, hogy ugyanazon cselekmény elkövetése esetén más és más bűncselekmény miatt kell felelősségre vonni a hivatásos állomány tagját annak függvényében, hogy azt előjárója, vagy polgári felettese sérelmére követi el.

C.) Közösség elleni izgatás

A Magyar Honvédség 25/88. Könnyű Vegyes Zászlóalj állományába tartozó őrmesteri rendfokozattal rendelkező vádlott 2009. tavaszán a Csendőrségi Lapok egy 1916-os számának „*Czigánykérdés hazánkban*” című, dr. Horváth István ny. járásbíró által jegyzett cikkét elhelyezte az egyik közösségi helyiség falijútságján.

A cikk a cigányságot a társadalom testén élőködő, törvényeken kívül élő népcsoportként jellemzi, a cigányokat pedig bűnözőként említi, „*akik szükségleteiket majdnem kivétel nélkül büntetendő cselekményekkel, lopással, csalással, rablással, jóslással, kuruzslással, orvvadászattal, mezőrendőri kihágással szerzik be. Ha a körülmények úgy kívánják, úgy gyűjtogatástól, emberöléstől, gyermekrablástól sem riadnak vissza.*” Tényként állapítja meg, hogy a cigányok nem fizetnek adót, nem tisztelik a tulajdon sérthetlenségét, nem ismerik a házasság intézményét. A szerző a cigány kisebbségre, mint etnikai népcsoportra uszító kijelentéseket tesz, amikor a cigánykérdés „*megoldására*” tesz javaslatot, oly formában, hogy kifejtje azon meggyőződését, hogy „*bűn a társadalom ellen, ha ezt az egyre jobban elmérgesedő rákfenét kivágni, orvosolni meg nem kíséreljük.*”

A falijútságra kihelyezett cikket 10 katona biztosan olvasta, de azt bárki láthatta, aki megfordult az épületben.

A BKÜ megítélése szerint a vádlottnak azon magatartása, hogy a cikket a nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tette, alkalmas volt arra, hogy a cigányság, mint etnikai

¹⁵⁸ 5. § (1) Jogszabályban, illetve szervezeti és működési szabályzatban meghatározott esetekben a ht. állomány tagjának polgári felettese is lehet, akivel szemben a ht. állomány tagja beosztott.

(2) A polgári felettséggel szemben beosztottai részéről kötelező érvényű mindaz a szolgálati érintkezési előírás, ami az előjárót megilleti. A számára meghatározott feladatkörben tett intézkedéseit beosztottai kötelesek végrehajtani. Hatásköre csak beosztottaira terjed ki, a ht. állomány más tagjaival nem áll rangidős, illetve feljebbvalói viszonyban.

csoport ellen az alakulat állományán belül, illetve általában is gyűlöletet szítson, különös tekintettel arra, hogy az alakultnál cigány származású katonák is teljesítenek szolgálatot.¹⁵⁹

Az első fokon eljáró bíróság is osztotta az ügyészség álláspontját és bűnösnek mondta ki a vádlottat a Btk. 269. § b./ pontjába ütköző és aszerint büntetendő közösség elleni izgatás büntetésében és 180 napi tétel – napi tételenként 500,- forint pénzbüntetésre, valamint a legsúlyosabb katonai mellékbüntetésre, lefokozásra ítélte. A bíróság az AB 30/1992. (V. 26.) határozat indokolását alapul véve kifejtette, hogy a fenti cselekmény tényállásszerű, hiszen „*aki uszít, az nem az értelemhez szól, hanem a primer ösztönöket célozza meg, kifejezetten mások érzelmi világára kíván hatni a szenvedélyek felkorbácsolása révén, számolva azzal, hogy a felszított ellenséges indulatok kitörhetnek és fékezhetetlenné válhatnak.*”¹⁶⁰

Az ítélet annak eredményeképpen, hogy a vádképviselőt ellátó ügyészség fellebbezést nyújtott be súlyosbításért, még nem jogerős.

Ismételten indokolt SCHULTHEISZ EMILTŐL idézni, aki úgy definiálta a hadsereget, mint „*a katonák különleges, béke idején kaszárnyaszerű, háborúban pedig még ennél is erősebb kapcsolatot létesítő elhelyezése, valamint az életkörülmények azonosságából sarjadó összekötő szálak ereje és száma folytán szorosan és sokszorosán összefűzött közösséget képez.*”¹⁶¹

A fenti megállapítás rámutat, hogy a fegyveres, illetve rendvédelmi szerveknél tanúsított hasonló cselekmény bomlasztja az egység alapját képező bajtársiasságot, sőt adott esetben egymás ellen is fordíthatja a katonákat. Látható tehát, hogy a fegyveres, illetve rendvédelmi szervezeteknél elkövetett hasonló megnyilvánulások fokozott veszélyt hordoznak magukban, mintha azt civil élethelyzetben követnék el.

Az elsőfokon eljáró bíróság azonban ezen körülményt nem vette számba súlyosbító körülményként.

D.) Politikai beszéd

Amint azt már az Általános Részben kifejtettem, a hatályos törvényekben nem található olyan rendelkezés, amely a katonák által gyakorolt politikai beszéd büntetőjogi korlátozását jelentené, azonban ez nem jelenti, hogy az Alkotmány 40/B. § (4) bekezdésében szabályozott alapelv, vagyis a fegyveres és rendvédelmi szervezetek politikai semlegességének megszegése jogkövetkezmények nélkül maradhat, sőt – amint azt az alábbi példa is mutatja – adott esetben meglehetősen súlyos szankció alkalmazásának is helye lehet:

A Magyar Honvédség állományába tartozó törzsőrmester 2008. február 1. napján az iWiW ún. közösségi portál üzenőfalára az alábbi szöveget helyezte el:

„Hisztek ebben a szemét Gyurcsányban? Egy mocsok! Miért nem az ő fizetését csökkenté ez a tetű! Rohadék ez a szemét! Pápai vagyok, de egy szarnak tekintem! Ki ez egy szarházi!!!!!! Buzi Gyurcsány! Rohadj meg!”

Az üzenete mellett a törzsőrmester ún. avatárján egyértelműen felismerhető volt a Magyar Honvédség légierejéhez tartozó hivatásos tiszthelyettesi állománynak az alkalmi ruházata, amelyet a nemzeti és állami ünnepeken, kiemelkedő katonai és társadalmi rendezvényeken, katonai temetésen, illetve jelentősebb családi eseményen viselhetnek. A felhasználó adatlapján (ún. profilján) fel volt tüntetve továbbá nevezett munkahelyeként a katonai alakulata is, így egyértelmű volt az azt olvasó személyeknek, hogy egy katona

¹⁵⁹ BKÜ XII. 340/2009.

¹⁶⁰ FBKT Kb. II. 154/2009.

¹⁶¹ SCHULTHEISZ E. 1931. 15-19. old.

osztotta meg a véleményét a nagy nyilvánosság előtt. Mindezek alapján a cselekmény alkalmas volt arra, hogy azt a benyomást keltse, miszerint a vélemény egyezik a Magyar Honvédség álláspontjával, ezért a Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar Főnöke méltatlansági eljárást indított a törzsőrmester ellen, majd arra való hivatkozással, hogy a cselekmény negatívan befolyásolta a Magyar Honvédség irányába fennálló közbizalmat, kimondta az eljárás alá vont személy szolgálatra való méltatlanságát, egyben erre való tekintettel szolgálati jogviszonyát – felmentési idő nélkül – megszüntette.¹⁶²

Az érintett a döntés ellen keresetet nyújtott be a területileg illetékes bírósághoz, kérve a határozat hatályon kívül helyezését, illetve jogviszonyának helyreállítását, azonban a bíróság 2010. február 2. napján kelt – nem jogerős – határozatával elutasította a felperes kereseti kérelmét.¹⁶³

A jogesetből látható, hogy a katona által kinyilatkoztatott politikai vélemény is igen súlyos, jelen esetben a szolgálati viszony megszüntetésével, mint katonai mellékbüntetéssel azonos hatású jogkövetkezményt vonhat maga után, bár ezen esetben nem a véleménynyilvánítás büntetőjogi korlátozásáról van szó.

¹⁶² Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar 16-1/2009/mélt. számú eljárása

¹⁶³ Veszprémi Munkaügyi Bíróság 2.M.324/2009.

IX. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A Német Szövetségi Köztársaság katonai büntető törvénykönyve, az 1957-ben kiadott és többször módosított *Wehrstrafgesetz* (továbbiakban: WStG¹⁶⁴) mindösszesen három olyan deliktumot tartalmaz, amely közvetlenül a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi korlátját jelenti:

- A törvény 20. § (1) bekezdésének II. fordulata – a magyar szabályozással hasonlatos módon – büntetni rendeli azt a katonát, aki nem engedelmeskedik a parancsnak oly módon, hogy szóval, vagy tettel ellene lázad. Látható azonban, hogy a német törvényalkotó a büntető törvénykönyvünkhöz képest eltérő jogtechnikai megoldást alkalmaz, hiszen a tényállás konkrétan nevesíti a parancs kifejezett megtagadását, mint elkövetési magatartást. Egyezést mutat viszont a két szabályozás annak vonatkozásában, hogy a törvényalkotók a cselekmény materiális jogellenességét egyezően ítélik meg, hiszen mindkét szabályozás három év szabadságvesztéssel rendeli büntetni az elkövetőt.

- A WStG 27. §-a szintén büntetni rendeli a zendülést, amellyel kapcsolatban érdekesség, hogy a tényállás szinte teljes mértékben egyezik a magyar büntető törvénykönyv vonatkozó rendelkezésével:

„Amennyiben a katonák összeverődnek és egyesült erővel függelemsértést, vagy az előljáró elleni bűncselekményt követnek el, úgyszintén, aki ilyen csoportosulásban részt vesz, büntetett követ el.”

Eltérés mutatkozik viszont abban, hogy a magyar szabályozás alapesete eredményt, vagyis a szolgálati feladatok teljesítésének jelentős megzavarását kívánja meg, míg a német rendelkezés ezt, mint súlyos következményt, minősített esetként kezeli.

- A törvény 31. § (1) bekezdés I. fordulata büntetni rendeli azt az előljárót, aki lealacsonyító, megalázó módon bánik alárendeltjével, amely azonos jogi tárgyat véd, mint az alárendelt megsértése. Bár a törvény szövege explicit módon nem utal az elkövetési magatartás verbális módon történő megvalósítására, azonban az ilyen cselekmények is e törvényhely alapján szankcionálандók.

A WStG ugyan több szakaszban taglalja az előljáró sérelmére elkövetett bűncselekményeket, de a szolgálati tekintély megsértéséhez hasonló tényállást mégsem találunk, bár mindazon katona büntetendő, *„aki a szolgálóban, illetőleg a szolgálati feladat vonatkozásában, valamely cselekmény elkövetésével megfenyegeti, illetve veszélyezteti az előljárót.”*¹⁶⁵ Ezen rendelkezés vonatkoztatható tehát mindazon cselekményre, amely a függelmi viszonyok, illetve a katonai fegyelem veszélyeztetését eredményezi, vagyis a szolgálati tekintély megsértése, illetve a bujtogatás is éppúgy büntetendő Németországban, mint hazánkban.

Az Amerikai Egyesült Államok katonai büntető törvénykönyve, az *Uniform Code of Military Justice* (továbbiakban: UCMJ¹⁶⁶) jóval cizelláltabb szabályozást tartalmaz, mint a német katonai büntető törvénykönyv:

- A törvény 88. cikke értelmében az a hivatásos tiszt, aki tiszteletlen szavakkal illeti a végrehajtó hatalom, illetve a törvényhozás meghatározó tisztségeit betöltő személyeket, valamint azok egyes testületeit, így például az elnököt, az alelnököt, a

¹⁶⁴ <http://www.gesetze-im-internet.de/wstrg/>

¹⁶⁵ WStG 23. §

¹⁶⁶ *Manual for Courts-martial United States.* (Az Egyesült Államok katonai büntetőjogának kézikönyve – továbbiakban: MCM) U.S. Government Printing Offices, Washington, 2000.

kongresszust, a hadügyminisztert, a hadügyminisztériumot, az egyes államok kormányzóit, illetve törvényhozását, az bűncselekményt követ el.

A szabályozás indoka, hogy a haderő a nevesített sértetti kör rendelkezési jogköre alatt áll, így az elkövetési magatartás kifejtése sérti ezen választott tisztségek tekintélyét, közvetetten pedig – az engedelmességre gyakorolt negatív hatása miatt – veszélyezteti a haderő rendeltetészerű működését.

A kommentár rámutat, hogy az elkövetési magatartás megvalósítható, mind politikai-, mind magánvélemény kifejtésével, ha az tiszteletlen módon történik. A bujtogatáshoz hasonlóan itt is irreleváns, hogy igaz, avagy valótlan állítások hangozzanak el.¹⁶⁷

- A 89. cikk büntetni rendeli – a törvény hatálya alá tartozó – mindazon személyt, aki előljárójával szemben tiszteletlen magatartást tanúsít. Az elkövetési magatartás természetesen kifejezhető tiszteletlen véleménynyilvánítás formájában is.¹⁶⁸
- Az UCMJ 90. cikk (2) bekezdése szerint mindazon személy, aki előljárójával szemben szándékos engedetlenséget tanúsít annak jogszerű rendelkezésével szemben, az bűncselekményt valósít meg. Ezen esetben is megvalósulhat a cselekmény oly formában, hogy az alárendelt véleményének kifejtése mellett tagadja meg a parancs végrehajtását.¹⁶⁹
- A 91. cikk (2) bekezdése kiterjeszti a fenti büntetőjogi oltalmat a parancsadási joggal felruházott tiszthelyettes, tisztos, illetve tengerész altiszt jogszerű rendelkezésére is. A felhívott törvényhely (3) bekezdése büntetni rendeli továbbá a velük szemben tanúsított tiszteletlen érintkezést is.¹⁷⁰
- A 94. cikk a zendülés, illetve a lázadás tényállását tartalmazza. *„Zendülés miatt büntetendő, aki más katonákkal egyetértésben szándékosan megsérti, illetve semmibe veszi a szolgálati rendet engedetlenség tanúsításával, vagy egyéb erre alkalmas módon.”* A lázadást pedig az valósítja meg, *„aki más katonákkal egyetértésben szándékosan megdönteni, illetve aláásni igyekszik az alkotmányos rendet lázítással, erőszakkal, vagy zavargás előidézésével.”* Úgyszintén büntetendő, aki nem tanúsít elvárható magatartást a tudomására jutott zendülés, illetve lázadás megelőzése, illetve leküzdése érdekében.¹⁷¹

Látható, hogy mindkét cselekmény megvalósítható a véleménynyilvánítás szabadságának meg nem engedett célra irányuló gyakorlása által, hasonló módon a magyar, illetve a német szabályozáshoz.

- A 99. cikk (3), illetve (5) bekezdései szerint büntetendő *„az a katona, aki az ellenség előtt, vagy annak jelenlétében engedetlensége folytán veszélynek teszi ki a parancsnokságot, egységét, a hadállást, illetve a harci eszközöket, úgyszintén az is, aki gyáva magatartás tanúsít.”* A törvényhely (7) bekezdése – amely a harci szellem bomlasztásához hasonlatos – büntetni rendeli azt is, aki katonák között vész hírt terjeszt.¹⁷²
- Az UCMJ 117. cikke büntetni rendeli azt, *„aki bántó, illetve a becsület csorbítására alkalmas kifejezést használ, illetőleg gesztust gyakorol más katona sérelmére.”*¹⁷³

Ezen tényállás a véleménynyilvánítás szabadságának kifejezett korlátozását rendeli el annak érdekében, hogy a katonák egymással szemben az elvárható tisztelettel

¹⁶⁷ MCM IV-17.

¹⁶⁸ Uo.

¹⁶⁹ Uo. IV-18.

¹⁷⁰ Uo. IV-21.

¹⁷¹ Uo. IV-26.

¹⁷² Uo. IV-33.

¹⁷³ Uo. IV-62.

viseltessenek, biztosítva ezáltal a hadsereg egységét biztosító bajtársiasság fenntartását.

- „Az a hivatásos tiszt, kadét, vagy tengerészhadapród, aki katonához, illetve úriemberhez méltatlan magatartást tanúsít”, az az UCMJ 133. cikke értelmében szintén bűncselekményt valósít meg. A kommentár itt is kiemeli, hogy az elkövetési magatartás ezen bűncselekménynél is megvalósítható a véleménynyilvánítás szabadságának – meg nem engedett formában történő – gyakorlásával. Kiemelést érdemel, hogy a cselekmény megállapításának elsősorban a szolgálaton kívül tanúsított meg nem engedett magatartások esetén van helye, mint például a garázdaság esetében, de ez is megvalósulhat a vélemény emberi méltóságot sértő, illetőleg a köznyugalom megzavarására alkalmas módon történő hangoztatásával.¹⁷⁴

A német, illetve az amerikai katonai büntető törvénykönyvek tehát a magyar szabályozáshoz hasonlóan, bár eltérő jogtechnikai megoldások útján rendelik büntetni azon cselekményeket, köztük a véleménynyilvánítás meg nem engedett módon történő gyakorlását, amelyek veszélyeztetik a katonai bűncselekmények közvetlen jogi tárgyait, úgymint a fegyelmet, a szolgálati rendet, illetve a függelmet, sőt egyes esetekben mindazon cselekményt, amely a haderő működésébe vetett közbizalom megingását is előidézhetik.

Érdemes ismét kiemelni, hogy az Amerikai Egyesült Államok katonai büntető törvénykönyvében – a magyar, illetve a német szabályozással ellentétben – található olyan rendelkezés is, amely a véleménynyilvánítás szabadságának két aspektusa közül a politikai beszédet is büntetni rendeli.

Összegzésképpen elmondható tehát, hogy a katonai életviszonyok természetéből adódóan az egyes nemzetek vonatkozó – tradicionális jogelveket tartalmazó – rendelkezései nagyfokú hasonlóságot mutatnak.

¹⁷⁴ Uo. IV-93-94.

ÖSSZEGZÉS

A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy a fegyveres és rendvédelmi szervek csak akkor tudják betölteni rendeltetésüket, ha egységes, a függelmi rend által meghatározott irányítás alatt működnek, soraikban pedig szigorú szolgálati rend, illetve fegyelem uralkodik. Mindez megkívánja, hogy a fenti testületek kötelékébe tartozók elfogadják a katonai élet sajátosságait, ami – a dolog természetéből adódóan – szükségszerűen együtt jár állampolgári jogaik részleges korlátozásával.

A fegyveres és rendvédelmi szervezetek sajátos élet és szolgálati viszonyai között élő katonák általános emberi jogainak elismerésére csak meglehetősen későn, a XX. század második felében került sor. Egészen addig uralkodónak tekinthető az a több évezredes múltra visszatekintő szemlélet, hogy a katonák az állami főhatalomnak alárendelve teljesítik szolgálatukat, teljes mértékben lemondva azon jogaikról, így a szabad mozgás és tartózkodási hely szabad megválasztásának jogáról, illetve a véleménynyilvánítás szabadságának jogáról, amelyek egyébként megillették a civil állampolgárokat. A folyamatos tömegháborúk miatt az emberi jogok elismerése terén döntő fontosságúnak tekintett francia polgári forradalom vívmányai sem tudtak befolyást gyakorolni ezen felfogásra és csak a II. Világháború utáni konszolidáció, illetőleg a hadsereg feletti civil kontroll megjelenése, valamint a hadviselés módjának átalakulása hozta meg a változást ezen a téren. A katonák általános emberi jogainak elismerése vonatkozásában az emberi jogi egyezményeket alkalmazó nemzetközi testületek iránymutatásai hozták meg aztán a végleges áttörést, amely hatást gyakorolt a nemzetek belső jogalkalmazására is.¹⁷⁵

Napjainkban már általánosan elfogadott tétel, hogy a katonákat éppen úgy megilletik az emberi jogok, mint bármely más állampolgárt, azonban azok csak korlátozottan érvényesülnek abban az esetben, ha gyakorlásuk veszélyeztetné a szolgálati rendet, illetve a fegyveres és rendvédelmi szervek hatékony működését. A korlátozás azonban csak akkor igazolható, ha annak alkalmazása egy másik alkotmányos érték, esetünkben a hatékony hon-, illetve rendvédelem érdekének érvényesülését hivatott biztosítani, ami más módon egyébként nem lenne megoldható. Megkötés továbbá, hogy az elérni kívánt cél fontosságának és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlyának megfelelő arányban kell állnia egymással.

A fenti tételeket az alkotmánybírósági, illetve a nemzetközi joggyakorlat is elismeri és alkalmazza. A jogfejlődés azt mutatja, hogy a fegyveres és rendvédelmi szervezetek rendeltetésszerű működése szükségszerűen maga után vonja bizonyos alapjogok igazolható mértékű korlátozását.

Tradicionalisan, illetve nemzetközileg elfogadott továbbá, hogy szolgálati rend és fegyelem elleni – adott esetben valamely alapjog gyakorlása révén megvalósuló – támadással szemben a büntetőjogi eszközökkel történő fellépés is lehetséges, sőt szükséges, hiszen a fegyveres és rendvédelmi szervezetek csak akkor tehetnek eleget alkotmányos kötelezettségeiknek, ha a működésük alapjait meghatározó tényezők maradéktalanul érvényesülnek.

Azon alapjogok közül, amelyek a katonai életviszonyok sajátosságai folytán korlátozást szenvednek, a véleménynyilvánítás szabadságának megítélése a legproblematisabb, hiszen a közbeszédet meghatározó civil gondolkodás önmagában nem képes felmérni, hogy ezen alapjog korlátlansága milyen káros, esetenként megsemmisítő hatást gyakorolhat a függelmi rendre, amely alapvetően határozza meg, illetve biztosítja a fegyveres és rendvédelmi szervezetek működését.

¹⁷⁵ Vö.: KARDOS G. 1997. 5-7. old.

Hazánkban a kérdéskör egyébiránt egészen az elmúlt évekig nem merült fel a közgondolkodás szintjén, azonban a bujtogatások miatt elrendelt nyomozások hatására mégis előtérbe került, ami elsősorban a vádlottak mögött álló érdekköröknek volt köszönhető.

A 2006. október 23. napján rendőrök által elkövetett törvénytelenések hatására a politikai közbeszéd egyik meghatározó témájává vált a rendőrség működésének értékelése, illetve a rendőri vezetés bírálata. Az egyik rendőrségi szakszervezet alezredesi rendfokozatú főtitkára, ezt felismerve tette közzé hatásvadász, és az érdekképviseleti tevékenységén kívül eső közleményeit.

A nyomozás elrendelését követően a katonai életviszonyok sajátosságait kevésbé ismerők körében a bujtogatás törvényi tényállásában meghatározott elkövetési magatartás, illetőleg annak büntetőjogi értékelése kapcsán jelentkező értetlenség ráadásul elősegítette egy olyan vélekedés kialakulását, hogy az eljárás egyfajta megtorlás egy olyan személlyel szemben, aki ki merte mondani az igazságot. Ezt a hatást tovább erősítette, hogy több jogi végzettséggel rendelkező véleményformáló is – többnyire a jogterület ismerete nélkül – adott hangot ellenérzésének. Mindezek hatására az eljárás alá vont személy körül egy olyan közeg kezdett csoportosulni, emelve ezáltal a szakszervezet taglétszámát, akik áldozatként tekintettek a főtitkára.

Azon katonai bűncselekmények szankcionálása kapcsán, amelyek a bujtogatáson kívül a véleménynyilvánítási szabadság büntetőjogi korlátozását jelentik két dologra kell felhívni a figyelmet:

- A Btk. valamennyi katonai bűncselekményt, így a témánk szempontjából relevanciával bíró deliktumokat is kizárólag szabadságvesztés büntetéssel rendeli büntetni. Nem mondható egyedülállónak ez a megoldás, hiszen a WStG – különös részben tárgyalt – tényállásai is kivétel nélkül szabadságvesztéssel büntetendők, az UCMJ pedig, ugyan lehetőséget biztosít alternatív büntetésekre, így lefokozásra, szolgálati viszony megszüntetésére, valamint teljes fizetésmegvonásra, de látható, hogy itt is kivétel nélkül igen szigorú szankciók kerültek meghatározásra. Mindezek alapján elmondható, hogy a tárgyalt deliktumok materiális jogellenességét, mind a magyar, mind a külföldi törvényhozás azonosan ítéli meg, vagyis a Btk. büntetési tételei teljes mértékben összhangban vannak a nemzetközi trendekkel, különös tekintettel arra, hogy a Btk. 87. §-a alapján a büntetés enyhítésére is lehetőség nyílik. Sajnálatos azonban, hogy a katonai bíróságok az enyhítő szakaszt – a Btk. 83. § (1) bekezdésében meghatározott büntetés kiszabási körülmények különösebb vizsgálata nélkül – szinte automatikusan alkalmazzák, ami különösen a függelemsértő bűncselekmények esetén nehezményezhető, hiszen ezen deliktumok a fegyveres és rendvédelmi szervek alapvető működésére jelentenek közvetlen veszélyt. A fenti indokoknál fogva tehát nem tartom elégségesnek a függelemsértések, azaz a témánk szempontjából relevanciával bíró zendülés, parancs iránti engedetlenség, valamint szolgálati tekintély megsértésének elkövetésekor, az esetek túlnyomó többségében alkalmazott pénzfőbüntetést.
- A különös rész keretében tárgyalt jogesetek kapcsán ismertetett azon jelenség is aggodalomra adhat okot, hogy a katonai bíróságok által alkalmazott szankciók sokszor nem jelenítik meg a katonai vétségek, illetve büntettek materiális jogellenességének eltérő súlyát.

Ezen bünteteskiszabási gyakorlaton a jövőben mindenképpen indokolt változtatni, annak érdekében, hogy a büntetés céljai a törvényalkotó akaratának megfelelően érvényesülhessenek.

A különös részben tárgyalt tényállások közül a parancs iránti engedetlenség, a szolgálati tekintély megsértése, az alárendelt megsértése, a becsületsértés, illetve a rágalmazás az, amelyek nagyobb számban és visszatérően fordulnak elő a gyakorlatban. Bujtogatás miatt az elmúlt két évet megelőzően 1997-ben volt utoljára eljárás folyamatban, viszont 2007. decemberét követően összesen 6 esetben került ezen katonai bűncselekmény elkövetésének gyanúja miatt nyomozás elrendelésre, amelyek közül 4 esetben történt vádemelés, 1-1 esetben pedig a nyomozás megszüntetésének, illetve felfüggesztésének volt helye. Figyelemreméltó viszont, hogy mind a 6 cselekmény elkövetésével a szóban forgó szakszervezet valamely tisztségviselője volt összefüggésbe hozható, akik közül az elmúlt hetekben kettőt már el is ítélték első fokon.

Mindezek alapján úgy vélem, hogy ezen cselekmény időleges elszaporodottsága nem a véletlennek tudható be, hanem egyrészt annak a – tanúk által is megerősített – ténynek, hogy szakszervezet vezetői ezáltal próbálták a tagtoborzás hatékonyságát fokozni, másrészt a rendőrség állományába tartozó személyek kiválasztásának elégtelensége folytán ma már olyanok is bekerülhetnek a testületbe, akik – mentális alkalmatlanságuk – folytán képtelenek bizonyulnak alkalmazkodni a szigorú függelmi rend elvárásaihoz, így hajlamosak függelemsértések elkövetésére, veszélyeztetve ezáltal egységük rendeltetésszerű működését.

A bujtogatás időszakos elszaporodottságának megszüntetése érdekében szükségesnek látom súlyosabb büntetések alkalmazását, így adott esetben a lefokozást, illetve a szolgálati viszony megszüntetését is.

Végezetül arra a kérdésre, hogy napjainkban indokolható-e a fegyveres és rendvédelmi szervezetekben szolgálatot teljesítők véleménynyilvánítási szabadságának büntetőjogi korlátozása, egyértelműen igenlő választ kell adnom, amely meggyőződésemet a dolgozatban ismertetett külföldi jogszabályok is alátámasztják, hiszen a magyar szabályozással, mind a tényállások megfogalmazása, mind a büntetési tételkeretek vonatkozásában nagyfokú hasonlóságot mutatnak, vagyis a vizsgált jelenség általánosan és nemzetközileg is elfogadottnak tekinthető.

BIBLIOGRÁFIA

- BERKES GY. 2008.** – Berkes György (szerk.): *Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.
- DARVAI J. 1917.** – Darvai János: *A katonai büntetőjog nemzetközi vonatkozású általános szabályai.* Politzer Zsigmond és fia bizománya, Budapest, 1917.
- FAPÁL L. 1997.** – Fapál László: *Polgári és politikai jogok korlátozása a honvédség hivatásos állományánál.* In: *Acta Humana*, szerk.: Bokorné Szegő Hanna, *Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány*, Budapest, 1997. 28-29. szám
- FÖLDI A. – HAMZA G. 1996.** – Földi András – Hamza Gábor: *A Római jog története és intézményei.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.
- GYÖRFFY L. 1925.** – Györffy László: *A katonai büntetőjog bölcselete és oknyomozó története.* Pallas Kiadó, Budapest, 1925.
- HALMAI G. – TÓTH G. A. 2003.** – Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila: *Emberi jogok.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- HERBER A. – MARTOS I. – MOSS L. – TATÁR CS. – TISZA L. 1998.** – Herber Attila, Martos Ida, Moss László, Tatár Csilla, Tisza László: *Történelem II., Reáltanoda Alapítvány*, Budapest, 1998.
- KARDOS G. 1997.** – Kardos Gábor: *Emberi jogok általános védelme és a katonaság.* In: *Acta Humana*, szerk.: Bokorné Szegő Hanna, *Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány*, Budapest, 1997. 28-29. szám
- KARDOS S. 2002.** – Kardos Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene.* Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Doktori Iskola (disszertáció), 2002.
- KORDA GY. 1988.** – Korda György: *A katonai és a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények.* Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988.
- KOVÁCS P. 1997.** – Kovács Péter: *Fegyveres erők és emberi jogok.* In: *Acta Humana*, szerk.: Bokorné Szegő Hanna, *Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány*, Budapest, 1997. 28-29. szám
- KOVÁCS T. 1998.** – Kovács Tamás: *A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok.* In: *Kriminológiai és Kriminálisztikai tanulmányok XXXV. kötet*, Budapest, 1998.
- PAPP K. 1884.** – Papp Kálmán: *A katonai büntető és fegyelmi fenyítőjog Kézikönyve.* Magánkiadás, Budapest, 1884.
- SCHULTHEISZ E. 1931.** – Schultheisz Emil: *A katonai büntetőtörvény (1930. évi II törvénycikk) magyarázata. II. Kötet, Radó Nyomdai Műintézet*, Budapest, 1931.
- SZÍJÁRTÓ K. 1972.** – Szíjártó Károly (szerk.): *Katonai Büntetőjogi Döntvénytár – Bírósági Határozatok.* Táncsics Könyvkiadó, Budapest, 1972.

